

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

การศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
ในบริเวณทะเลสาบสงขลา

A Study on Potential of Resources for Eco-tourism in Songkhla Lagoon Area

โดย

อาจารย์ สมชาย เลี้ยงพรพรรณ

เมษายน 2547

สัญญาเลขที่ RDG4550006

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

การศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
ในบริเวณทะเลสาบสงขลา

A Study on Potential of Resources for Eco-tourism in Songkhla Lagoon Area

โดย

อาจารย์ สมชาย เลี้ยงพรพรรณ

ภาควิชาภูมิศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 90000

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป

คำนำ

ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นทรัพยากรที่มีอยู่ทั่วไปในทุก ๆ แหล่ง จากการ
ศึกษาของผู้วิจัยทั้งจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการศึกษาในพื้นที่โดยรอบทะเลสาบ
สงขลา ทำให้ทราบว่าในบริเวณทะเลสาบสงขลา มีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่หลากหลาย
หลายกระจายอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของทะเลสาบสงขลา โดยที่ทรัพยากรดังกล่าว มีศักยภาพและ
ความพร้อมทางการท่องเที่ยวแตกต่างกัน บางแหล่งได้รับการพัฒนาบ้างแล้ว แต่ยังพัฒนาได้ไม่
เต็มศักยภาพ และยังมีอีกหลายแหล่งที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา จึงทำให้ทรัพยากรการท่องเที่ยว
เชิงอนุรักษ์ที่มีอยู่ได้รับการพัฒนามาใช้ประโยชน์ไม่เต็มที่ และทำให้ประชาชนในบริเวณดัง
กล่าวไม่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เท่าที่ควร เพื่อเป็นการส่งเสริมและ
สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้จัดทำโครง
การการศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา
โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

การศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบ
สงขลาในครั้งนี้ จะทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
ให้มีศักยภาพที่จะรองรับการท่องเที่ยวได้เพิ่มขึ้น และมองเห็นแนวทางการพัฒนาแหล่งท่อง
เที่ยวเชิงอนุรักษ์แต่ละแหล่งให้เชื่อมโยงถึงกัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการการท่องเที่ยว
ในแต่ละระดับ เพื่อให้เกิดการขยายตัวอย่างเหมาะสมและยั่งยืน ช่วยให้เกิดการพัฒนาและ
อนุรักษ์สภาพแวดล้อมท้องถิ่น สร้างรายได้ และความภาคภูมิใจให้กับคนในท้องถิ่น รวมทั้ง
เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ด้านต่าง ๆ ให้กับนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และบุคคลที่สนใจทั่วไป

(นายสมชาย เลี้ยงพรพรรณ)

28 เมษายน 2547

ประกาศคุณูปการ

โครงการการศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา เป็นโครงการวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ตามสัญญาเลขที่ RDG4550006 ผู้วิจัยจึงขอแสดงความขอบคุณมา ณ ที่นี้ รวมทั้งขอขอบคุณหน่วยงาน และผู้มีส่วนสนับสนุนการวิจัย ดังนี้

1. ศ.ดร.ทวีป ศิริรัมย์ รศ.ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ และเจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานประสานงานชุดโครงการนโยบายและแผนอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ที่ช่วยประสานติดต่อระหว่างผู้วิจัยกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

2. รศ.ชูศักดิ์ ศรีคำพร และรศ.ประยูร ดาศรี ที่ช่วยให้คำแนะนำในการแก้ไขรายงานวิจัยให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3. ผศ.ดร.บันลือ ถิ่นพังงา ที่ช่วยตรวจแก้บทคัดย่อภาษาอังกฤษให้มีความถูกต้องยิ่งขึ้น

4. อ.ดร.สุเทพ อ่วมเจริญ ที่ช่วยตรวจแก้แบบประเมินศักยภาพของท่องเที่ยว และแบบสอบถามนักท่องเที่ยว

5. พระครูภาติการ (เจ้าอาวาสวัดเขียนบางแก้ว) เจ้าอาวาสวัดท้ายขอ คุณประทีป เพ็งตะโก คุณธีรศักดิ์ วิเศษชัยยุทธ คุณภรณ์ สวัสดิ์รักษ์ คุณกฤตวิทย์ ดวงสร้อยทอง คุณนาถิน แก้วบุญส่ง คุณภูวดล ราชเดหวา คุณสมเสริม ชูรักษ์ คุณสุนันท์ หิรัญสาย คุณชื่น พรหมเงิน ที่ช่วยให้หนังสือ เอกสาร และข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

6. คุณสุภาณี เลียงพรพรรณ คุณจันทร์แรม รัตนขวัญ คุณธงชัย แซ่อึ้ง คุณรอสมะห์ กอต่อ คุณสัจจา กุลฤทธิ์ คุณนุไศดา ดารามิ คุณมารียะห์ อับดุลกะเดช คุณอับดุลเลาะ เซ็ง คุณมุอัมหมัดรอเซาะ ดือเลาะ คุณทิพย์วรรณ จุลิธรณีกร คุณเสาวนีย์ สุทธิชัย คุณชูเฟียร์ คำสำราญ คุณวรพจน์ ศรีนา คุณพจนา คำแก้ว และคุณวรรณมา พานิช ที่ช่วยเก็บข้อมูลภาคสนาม

7. คุณภูติศ บวรณรงค์เดช และคุณฉลอง แก้วประเสริฐ ที่ช่วยจัดกระทำข้อมูลวิจัย

8. คุณอัมพร นกเทศ ที่ช่วยทำบัญชีการเงินของโครงการวิจัย

9. คุณฉลอง แก้วประเสริฐ คุณสุภาณี เลียงพรพรรณ คุณวรุตม์ นาที คุณอำนาจ บัวศรี และคุณภาวิณี ดันรังสรรค์ ที่ช่วยจัดทำรูปเล่มงานวิจัย

10. ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ที่สนับสนุนสถานที่ และอุปกรณ์เครื่องพิมพ์คอมพิวเตอร์

ผู้วิจัย

บทคัดย่อ

การศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจและประเมินศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณศึกษาในเรื่องของความสะดวกในการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม คุณค่าและความสำคัญ การตอบรับของประชาชนในท้องถิ่น การให้การศึกษา การรักษาสิ่งแวดล้อม และองค์การในการจัดการ 2) สำรวจและวิเคราะห์ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่ง และ 3) เสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาคือ แหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในบริเวณทะเลสาบสงขลา (ทะเลน้อย ทะเลหลวง ทะเลสาบ และทะเลสาบสงขลา) และพื้นที่โดยรอบที่อยู่ห่างจากชายฝั่งเข้ามาในแผ่นดินประมาณ 1 กิโลเมตร เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบประเมินศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และแบบสอบถามนักท่องเที่ยวในแหล่ง ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อนำไปใช้เก็บข้อมูลในแต่ละแหล่ง โดยจะนำแบบสอบถามไปสอบถามนักท่องเที่ยวเฉพาะในแหล่งที่ได้คะแนนศักยภาพตั้งแต่ร้อยละ 50 ขึ้นไป ผลการศึกษาปรากฏว่า

1. การประเมินศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทั้งหมด 49 แหล่ง สามารถแบ่งแหล่งท่องเที่ยวออกตามระดับคะแนนศักยภาพได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1.1 กลุ่มที่มีระดับศักยภาพมาก (ได้คะแนนร้อยละ 66-80) จำนวน 8 แหล่ง คือ สถาบันทักษิณคดีศึกษา (ร้อยละ 77.12) เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย (ร้อยละ 73.85) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สงขลา (ร้อยละ 68.27) เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (ร้อยละ 68.08) หาดสมิหลา (ร้อยละ 67.89) วัดมัชฌิมาวาสวรวิหาร (ร้อยละ 67.89) วัดเจียนบางแก้ว (ร้อยละ 67.89) และวัดท้ายขอ (ร้อยละ 66.35)

1.2 กลุ่มที่มีระดับศักยภาพปานกลาง (ได้คะแนนร้อยละ 50-65) จำนวน 22 แหล่ง คือ วัดป่าลิไลยก์ (ร้อยละ 65.39) สวนสองทะเล (ร้อยละ 64.04) สวนป่าเปรม (ร้อยละ 64.04) วังเจ้าเมืองพัทลุง (ร้อยละ 63.46) หาดแสนสุขลำปำ (ร้อยละ 61.54) เขาดังกวน (ร้อยละ 60.58) วัดโพธิปฐมवास (ร้อยละ 60.39) วัดสุวรรณคีรี (ร้อยละ 60.19) วัดแจ้ง (ร้อยละ 59.04) เมืองสงขลาเก่าเชิงเขาแดง (ร้อยละ 59.04) เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลหลวง (ร้อยละ 58.85) วัดบ่อทรัพย์ (ร้อยละ 57.12) เขาน้อย (ร้อยละ 57.12) วัดเขาน้อย (ร้อยละ 56.92) วัดวัง (ร้อยละ 56.92)

สวนพฤกษศาสตร์พัทลุง (ร้อยละ 56.92) วัดวิหารเบิก (ร้อยละ 55.96) วัดบางเจียด (ร้อยละ 55.00) วัดโลการาม (ร้อยละ 54.23) วัดแหลมพ้อ (ร้อยละ 54.23) วัดภูผาเบิก (ร้อยละ 52.89) และวัดศิริวรรณवास (ร้อยละ 50.19)

1.3 กลุ่มที่มีระดับศักยภาพน้อย (ได้คะแนนน้อยกว่าร้อยละ 50) จำนวน 19 แห่ง คือ วัดศาลาหัวยาง (ร้อยละ 49.42) สุสานพระยาแขก (มรหุ่ม) (ร้อยละ 49.04) วัดยางงาม (ร้อยละ 48.85) ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสงขลา (ร้อยละ 48.65) วัดแหลมจาก (ร้อยละ 47.29) ศาลเจ้าปู่ทวด หัวเขาแดง (ร้อยละ 45.69) ป้อมปากน้ำแหลมทราย (ร้อยละ 44.73) วัดสูงเกาะใหญ่ (ร้อยละ 43.17) วัดป่าขอม (ร้อยละ 43.15) แหลมจองถนน (ร้อยละ 43.00) สุสานตระกูล ณ สงขลา (ร้อยละ 42.65) ศาลาหลบเสือ (ร้อยละ 42.12) แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาสังหม้อ (ร้อยละ 41.31) เจดีย์เขาภู (ร้อยละ 41.23) เกาะสี่เกาะห้า (ร้อยละ 41.19) หาดไข่เต่า (ร้อยละ 41.15) ศาลาบ่อเก็งและสุสานเจ.วี.ลาร์เซน (ร้อยละ 39.23) พิพิธภัณฑ์ชุมชนแหลมโพธิ์ (ร้อยละ 38.08) และศาลากว (ร้อยละ 37.31)

2. ผลการสอบถามนักท่องเที่ยวในแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีระดับศักยภาพมาก และปานกลางพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ในทุกแหล่งแสดงความคิดเห็นให้มีการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านความสะดวกในการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม คุณค่าและความสำคัญ การตอบรับของประชาชนในท้องถิ่น และการจัดการ ในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมากและมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากจะได้ความคิดเห็นที่หลากหลายกว่าแหล่งที่มีระดับศักยภาพปานกลาง และมีจำนวนนักท่องเที่ยวน้อยกว่า โดยความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นประโยชน์มากต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา

3. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา ควรพัฒนาตามศักยภาพของแหล่ง การจัดการของชุมชน และความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยการพัฒนายังต้องยึดหลักการและปรัชญาของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างเคร่งครัด เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

The objectives of the study of the potentials of eco-tourist resource sites around the Songkhla Lagoon were: 1) to survey and assess the said potentials with reference to ease of access, facilities, environment, value and importance, responsiveness of local people, education, environmental preservation, and management agency, 2) to survey and study tourists' desires regarding the sites, and 3) to propose a perspective on the development of eco-tourism around Songkhla Lagoon. The sample of the study consisted of the tourist sites around the Songkhla Lagoon (Lesser Sea, Greater Sea, Lake, and Songkhla Lagoon) and the surrounding area approximately one kilometer inland. The instruments of the study were: a form for assessment of the said potentials and a questionnaire constructed for data collection at each site and administered to tourists only at the sites which scored 50 per cent and above on potential. Following are the findings of the study.

1. On the basis of the outcome of the assessment of the said potentials of a total of 49 sites, the sites could be divided by level of score on potential into three groups.

1.1 The group at high potential level (scoring 66-80 per cent) consisted of eight sites: Institute for Southern Thai Studies (77.12 per cent), Lesser Sea Wildlife Sanctuary (73.85 per cent), National Museum at Songkhla (68.27 per cent), Songkhla lagoon Wildlife Sanctuary (68.08 per cent), Samila Beach (67.89 per cent), Matchimawasworawihan Monastery (67.89 per cent), Khian Bang Kaeo Monastery (67.89 per cent), and Thye Yaw Monastery (66.35 per cent)

1.2 The group at moderate potential level (scoring 50-65 per cent) consisted of 22 sites: Pa Lilai Monastery (65.39 per cent), Twin Sea Park (64.04 per cent), Pa Prem Park (64.04 per cent), Residence of Phatthalung Governor (63.46 per cent), Saensuk Beach at Lumpum (61.54 per cent), Tang Kuan Hill (60.58 per cent), Phothipattamawas Monastery (60.39 per cent), Suwankhiri Monastery (60.19 per cent), Chaeng Monastery (59.04 per cent), Old Songkhla City at the foot of Daeng Hill (59.04 per cent), Greater Sea Wildlife Sanctuary (58.85 per cent), Baw Sup Monastery (57.12 per cent), Noi Hill (57.12 per cent), Noi Hill Monastery (56.92 per cent), Wang Monastery (56.92 per cent), Phatthalung Botanical Garden

(56.92 per cent), Wiha Boek Monastery (55.96 per cent), Bang khiat Monastery (55.00 per cent), Lokaram Monastery (54.23 per cent), Laem Phaw Monastery (54.23 per cent), Phupha Boek Monastery (52.89 per cent), and Siriwannawas Monastery (50.19 per cent).

1.3 The group at low potential level (scoring less than 50 per cent) consisted of 19 sites: Sala Hua Yang Monastery (49.42 per cent), Tomb of Moslem Ruler Marhoom (49.04 per cent), Yang Ngam Monastery (48.85 per cent), Songkhla City Pillar Shrine (48.65 per cent), Laem Chak Monastery (47.29 per cent), Chao Poo Thuat Shrine at Daeng Hill (45.69 per cent), Mouth-of-Lagoon Fortress at Laem Sye (44.73 per cent), Soong Kaw Yai Monastery (43.17 per cent), Pa Khom Monastery (43.15 per cent), Chong Thanon Cape (43.00 per cent), Cemetery of Na Songkhla family (42.65 per cent), Tiger-Evading (42.12 per cent), Sathing Maw Pottery Production Site (41.31 per cent), Kuti Hill Pagoda (41.23 per cent), Kaw See Kaw Ha (41.19 per cent), Khai Tao Beach (41.15 per cent), Sala Baw Keng and J.V. Larsen Tomb (39.23 per cent), Laem Pho Community Museum (38.08 per cent), and Sala Kuang (37.31 per cent).

2. On the basis of inquiries made of tourists at the sites on high and moderate levels, it was found that the majority of tourists felt that further development was needed regarding the aspects of ease of access, facilities, environment, value and importance, responsiveness of local people and management. At the sites on high potential level with a large number of tourists, the opinions expressed were more varied than at the sites on moderate potential level with a smaller number of tourists. Most of the opinions expressed by tourists were very useful to the development of the sites for eco-tourist purpose and to the development of eco-tourism around the Songkhla Lake.

3. For perspective on the development of eco-tourism around the Songkhla Lagoon, the sites should be developed in accordance with their potentials, with community management capabilities and with tourists' desires. The development should adhere strictly the principles and philosophy of eco-tourism so as to attain sustainable development.

Executive Summary

การศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในบริเวณทะเลสาบสงขลา

A Study on Potential of Resources for Eco-tourism in Songkhla Lagoon Area

ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเติบโตอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนที่มีมูลค่านับแสนล้านบาท ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศ แต่ในขณะเดียวกัน การเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก็ทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลง และยังทวีความรุนแรงมากขึ้นโดยลำดับ ดังนั้นจึงเกิดกระแสเรียกร้องให้มีการจัดการการท่องเที่ยวแนวใหม่ ที่คำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปด้วย หรือที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อการรักษาสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กำลังได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือทรัพยากรการท่องเที่ยว แต่ยังมีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อีกเป็นจำนวนมากที่กระจายอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งรอคอยให้เข้าไปศึกษา และจัดการ เพื่อเพิ่มศักยภาพให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้เพิ่มขึ้น

บริเวณทะเลสาบสงขลาประกอบด้วยทะเลน้อย ทะเลหลวง ทะเลสาบ และทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นหน่วยพื้นที่หนึ่งที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่หลากหลาย กระจายอยู่ตามส่วนต่าง ๆ โดยรอบพื้นที่ ทรัพยากรการท่องเที่ยวดังกล่าวในบางแหล่งอาจได้รับการพัฒนาไปใช้ประโยชน์บ้างแล้ว แต่ยังไม่มีการพัฒนาได้ไม่เต็มศักยภาพ และยังมีอีกหลายแหล่งที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา จึงทำให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณดังกล่าวได้รับการพัฒนาไปใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้ไม่เต็มศักยภาพ

การศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลาครั้งนี้จะทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐาน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเสนอแนวทางการพัฒนา

แหล่งท่องเที่ยวให้มีศักยภาพที่จะรองรับการท่องเที่ยวได้เพิ่มขึ้น และเห็นแนวทางการวางแผน เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งให้เชื่อมโยงถึงกัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณนี้ให้ขยายตัวอย่างเหมาะสมและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจและประเมินศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณทะเลสาบสงขลา ซึ่งจะเน้นในเรื่อง ความสะดวกในการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม คุณค่าและความสำคัญ การตอบรับของคนในท้องถิ่น การให้การศึกษา การรักษาสิ่งแวดล้อม และองค์การในการจัดการ
2. เพื่อสำรวจและวิเคราะห์ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณศึกษา
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในบริเวณทะเลสาบสงขลา

ขอบเขตของการวิจัย

1. พื้นที่ที่ใช้ศึกษาอยู่ในบริเวณทะเลน้อย ทะเลหลวง ทะเลสาบ ทะเลสาบสงขลา และพื้นที่ที่อยู่ใกล้เคียงประมาณ 1 กิโลเมตร จากชายฝั่งทะเลสาบสงขลา ดังนี้
 - 1.1 บริเวณทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง อำเภอควนขนุน(ตำบลทะเลน้อย ตำบลพนางตุง)
 - 1.2 บริเวณทะเลหลวง อยู่ในพื้นที่ 2 จังหวัด คือ
 - จังหวัดพัทลุง - อำเภอเมือง(ตำบลลำปำ)
 - อำเภอควนขนุน(ตำบลพนางตุง)
 - อำเภอเขาชัยสน (ตำบลห่านโพธิ์ ตำบลจองถนน)
 - จังหวัดสงขลา - อำเภอระโนด(ตำบลบ้านขาว ตำบลตะเครียะ ตำบลบ้านใหม่ ตำบลระโนด)
 - อำเภอกะแสสินธุ์ (ตำบลโรง ตำบลเชิงแส ตำบลเกาะใหญ่)
 - 1.3 บริเวณทะเลสาบ อยู่ในพื้นที่ 2 จังหวัด คือ
 - จังหวัดพัทลุง - อำเภอบางแก้ว (ตำบลนาปะขอ)
 - อำเภอปากพะยูน(ตำบลฝาละมี ตำบลปากพะยูน ตำบลเกาะหมาก ตำบลเกาะนางคำ)
 - จังหวัดสงขลา - อำเภอสทิงพระ (ตำบลคลองรี ตำบลคูขุด ตำบลท่าหิน)
 - อำเภอสทิงพระ (ตำบลบางเจียด ตำบลปากกรอ)
 - 1.4 บริเวณทะเลสาบสงขลา อยู่ในพื้นที่จังหวัดสงขลา

- อำเภอเมือง (ตำบลเกาะยอ ตำบลพะวง ตำบลเขารูปช้าง ตำบลบ่อยาง)
- อำเภอหาดใหญ่ (ตำบลคูเต่า ตำบลน้ำน้อย)
- อำเภอสิงหนคร (ตำบลป่าขาด ตำบลทำนบ ตำบลสทิงหม้อ ตำบลหัวเขา)
- อำเภอกวนเนียง (ตำบลควนโศ ตำบลลัฏฐุมิ ตำบลบางเหริ่ง)

2. ศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ปรากฏในพื้นที่ศึกษา โดยใช้แบบประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว และแบบสอบถามนักท่องเที่ยว

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา เพื่อนำไปใช้ในการศึกษาด้านต่าง ๆ ต่อไป
2. ทราบศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต่าง ๆ ในบริเวณทะเลสาบสงขลา
3. ได้แนวทางการพัฒนาและการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลาให้มีศักยภาพที่จะรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้เพิ่มขึ้น
4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทราบข้อมูลปัญหา และเห็นแนวทางการพัฒนา การแก้ไขปัญหาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้อย่างเหมาะสม
5. เกิดการกระจายรายได้ไปยังชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มากขึ้น

หน่วยงานที่จะนำผลการวิจัยไปใช้

1. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กรมป่าไม้ กรมประมง กรมการศาสนา กรมศิลปากร กรมการพัฒนาชุมชน กรมทางหลวงชนบท สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 16 เป็นต้น
2. หน่วยงานเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น บริษัทนำเที่ยว สมาคมธุรกิจการท่องเที่ยว สมาคมโรงแรม สมาคมมัคคุเทศก์ อาชีพ เป็นต้น
3. สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล หรือเทศบาล
4. สถาบันการศึกษาต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัย สถาบันราชภัฏ วิทยาลัย โรงเรียน ซึ่งมีการเรียน การสอน และการวิจัยในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวและโรงแรม การท่องเที่ยว

เชิงอนุรักษ์ การพัฒนาชุมชน ภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ นิเวศวิทยา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปศาสตร์ ไทยคดีศึกษา เป็นต้น

วิธีดำเนินการศึกษา

1. กำหนดพื้นที่ และกลุ่มตัวอย่าง

1.1 พื้นที่ศึกษาอยู่ในบริเวณทะเลสาบสงขลา (ทะเลน้อย ทะเลหลวง ทะเลสาบ ทะเลสาบสงขลา) และพื้นที่โดยรอบที่อยู่ห่างจากฝั่งทะเลสาบประมาณ 1 กิโลเมตร

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ แหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ศึกษา เช่น วัด พิพิธภณท์ เมืองเก่า เจดีย์ สุสาน เขตห้ามล่าสัตว์ป่า สวนพฤกษศาสตร์ สวนสาธารณะ ภูเขา เนินเขา แหลม อ่าว หาด เกาะ เป็นต้น

2. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แผนที่ และภาพถ่ายทางอากาศ

3. สร้างเครื่องมือ ประกอบด้วย

3.1 สร้างแบบประเมินศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา

3.2 สร้างแบบสอบถามนักท่องเที่ยว

4. ดำเนินการประเมินศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

4.1 นำแบบประเมินศักยภาพที่สร้างขึ้นมาใช้ประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา

4.2 นำค่าคะแนนที่ประเมินได้จากแบบประเมินศักยภาพของแต่ละแหล่งมาคำนวณหาค่าคะแนนศักยภาพ โดยนำคะแนนที่ประเมินได้ของแต่ละเกณฑ์หารด้วยคะแนนเต็มของเกณฑ์นั้น ๆ รวมทั้งหมด 26 เกณฑ์ แล้วนำคะแนนประเมินที่ได้ทั้ง 26 ค่ามารวมกันเพื่อหาค่าเฉลี่ยรวม แล้วคิดเทียบเป็นร้อยละ นำค่าร้อยละที่ได้เปรียบเทียบกับระดับความมีศักยภาพ (กำหนดขึ้นจากผลการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินศักยภาพ และจากการสร้างแบบประเมินให้มีเกณฑ์ประเมินชัดเจน) คือ

- มีศักยภาพมากที่สุด ได้คะแนนประเมิน มากกว่าร้อยละ 80
- มีศักยภาพมาก ได้คะแนนประเมิน ร้อยละ 66-80
- มีศักยภาพปานกลาง ได้คะแนนประเมิน ร้อยละ 50-65
- มีศักยภาพน้อย ได้คะแนนประเมิน น้อยกว่าร้อยละ 50

5. ดำเนินการวิเคราะห์ความต้องการของนักท่องเที่ยว

5.1 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นมาใช้สอบถามนักท่องเที่ยวในแหล่งที่มีค่าคะแนนศักยภาพตั้งแต่ร้อยละ 50 ขึ้นไป

5.2 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามด้วยวิธีการทางสถิติ และพรรณนาวิเคราะห์

6. เสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลาโดยพิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากผลการศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว การจัดการของชุมชนและความต้องการของนักท่องเที่ยว

ผลการศึกษาและอภิปรายผล

1. ผลการศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

จากการสำรวจและประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในบริเวณทะเลสาบสงขลาทั้งหมด 49 แหล่ง สามารถแบ่งแหล่งท่องเที่ยวออกตามระดับคะแนนศักยภาพได้เป็น 3 กลุ่มดังนี้

1.1 กลุ่มที่มีระดับศักยภาพมาก(ได้คะแนนร้อยละ 66-80) พบจำนวน 8 แหล่ง คือ สถาบันทักษิณคดีศึกษา (ร้อยละ 77.12) เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย (ร้อยละ 73.85) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สงขลา (ร้อยละ 68.27) เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ (ร้อยละ 68.08) หาดสมิหลา (ร้อยละ 67.89) วัดมณีมาวาสวรวิหาร (ร้อยละ 67.89) วัดเขียนบางแก้ว (ร้อยละ 67.89) และวัดท้ายขอ (ร้อยละ 66.35) ผลการประเมินในแต่ละด้าน สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

1.1.1 ด้านความสะดวกในการเข้าถึงจากถนนสายหลัก มี 2 แหล่งได้คะแนนศักยภาพเต็มร้อย คือ สถาบันทักษิณคดีศึกษา และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ซึ่งเป็นแหล่งที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั่วไป และมีนักท่องเที่ยวนิยมมาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ส่วนแหล่งที่ได้คะแนนน้อยที่สุด คือ วัดท้ายขอ(ร้อยละ 80.00) ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ห่างจากถนนสายหลักมากกว่าแหล่งอื่น ประกอบกับสภาพถนนที่เข้าสู่แหล่งชำรุด ไม่มีรถประจำทางผ่าน และป้ายชี้ทางมีข้อมูลไม่สมบูรณ์

1.1.2 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกภายในแหล่ง แหล่งที่ได้คะแนนศักยภาพมากที่สุดคือ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย(ร้อยละ 80.00) รองลงมาคือ สถาบันทักษิณคดีศึกษา หาดสมิหลา และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ ส่วนแหล่งที่ได้คะแนนน้อย คือ วัดมณีมาวาสวรวิหาร วัดเขียนบางแก้ว และวัดท้ายขอ จากผลดังกล่าวจะเห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงและมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากจะได้รับการพัฒนาจนมีสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งค่อนข้างมากกว่าแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นวัด ซึ่งยังมิได้รับการพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวมากนัก

1.1.3 ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว แหล่งที่ได้คะแนนศักยภาพมากที่สุดคือ วัดท้ายขอ(ร้อยละ 77.50) รองลงมา คือ สถาบันทักษิณคดีศึกษา วัดมณีมาวาสวรวิหาร เขต

ห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ วัดเขียนบางแก้ว ส่วนแหล่งอื่น ๆ ได้คะแนนน้อย โดยเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยได้คะแนนน้อยที่สุด (ร้อยละ 53.75) จากผลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า วัดท้ายขอซึ่งเป็นแหล่งที่นักท่องเที่ยวไม่ค่อยรู้จักและเดินทางมาเที่ยวน้อยกลับมีสภาพแวดล้อมที่ดีกว่าแหล่งท่องเที่ยวอื่นที่มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักและเป็นถิ่นนิยมของนักท่องเที่ยว เช่น เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย หาดสมิหลา เป็นต้น เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในแต่ละวันเป็นจำนวนมาก ทำให้ยากต่อการควบคุมและกำจัดขยะ และส่วนใหญ่จะมีการพัฒนาด้านวัตถุที่เป็นสิ่งก่อสร้างมากกว่า ทำให้สภาพแวดล้อมถูกทำลายได้ง่าย จึงได้คะแนนด้านนี้น้อย

1.1.4 ด้านคุณค่าและความสำคัญของแหล่ง แหล่งที่มีศักยภาพมากที่สุด(ร้อยละ 86.67) คือ วัดท้ายขอ และวัดเขียนบางแก้ว รองลงมาคือ วัดมณีมาวาสวรวิหาร สถาบันทักษิณคดีศึกษา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา โดยแหล่งที่ได้คะแนนน้อยที่สุด(ร้อยละ 50.00) คือ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ จากผลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า แหล่งที่มีโบราณสถานโบราณวัตถุ ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรมจำนวนมาก จะมีคะแนนศักยภาพด้านนี้สูงกว่าแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น หาดสมิหลา เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ ซึ่งไม่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ ดังกล่าว และสภาพแวดล้อมภายในแหล่งก็ได้รับผลกระทบจากการปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อรองรับการใช้ประโยชน์เพิ่มขึ้น จึงทำให้ได้รับคะแนนด้านนี้น้อย

1.1.5 ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่น แหล่งที่ได้คะแนนศักยภาพมากที่สุด คือ สถาบันทักษิณคดีศึกษา(ร้อยละ 73.75) รองลงมา คือ วัดท้ายขอ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ และวัดเขียนบางแก้ว ส่วนแหล่งอื่น ๆ ได้คะแนนน้อย จากผลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า แหล่งท่องเที่ยวที่อยู่นอกเกาะยอ คือ สถาบันทักษิณคดีศึกษา และวัดท้ายขอ ได้รับคะแนนด้านนี้มากที่สุด เนื่องจากเกาะยอเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สำคัญของจังหวัดสงขลาที่มีความสวยงามตามธรรมชาติ ประชาชนบนเกาะยอยังคงรักษาวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตนไว้ มีผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นที่มีชื่อเสียงคือ ผ้าเกาะยอ และผลไม้ จึงทำให้แหล่งท่องเที่ยวบนเกาะยอได้รับการตอบรับจากประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวค่อนข้างมาก นอกจากนี้ยังพบว่าแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่นอกเขตเมืองจะได้รับการตอบรับจากประชาชนในท้องถิ่นมากกว่าแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเขตเมือง เนื่องจากคนในเขตเมือง มีวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนมากนัก

1.1.6 ด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แหล่งที่ได้คะแนนศักยภาพมากที่สุด (ร้อยละ 80.00) มี 3 แหล่ง คือ สถาบันทักษิณคดีศึกษา เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย และพิพิธ

ภณฑสถานแห่งชาติ สงขลา รองลงมา คือ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ และวัดมัชฌิมาวาสวิหาร ส่วนที่เหลือได้คะแนนน้อย จากผลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า แหล่งที่มีคะแนนด้านนี้สูงส่วนใหญ่เป็นแหล่งที่มีหน่วยราชการที่มีความรู้ด้านการจัดการและวิชาการรับผิดชอบดูแลอย่างใกล้ชิด เช่น สถาบันทักษิณคดีศึกษาอยู่ในความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยทักษิณ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบอยู่ในความรับผิดชอบของกรมป่าไม้ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สงขลา และวัดมัชฌิมาวาสวิหารมีกรมศิลปากรรับผิดชอบดูแลงานด้านพิพิธภัณฑ์ จึงทำให้ได้คะแนนด้านนี้สูงกว่าแหล่งอื่น

1.2 กลุ่มที่มีระดับศักยภาพปานกลาง(ได้คะแนนร้อยละ 50-65) พบจำนวน 22 แหล่ง คือ วัดป่าลิไลยก์ (ร้อยละ 65.39) สวนสองทะเล (ร้อยละ 64.04) สวนป่าเปรม (ร้อยละ 64.04) วัดเจ้าเมืองพัทลุง (ร้อยละ 63.46) หาดแสนสุขลำปำ (ร้อยละ 61.54) เขาดังกวน (ร้อยละ 60.58) วัดโพธิปฐมาวาส (ร้อยละ 60.39) วัดสุวรรณคีรี (ร้อยละ 60.19) วัดแจ้ง (ร้อยละ 59.04) เมืองสงขลาเก่าเชิงเขาแดง (ร้อยละ 59.04) เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลหลวง (ร้อยละ 58.85) วัดบ่อทรัพย์ (ร้อยละ 57.12) เขาน้อย (ร้อยละ 57.12) วัดเขาน้อย (ร้อยละ 56.92) วัดวัง (ร้อยละ 56.92) สวนพฤกษศาสตร์พัทลุง (ร้อยละ 56.92) วัดวิหารเบิก (ร้อยละ 55.96) วัดบางเจียด (ร้อยละ 55.00) วัดโลการาม (ร้อยละ 54.23) วัดแหลมพ้อ (ร้อยละ 54.23) วัดกุฎาเบิก (ร้อยละ 52.89) และวัดศิริวรรณาวาส (ร้อยละ 50.19) ผลการประเมินศักยภาพในแต่ละด้าน ได้ผลสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

1.2.1 ด้านความสะดวกในการเข้าถึง มีแหล่งที่ได้คะแนนศักยภาพเต็มร้อยละ 4 แหล่ง คือ วัดป่าลิไลยก์ สวนป่าเปรม วัดเจ้าเมืองพัทลุง และหาดแสนสุขลำปำ ส่วนแหล่งที่ได้คะแนนน้อย เช่น วัดกุฎาเบิก วัดศิริวรรณาวาส วัดบ่อทรัพย์ วัดสุวรรณคีรี สวนพฤกษศาสตร์พัทลุง เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลหลวง เป็นต้น เนื่องจากตั้งอยู่ห่างจากถนนสายหลัก ถนนทางเข้ามีสภาพชำรุด ไม่มีรถประจำทางผ่าน ไม่มีป้ายชี้ทางหรือมีแต่ไม่สมบูรณ์

1.2.2 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่ง แหล่งที่ได้คะแนนมากที่สุด คือ สวนสองทะเล (ร้อยละ 68.57) รองลงมา คือ สวนป่าเปรม หาดแสนสุขลำปำ วัดแจ้ง และสวนพฤกษศาสตร์พัทลุง ส่วนที่เหลือมีคะแนนน้อยกว่าร้อยละ 50 เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นแหล่งที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวมากนัก ทำให้เข้าถึงได้ไม่สะดวก ขาดสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์สาธารณะ เป็นต้น จึงทำให้ได้คะแนนด้านนี้น้อย

1.2.3 ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่ง แหล่งที่ได้คะแนนศักยภาพมากที่สุด(ร้อยละ 78.75) คือ วัดสุวรรณคีรี และวัดบ่อทรัพย์ รองลงมา คือวัดศิริวรรณาวาส เขาดังกวน เมืองสงขลาเก่าเขาแดง วัดเขาน้อย และวัดวัง ส่วนที่เหลือได้คะแนนน้อย โดยแหล่งที่ได้คะแนนมาก

ส่วนใหญ่จะเป็นแหล่งที่มีสภาพธรรมชาติ สภาพทางวัฒนธรรม(มีโบราณสถานที่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมศิลปากร)ที่ค่อนข้างสมบูรณ์ และมีปัญหามลภาวะในแหล่งน้อย ส่วนแหล่งที่ได้คะแนนน้อยส่วนมากเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ไม่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือมีแต่สภาพทางวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว

1.2.4 ด้านคุณค่า และความสำคัญของแหล่ง แหล่งที่มีคะแนนศักยภาพมากที่สุดมี 6 แหล่งคือ วัดโพธิ์ปฐมาวาส วัดสุวรรณคีรี วัดบ่อทรัพย์ วัดเขาน้อย วัดวัง และวัดภูผาเบิก รองลงมา คือเขาดังกวน และเมืองสงขลาเก่าเขาแดง ส่วนที่เหลือได้คะแนนน้อย โดยหาดแสนสุขลำปำ เป็นแหล่งที่ได้คะแนนด้านนี้ต่ำที่สุด เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ไม่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และกำลังอยู่ในระหว่างการปรับปรุงสภาพแวดล้อมอย่างมาก โดยเทศบาลเมืองพัทลุง

1.2.5 ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่น แหล่งที่ได้คะแนนมากที่สุด คือสวนป่าเปรม (ร้อยละ 68.75) รองลงมา คือ หาดแสนสุขลำปำ และวัดวิหารเบิก ส่วนที่เหลือได้คะแนนน้อย และมีคะแนนใกล้เคียงกัน โดยคะแนนประเมินศักยภาพด้านนี้จะมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันกับคะแนนประเมินศักยภาพรวมของแต่ละแหล่ง

1.2.6 ด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แหล่งที่ได้คะแนนศักยภาพสูงที่สุด (ร้อยละ 63.75) มี 2 แหล่ง คือ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลหลวง และสวนพฤกษศาสตร์พัทลุง รองลงมา คือ วังเจ้าเมืองพัทลุง วัดป่าลิไลยก์ สวนสองทะเล และเมืองสงขลาเก่าเชิงเขาแดง ส่วนที่เหลือได้คะแนนค่อนข้างน้อยมาก มีหลายแหล่งได้คะแนนเพียงร้อยละ 26.67 เท่านั้น โดยแหล่งที่มีคะแนนต่ำทุกแหล่งจะได้รับคะแนนประเมินต่ำมากทั้งในด้านการให้การศึกษา การรักษาสิ่งแวดล้อม และองค์กรในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้วย

1.3 กลุ่มที่มีระดับศักยภาพน้อย (ได้คะแนนน้อยกว่าร้อยละ 50) มีจำนวน 19 แหล่ง คือ วัดศาลาหัวยาง (ร้อยละ 49.42) สุสานพระยาแขก(มรหุ่ม) (ร้อยละ 49.04) วัดยางงาม (ร้อยละ 48.85) ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสงขลา (ร้อยละ 48.65) วัดแหลมจาก (ร้อยละ 47.29) ศาลเจ้าปู่ทวดหัวเขาแดง (ร้อยละ 45.69) ป้อมปากน้ำแหลมทราย (ร้อยละ 44.73) วัดสูงเกาะใหญ่ (ร้อยละ 43.17) วัดป่าขอม (ร้อยละ 43.15) แหลมจองถนน (ร้อยละ 43.00) สุสานตระกูล ณ สงขลา (ร้อยละ 42.65) ศาลาหลบเสือ (ร้อยละ 42.12) แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาสิงหน้อย (ร้อยละ 41.31) เจดีย์เขาภู (ร้อยละ 41.23) เกาะสี่เกาะห้า (ร้อยละ 41.19) หาดไข่เต่า (ร้อยละ 41.15) ศาลาบ่อเก้งและสุสานเจ.วี.ลาร์เซน (ร้อยละ 39.23) พิพิธภัณฑ์ชุมชนแหลมโพธิ์ (ร้อยละ 38.08)

และศาลากว (ร้อยละ 37.31) ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับคะแนนประเมินศักยภาพต่ำมากในแทบทุกด้าน ยกเว้นด้านความสะดวกในการเข้าถึงแห่ง

จากการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมด 49 แห่ง พบว่าอยู่ในจังหวัดสงขลา มากที่สุดถึง 35 แห่ง กระจายอยู่ใน 5 อำเภอ (10 ตำบล) โดยพบมากที่สุดในตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร 12 แห่ง เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเคยเป็นที่ตั้งของเมืองสงขลาเก่าเชิงเขาแดง และเมืองสงขลาฝั่งแหลมสนมาก่อน และตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง 11 แห่ง ซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองสงขลาในปัจจุบันมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2385 มาจนถึงปัจจุบัน ส่วนในจังหวัดพัทลุงมีทั้งหมด 14 แห่ง กระจายอยู่ใน 5 อำเภอ (5 ตำบล) โดยพบมากที่สุดในตำบลลำปำ อำเภอเมือง 7 แห่ง เนื่องจากพื้นที่นี้เคยเป็นที่ตั้งเมืองพัทลุงในระหว่าง พ.ศ. 2334-2446 จะเห็นได้ว่าบริเวณที่เป็นที่ตั้งเมืองหรือชุมชนมาก่อนส่วนมากจะมีการสร้างทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา เพื่อรองรับกิจกรรมของสมาชิกในชุมชน จึงทำให้บริเวณที่ตั้งเมืองหรือเคยเป็นที่ตั้งเมืองมาก่อนมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมปรากฏอยู่มากกว่าในบริเวณอื่น ๆ

2. ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว

2.1 ผลการสอบถามนักท่องเที่ยวในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก

นักท่องเที่ยวเพศหญิงได้รับการสอบถามมากกว่าเพศชายในทุกแหล่ง กลุ่มอายุที่พบมากที่สุดคือ 19-25 ปี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักเรียน/นิสิต/นักศึกษา มากที่สุดในทุกแหล่ง และมีการศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด โดยมีนักท่องเที่ยวมาจากจังหวัดสงขลา มากที่สุด เนื่องจากเป็นที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ และหาดสมิหลาเป็นแหล่งที่มีนักท่องเที่ยวมาจากจังหวัดต่างๆ มากถึง 26 จังหวัด นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาเพื่อการท่องเที่ยวเป็นหลัก และเคยได้ยิน รู้จัก หรือได้รับข้อมูลของแหล่งมาก่อน จากคนแนะนำมากที่สุด ส่วนใหญ่ใช้เวลาท่องเที่ยวในแหล่งประมาณ 30 นาที - 1 ชั่วโมง ไม่พักค้างคืน และใช้จ่าย 1-100 บาทมากที่สุด การเดินทางไปท่องเที่ยวในแต่ละครั้งส่วนใหญ่ไม่ไปยังแหล่งที่อยู่ใกล้เคียง และนิยมเดินทางไปกับเพื่อน โดยใช้รถส่วนตัวมากที่สุด

2.2 ผลการสอบถามนักท่องเที่ยวในแหล่งที่มีระดับศักยภาพปานกลาง

นักท่องเที่ยวเพศหญิงได้รับการสอบถามมากที่สุด กลุ่มอายุที่พบมากที่สุดคือ 19-25 ปี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักเรียน/นิสิต/นักศึกษา ที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด โดยมีนักท่องเที่ยวมาจากจังหวัดสงขลา มากที่สุดในเกือบทุกแหล่ง ยกเว้นหาดแสนสุขลำปำ และวังเจ้าเมืองพัทลุงที่มีนักท่องเที่ยวมาจากจังหวัดพัทลุงมากที่สุด นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาเพื่อการท่องเที่ยวเป็นหลัก และเคยได้ยิน รู้จัก หรือได้รับข้อมูลของแหล่งมาก่อนจากคนแนะนำมาก

ที่สุด ส่วนใหญ่ใช้เวลาท่องเที่ยวประมาณ 30 นาที - 1 ชั่วโมงมากที่สุด และไม่พักค้างคืน ส่วนใหญ่ไม่ใช่จ่ายในแหล่ง ส่วนที่ใช้จ่ายจะใช้จ่าย 1-100 บาทมากที่สุด การเดินทางไปท่องเที่ยวในแต่ละครั้งส่วนใหญ่จะเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ใกล้เคียงด้วยรถส่วนตัว และเดินทางไปกับหน่วยงาน และกลุ่มเพื่อนมากที่สุด

ผลการสอบถามความต้องการหรือข้อเสนอแนะของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวที่มีระดับศักยภาพมาก และปานกลางได้ผลสรุป ดังนี้

1. ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการให้ขยายถนนหรือซ่อมแซมพื้นผิวถนนให้เรียบ ควรมีป้ายชี้ทางที่ชัดเจนและมีข้อมูลชื่อแหล่ง ทิศทาง และระยะทาง และให้มีพาหนะรับจ้างที่เข้าถึงแหล่งเพิ่มขึ้น

2. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกภายในแหล่ง ส่วนใหญ่ต้องการให้เพิ่มที่จอดรถ และจัดระเบียบที่จอดรถให้ชัดเจน เพิ่มที่พักผ่อนให้ทั่วถึงและเพียงพอ บางแหล่งควรจัดให้มีสถานที่ละหมาดสำหรับชาวมุสลิมด้วย ควรเพิ่มจำนวนห้องน้ำที่เป็นห้องน้ำชาย-หญิง และพระภิกษุชัดเจน ซ่อมแซมและรักษาความสะอาดให้อยู่ในสภาพที่ใช้การได้ตลอดเวลา ควรเพิ่มที่พักแรมหรือปรับปรุงที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น ควรจัดให้มีหรือเพิ่มจำนวนร้านขายอาหาร เครื่องดื่ม และของที่ระลึกที่มีคุณภาพดีและราคายุติธรรม ในบางแหล่งที่มีนักท่องเที่ยวชาวมุสลิม ควรจัดให้มีร้านอาหารอิสลามด้วย และส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นนำผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นมาจำหน่าย ควรเพิ่มแสงสว่าง จุดบริการน้ำอุปโภคบริโภค และโทรศัพท์สาธารณะให้ทั่วถึง เพียงพอ และใช้การได้ตลอดเวลา ในทุกแหล่งควรต้องมีหรือเพิ่มมาตรการการดูแลรักษาความปลอดภัยที่เพียงพอให้กับนักท่องเที่ยวด้วย

3. ด้านคุณค่า ความสำคัญ และการดูแลรักษาสภาพธรรมชาติของแหล่ง ควรรักษาสภาพธรรมชาติดั้งเดิมไว้ ปลูกต้นไม้เพิ่มขึ้น ดูแลรักษาความสะอาด และประชาสัมพันธ์ให้เห็นความสำคัญที่จะต้องอนุรักษ์ธรรมชาติไว้

4. ด้านคุณค่า ความสำคัญ และการดูแลรักษาสภาพทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ควรมีวิทยากร ป้ายให้ความรู้ นิทรรศการ มุมพิพิธภัณฑ หรือกิจกรรมการแสดงที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น มีการอนุรักษ์ พื้นฟู โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ และช่วยประชาสัมพันธ์ให้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของด้านนี้

5. ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่น ควรต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดี สามารถให้ความรู้ คำแนะนำ ช่วยเหลือ และดูแลความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยวได้ ช่วยกัน

อนุรักษ์วัฒนธรรม วิถีชีวิตดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ให้ความร่วมมือในการพัฒนาแหล่ง หรือบริการนักท่องเที่ยว

6. ด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ควรมีสวนย์บริการนักท่องเที่ยว วิทยากร ป้ายสื่อความหมาย สื่อสิ่งพิมพ์(ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ฐานความรู้ มุมพินิจทัศน์ ห้องสมุด จุดหรือหอชมวิว หรือเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ควรมีกฎ ระเบียบ หรือข้อปฏิบัติ ในการดูแลรักษา สภาพแวดล้อมของแหล่ง และดูแลให้มีการปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด และควรสนับสนุนให้มีองค์กรที่เกิดจากความร่วมมือของคนในท้องถิ่นที่มีความรู้เข้ามาช่วยจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของแหล่งแต่ละแหล่งในด้านต่าง ๆ เช่น ความสะดวกในการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม คุณค่าและความสำคัญ การตอบรับของคนในท้องถิ่น และการให้การศึกษา

7. ด้านแนวโน้มในการกลับมาท่องเที่ยว ส่วนมากจะกลับมาท่องเที่ยวในแหล่งเดิมอีก เนื่องจากประทับใจในความเป็นธรรมชาติ มีทิวทัศน์สวยงาม สงบ ร่มรื่น มีความหลากหลายทางชีวภาพ ความสวยงามและควมมีคุณค่าของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปกรรม มีการคมนาคมที่สะดวก และปลอดภัย นอกจากนี้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เสนอให้พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยรอบทะเลสาบสงขลาโดยให้คงรักษาความเป็นธรรมชาติเดิมไว้ ดูแลรักษาสภาพแวดล้อมให้สะอาด สงบ ร่มรื่น และมีการคมนาคมที่สะดวก ปลอดภัย และเชื่อมต่อกัน ส่วนแหล่งท่องเที่ยวรอบทะเลสาบสงขลาที่นักท่องเที่ยวรู้จัก หรือเคยได้ยินชื่อ ส่วนมากจะเป็นแหล่งที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไป หรือตั้งอยู่ใกล้เคียงกับแหล่งที่มาท่องเที่ยว เช่น สถาบันทักษิณคดีศึกษา เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย หาดสมิหลา เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ สวนป่าเปรมเกะยอ หาดแสนสุขลำปำ เขาน้อย สวนสองทะเล(แหลมสนอ่อน) เป็นต้น

3. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในบริเวณทะเลสาบสงขลา ควรพัฒนาตามศักยภาพของแหล่ง การจัดการของชุมชน และความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยยึดหลัก ดังนี้

1. การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามหลักการและปรัชญาของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยเคร่งครัด ซึ่งจะต้องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และทรัพยากรทางวัฒนธรรมไว้ได้
2. การวางแผน การพัฒนา และการจัดการการท่องเที่ยวทุกรูปแบบจำเป็นต้องนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของท้องถิ่น

3. การให้การศึกษา และการสื่อความหมายเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องดำเนินการให้เกิดขึ้นโดยเร็ว เพื่อสร้างจิตสำนึกให้ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของแหล่งมากกว่าความเป็นเพียงแหล่งท่องเที่ยวเท่านั้น

4. ต้องเปิดโอกาสให้คนส่วนใหญ่ในท้องถิ่นและผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา หรือการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของแหล่ง

5. คนในท้องถิ่นส่วนใหญ่จะต้องได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม และยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณที่อยู่ใกล้เคียงโดยรอบบริเวณทะเลสาบสงขลา เช่น บริเวณคาบสมุทรสทิงพระ บริเวณที่อยู่ห่างจากชายฝั่งมากกว่า 1 กิโลเมตร เป็นต้น เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาประกอบการเสนอแนวทางการพัฒนาให้เชื่อมต่อกัน

2. ควรศึกษาเพื่อจัดทำแผนและข้อกำหนดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลาอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และเกิดความยั่งยืน

3. ควรศึกษาศักยภาพของหน่วยงาน หรือองค์กรในท้องถิ่นที่มีบทบาทต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา

4. ควรศึกษาเพื่อกำหนดรูปแบบ และสร้างสื่อที่เหมาะสมต่อการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา

5. ควรศึกษาเพื่อเสนอรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา

6. ควรศึกษาวิจัย หรือสืบค้นข้อมูลทางวิชาการที่เป็นประโยชน์ต่อการเพิ่ม หรือสร้างคุณค่าให้กับทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา

7. ควรศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลาที่มีคะแนนศักยภาพน้อยกว่าร้อยละ 50 หรือแหล่งที่ยังไม่ได้รับการศึกษาเพิ่มเติม เพื่อหาแนวทางพัฒนามารองรับการให้ประโยชน์ในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต่อไป

8. ควรนำผลการวิจัยที่ได้ไปถ่ายทอด หรือเผยแพร่สู่ผู้เกี่ยวข้องทุก ๆ ฝ่าย ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวปรากฏอยู่ เพื่อให้เกิดผลการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

9. หน่วยของรัฐ องค์กรเอกชน และสถาบันการศึกษาทุกระดับที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ หรือที่อยู่ใกล้เคียง ควรให้ความสำคัญกับการส่งเสริม และสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลาอย่างจริงจัง

สารบัญ

บทที่

หน้า

1	บทนำ	1
	วัตถุประสงค์	8
	ขอบเขตของการวิจัย	9
	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	9
	หน่วยงานที่จะนำผลการวิจัยไปใช้	11
	นิยามศัพท์เฉพาะ	11
2	เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	14
	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	14
	- ประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยว	15
	การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	15
	- ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	16
	หลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	19
	- ปรัชญาของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	19
	- วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	20
	- การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	21
	- การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	21
	- การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว	21
	- ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว	22
	- ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	24
	- การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	25
	- ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย	31
	- แผนกพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	32
	บทบาทขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	34
	- องค์กรแห่งความห่วงใยในการท่องเที่ยว (Tourism Concern)	34
	- องค์กรชงนนานาชาติสีเขียว (Green Flag International หรือ GFI)	35

- สภาการเดินทางและการท่องเที่ยวโลก	35
- องค์การโลกสีเขียว	36
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)	36
- กรมป่าไม้	39
- สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม	39
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)	40
- สมาคมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย (สทอ.)	41
- องค์การชุมชนที่มีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	41
ทะเลสาบสงขลา	43
- ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณทะเลน้อย	43
- ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณทะเลหลวง	50
- ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณทะเลสาบสงขลา	58
3 วิธีดำเนินการศึกษา	69
การกำหนดพื้นที่ และกลุ่มตัวอย่าง	69
การศึกษา และการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	69
การสร้างเครื่องมือ	71
- แบบประเมินศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยว	
เชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา.....	72
- แบบสอบถามนักท่องเที่ยวในแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยว	
เชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา.....	78
การสำรวจและประเมินศักยภาพ	83
การสำรวจและวิเคราะห์ความต้องการของนักท่องเที่ยว	84
การเสนอแนวทางการพัฒนา	84
4 ผลการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูล	85
ผลการประเมินศักยภาพ	85
ผลการสำรวจและประเมินศักยภาพในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก	95
- เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย	95

- วัดเขียนบางแก้ว	103
- เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ	108
- สถาบันทักษิณคดีศึกษา	111
- วัดท้ายขอ	115
- วัดมณีมาวาสวรวิหาร	117
- พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สงขลา	120
- หาดสมิหลา	123
ผลการสอบถามนักท่องเที่ยวในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก	130
ผลการสำรวจและประเมินศักยภาพในแหล่งที่มีระดับศักยภาพปานกลาง	187
- สวนพฤกษศาสตร์พัทลุง	188
- วัดป่าลิไลยก์	190
- หาดแสนสุขลำปำ	190
- วัดวิหารเบิก	192
- วัดวัง	194
- วัดเจ้าเมืองพัทลุง	196
- เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลหลวง	198
- วัดบางเขียด	200
- วัดโลการาม	200
- เมืองสงขลาเก่าเขาแดง	203
- วัดเขาน้อย	205
- วัดภูผาเบิก	205
- วัดศิริวรรณาวาส	207
- วัดบ่อทรัพย์	209
- วัดสุวรรณคีรี	209
- วัดแหลมฟ้อ	212
- สวนป่าเปรม	214
- วัดโพธิ์ปฐมาวาส	216
- วัดแจ้ง	216

บทที่	หน้า
- เขาดังกวน	219
- เขาน้อย	219
- สวนสองทะเล	222
ผลการสอบถามนักท่องเที่ยวในแหล่งที่มีระดับศักยภาพปานกลาง	233
แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	355
- แนวทางการพัฒนาในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก	355
- แนวทางการพัฒนาในแหล่งที่มีระดับศักยภาพปานกลาง	359
5 สรุปและอภิปรายผล	365
สรุปผลการศึกษา	365
ผลการศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	365
ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว	367
แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา	369
อภิปรายผลการศึกษา	370
ผลการประเมินศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	370
ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว	374
แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	376
ข้อเสนอแนะ	381
บรรณานุกรม	382

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้ที่เข้ามาในประเทศไทย พ.ศ. 2539-2546	2
2 การเทียบอัตราส่วนร้อยละให้เป็นดัชนี และคิดเทียบเป็นคะแนนมาตรฐาน ในเรื่องความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน	23
3 เกณฑ์การบ่งชี้ศักยภาพของพื้นที่ธรรมชาติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในภาคใต้	25
4 ประเภทและจำนวนชนิดนกน้ำในทะเลน้อยที่พบระหว่างเดือน มกราคม-เมษายน 2541	47
5 ผลการประเมินศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในบริเวณทะเลสาบสงขลา จำนวน 49 แหล่ง	89
6 แหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในแต่ละกลุ่มระดับศักยภาพ แยกตามเขตการปกครอง	91
7 แหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในแต่ละกลุ่มระดับศักยภาพ แยกตามตำแหน่งที่ตั้งในบริเวณทะเลสาบสงขลา	93
8 จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ใน พ.ศ. 2543-2545 แยกเป็นรายเดือน	97
9 ผลการประเมินศักยภาพแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่มีระดับศักยภาพมาก	126
10 ร้อยละของนักท่องเที่ยวในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก แยกตามเพศ	130
11 ร้อยละของนักท่องเที่ยวในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก แยกตามอายุ	131
12 ร้อยละของที่อยู่ปัจจุบันของนักท่องเที่ยวในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก	132
13 ร้อยละของระดับการศึกษาของนักท่องเที่ยวในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก	133
14 ร้อยละของอาชีพของนักท่องเที่ยวในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก	134
15 ร้อยละของนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวโดยมีหรือไม่มีเหตุผลอื่น ในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก	134

16	ร้อยละของนักท่องเที่ยวที่ไม่เคย หรือเคยได้ยิน รู้จักหรือได้รับข้อมูล ในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก	136
17	จำนวนนักท่องเที่ยวและพาหนะที่ใช้เดินทางไปแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก..	136
18	จำนวนนักท่องเที่ยวและลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยวในแหล่งที่มีระดับ ศักยภาพมาก	138
19	ร้อยละของนักท่องเที่ยวที่ได้ไปหรือจะ ไปแหล่งท่องเที่ยวอื่นที่อยู่ใกล้เคียง ในแหล่งที่มีศักยภาพมาก.....	138
20	ร้อยละของนักท่องเที่ยวที่พักและไม่พักค้างคืนในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก....	140
21	ร้อยละของนักท่องเที่ยวที่ใช้จ่ายและไม่ใช้จ่ายในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก....	141
22	ร้อยละของนักท่องเที่ยวแบ่งตามค่าใช้จ่ายในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก	142
23	ร้อยละของนักท่องเที่ยวและเวลาที่ใช้ในแหล่งท่องเที่ยวที่มีระดับศักยภาพมาก ...	142
24	ร้อยละของนักท่องเที่ยวที่ตอบคำถามเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก	144
25	ร้อยละของนักท่องเที่ยวและจำนวนข้อที่ตอบผิดในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก...	145
26	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย	146
27	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในวัดเขียนบางแก้ว	150
28	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ	155
29	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในสถาบันทักษิณคดีศึกษา	160
30	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในวัดท้ายขอ	165
31	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในวัดมณีมาวาสวรวิหาร	170
32	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา	175
33	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในหาดสมิหลา	180
34	ผลการประเมินศักยภาพแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีระดับ ศักยภาพปานกลาง	224
35	ร้อยละของคะแนนศักยภาพด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ที่มีระดับศักยภาพปานกลาง.....	227
36	ร้อยละของคะแนนศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งที่มีระดับ ศักยภาพปานกลาง.....	228

37	ร้อยละของคะแนนศักยภาพด้านสภาพแวดล้อมในแหล่งที่มีระดับ ศักยภาพปานกลาง	229
38	ร้อยละของคะแนนศักยภาพด้านคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ที่มีระดับศักยภาพปานกลาง	230
39	ร้อยละของคะแนนศักยภาพด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่นของ แหล่งท่องเที่ยวที่มีระดับศักยภาพปานกลาง	231
40	ร้อยละของคะแนนศักยภาพด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของ แหล่งท่องเที่ยวที่มีระดับศักยภาพปานกลาง	232
41	ร้อยละของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่มีระดับศักยภาพปานกลาง แยกตามเพศ	233
42	ร้อยละของนักท่องเที่ยวในแหล่งที่มีระดับศักยภาพปานกลางแยกตามอายุ	234
43	ร้อยละของที่อยู่ปัจจุบันของนักท่องเที่ยวในแหล่งที่มีระดับศักยภาพปานกลาง ...	235
44	ร้อยละของระดับการศึกษาของนักท่องเที่ยวในแหล่งที่มีระดับศักยภาพปานกลาง.	238
45	ร้อยละของอาชีพของนักท่องเที่ยวในแหล่งที่มีระดับศักยภาพปานกลาง	239
46	ร้อยละของนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยว โดยมีหรือ ไม่มีเหตุผลอื่นในแหล่งที่มี ระดับศักยภาพปานกลาง	240
47	ร้อยละของนักท่องเที่ยวที่ไม่เคยหรือเคยได้ยิน รู้จักหรือได้รับข้อมูลในแหล่งที่มี ระดับศักยภาพปานกลาง.....	241
48	จำนวนนักท่องเที่ยวและพาหนะที่ใช้เดินทางมาในแหล่งที่มี ระดับศักยภาพปานกลาง	243
49	ร้อยละของนักท่องเที่ยวและลักษณะการเดินทางในแหล่งที่มี ระดับศักยภาพปานกลาง	244
50	ร้อยละของนักท่องเที่ยวที่ได้ไปหรือจะไปแหล่งท่องเที่ยวอื่นที่อยู่ใกล้เคียง ในแหล่งที่มีระดับศักยภาพปานกลาง	245
51	ร้อยละของนักท่องเที่ยวที่พักและไม่พักค้างคืนในแหล่งที่มี ระดับศักยภาพปานกลาง	246

52	ร้อยละของนักท่องเที่ยวที่ใช้จ่าย และไม่ใช้จ่ายในแหล่งที่มีระดับ ระดับศักยภาพปานกลาง	248
53	ร้อยละของนักท่องเที่ยวแบ่งตามค่าใช้จ่ายในแหล่งที่มีระดับศักยภาพปานกลาง ..	249
54	ร้อยละของนักท่องเที่ยวและเวลาที่ใช้ในแหล่งท่องเที่ยวที่มีระดับ ระดับศักยภาพปานกลาง	250
55	ร้อยละของนักท่องเที่ยวที่ตอบคำถามความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในแหล่งท่องเที่ยวที่มีระดับศักยภาพปานกลาง	251
56	ร้อยละของนักท่องเที่ยวและจำนวนข้อที่ตอบผิดในแหล่งที่มีระดับ ระดับศักยภาพปานกลาง	252
57	จำนวนข้อคำถามและนักท่องเที่ยวที่ตอบผิดในแหล่งที่มีระดับศักยภาพปานกลาง..	254
58	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในสวนพฤกษศาสตร์พัทลุง	256
59	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในวัดป่าลิไลยก์	260
60	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในหาดแสนสุขลำปำ	265
61	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในวัดวิหารเบิก	270
62	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในวัดวัง	274
63	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในวังเจ้าเมืองพัทลุง	279
64	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลหลวง	284
65	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในวัดบางเขียด	288
66	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในวัดโลกราบ	293
67	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในเมืองสงขลาเก่าเชิงเขาแดง	297
68	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในวัดเขาน้อย	301
69	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในวัดภูผาเบิก	305
70	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในวัดศิริวรรณवास	310
71	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในวัดบ่อทรัพย์	314
72	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในวัดสุวรรณคีรี	318
73	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในวัดแหลมพ้อ	322
74	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในสวนป่าเปรม	327
75	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยว ข้อ 24-47 ในวัดโพธิ์ปฐมवास	331

ตาราง

หน้า

76	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยวน ข้อ 24-47 ในวัดแจ้ง	335
77	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยวน ข้อ 24-47 ในเขาดังกวน	339
78	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยวน ข้อ 24-47 ในเขาน้อย	343
79	ผลการสอบถามนักท่องเที่ยวน ข้อ 24-47 ในสวนสองทะเล	348

บัญชีภาพ

ภาพ	หน้า
1 แผนที่แสดงบริเวณพื้นที่ศึกษา(ทะเลสาบสงขลา)	10
2 แผนที่แสดงที่ตั้งแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในบริเวณทะเลน้อยและทะเลหลวง	86
3 แผนที่แสดงที่ตั้งแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในบริเวณทะเลสาบ	87
4 แผนที่แสดงที่ตั้งแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในบริเวณทะเลสาบสงขลา	88
5 แผนที่แสดงบริเวณที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลพนาสูง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง	96
6 ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลพนาสูง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง	99
7 ทรัพยากรพืชน้ำในบริเวณทะเลน้อยตำบลพนาสูง และตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง	101
8 ทรัพยากรนกน้ำชนิดต่างๆในบริเวณทะเลน้อยตำบลพนาสูง และตำบล ทะเลน้อยอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง	102
9 ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณวัดเขียนบางแก้ว ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง	104
10 ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์(โบราณสถาน)ในบริเวณวัดเขียนบางแก้ว ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง	106
11 ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์(โบราณวัตถุ) ในบริเวณวัดเขียนบางแก้ว ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง	107
12 ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ จังหวัดพัทลุง-สงขลา	109
13 ทรัพยากรนกน้ำและพืชน้ำชนิดต่าง ๆ ในบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ จังหวัดพัทลุง-สงขลา	110

14	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณสถาบันทักษิณคดีศึกษา ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา	112
15	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณพิพิธภัณฑสถาน สถาบันทักษิณคดีศึกษา ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา	114
16	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณวัดท้ายอ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา	116
17	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์(โบราณสถาน)ในบริเวณ วัดมณีมาวาสวรวิหาร ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา	118
18	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์(โบราณวัตถุ)ในบริเวณ วัดมณีมาวาสวรวิหาร ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา	119
19	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์(โบราณสถาน โบราณวัตถุ)ในบริเวณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ...	121
20	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์(โบราณวัตถุ)ในบริเวณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ...	122
21	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณหาดสมิหลา ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา	124
22	กราฟร้อยละของจำนวนนักท่องเที่ยวในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมากแยกตามเพศ...	130
23	กราฟจำนวนนักท่องเที่ยวตามช่วงอายุในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก	131
24	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณสวนพฤกษศาสตร์พัทลุง ตำบลพนางตุง อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง	189
25	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณปาลิไลย์ ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง	191
26	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณหาดแสนสุขลำปำ ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง	193
27	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณวัดวิหารเบิก ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง.....	193
28	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณวัดวัง ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง.....	195

29	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณวังเจ้าเมืองพัทลุง ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง	197
30	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลหลวง (อ่าวบางเต็ง) จังหวัดพัทลุง	199
31	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณวัดบางเขียด ตำบลบางเขียด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	201
32	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณวัดโลการาม ตำบลทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	202
33	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณเมืองสงขลาเก่าเชิงเขาแดง ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	204
34	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณวัดเขาน้อย ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	206
35	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณวัดภูผาเบิก ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	208
36	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณวัดศิริวรรณवास ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	208
37	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณวัดบ่อทรัพย์ ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	210
38	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณวัดสุวรรณคีรี ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	211
39	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณวัดแหลมพ้อ ตำบลเกาะขอม อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา	213
40	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณสวนป่าเปรม ตำบลพะวง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา	215
41	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณวัดโพธิปฐมवास ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา	217
42	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณวัดแจ้ง ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา	218

43	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณเขาดังกวน ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา	220
44	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณเขาน้อย ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา	221
45	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณสวนสองทะเล ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา	223

บทที่ 1

บทนำ

การท่องเที่ยวของประเทศไทยเริ่มกำเนิดขึ้นเมื่อครั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการรถไฟได้จัดตั้งแผนกโฆษณาของการรถไฟขึ้นใน พ.ศ. 2467 เพื่อรองรับและให้ความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2492 กิจการการส่งเสริมนักท่องเที่ยวได้โอนมาอยู่กับกรมโฆษณาการ สำนักนายกรัฐมนตรี และได้เรียกชื่อสำนักงานนี้ว่า “สำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยว” ปี พ.ศ. 2502 ได้มีประกาศพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว พ.ศ. 2502 (อ.ส.ท.) ขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2522 ได้ยกฐานะเป็น “การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย” ตามพระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 และใช้ชื่อย่อว่า “ท.ท.ท.” (สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2532 : 80)

การส่งเสริมและการพัฒนาการท่องเที่ยวของรัฐบาลทำให้การท่องเที่ยวขยายตัวอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2531-2532 เป็น 2 ปีแรก que การท่องเที่ยวของประเทศไทยขยายตัวสูงสุดเนื่องจากรัฐบาลได้ประกาศให้ปี พ.ศ. 2530 เป็นปีแห่งการท่องเที่ยวไทย และปี พ.ศ. 2531-2532 เป็นปีศิลปหัตถกรรมไทย (พิทยา ว่องกุล. 2537 : 181) ทำให้มีนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศเดินทางเข้ามาในประเทศไทยมากขึ้น และมีรายได้เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2503 ซึ่งมีชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาเพียง 81,340 คน และมีรายได้ 195 ล้านบาท แต่ปี พ.ศ. 2533 ประเทศไทยมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาถึง 5,298,860 คน และมีรายได้จากการท่องเที่ยวสูงถึงกว่าหนึ่งแสนล้านบาท (110,572 ล้านบาท) เป็นปีแรก (วรรณา วงศ์วานิช. 2539 : 16) ปัจจุบัน (พ.ศ. 2545) นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในประเทศมากกว่า 10 ล้านคน และมีรายได้จากการท่องเที่ยวมากกว่า 3 แสนล้านบาทต่อปี และคาดว่าในปี พ.ศ. 2546 จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาประมาณ 11.13 ล้านคน และมีรายได้ประมาณ 360,600 ล้านบาท (รุ่ง กาญจนวิโรจน์. 2546 : 5)

การท่องเที่ยวกลายเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้อย่างมหาศาลให้กับประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะประเทศไทย ซึ่งมีรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศจากการท่องเที่ยวเป็นอันดับหนึ่งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2525 จนถึงปัจจุบัน (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2539 : 54)

ตาราง 1 จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้ที่เข้ามาในประเทศไทย พ.ศ. 2522-2546

พ.ศ.	จำนวนนักท่องเที่ยว (คน)	รายได้ (ล้านบาท)
2522 ¹	1,591,455	11,232
2523 ¹	1,858,801	17,765
2524 ¹	2,015,615	21,455
2525 ¹	2,218,429	23,879
2526 ¹	2,191,003	25,050
2527 ²	2,346,709	27,317
2528 ³	2,438,270	31,768
2529 ³	2,818,092	37,321
2530 ³	3,482,958	50,024
2531 ³	4,230,737	78,859
2532 ⁴	4,809,508	96,386
2533 ⁴	5,298,860	106,572
2534 ⁵	5,086,899	100,004
2535 ⁵	5,136,443	123,134
2536 ⁶	7,760,533	127,802
2537 ⁶	6,166,496	145,211
2538 ⁶	6,951,566	190,765
2539 ⁶	7,192,145	219,364
2540 ⁷	7,293,957	220,754
2541 ⁷	7,842,760	242,177
2542 ⁷	8,651,260	253,018
2543 ⁷	9,578,826	285,272
2544 ⁸	10,132,509	299,047
2545 ⁹	10,800,000	323,484
2546 ⁹	9,700,000	289,600

ที่มา : - สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สมุดสถิติรายปีประเทศไทย. บรรพ 33¹, 34², 36³, 38⁴, 41⁵, 44⁶, 48⁷

- สำนักงานสถิติแห่งชาติ.⁸ (www.nso.go.th/thai/stat/stat_23/econ_o/16.8.xls)

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.⁹ (www.tat.or.th/stat/web/static_index.php)

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาการท่องเที่ยวภายในประเทศได้เจริญรุดหน้ามาตามลำดับ เป็นผลให้เกิดรายได้หมุนเวียนที่มีมูลค่านับแสนล้านบาท ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ แต่ในทางตรงกันข้ามการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลับทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวและภาพพจน์ของการท่องเที่ยวลดถอยลง (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2542 : 1-1) ขณะที่ภาพการเติบโตของการท่องเที่ยวในด้านเศรษฐกิจประสบความสำเร็จอย่างสูงจนเกินเป้าหมายที่ตั้งไว้ ข้างหลังภาพของความสำเร็จดังกล่าว คือ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสภาพสังคม และวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ถูกทำลายไป ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ถูกบดบังด้วยตัวเลขการเติบโตทางเศรษฐกิจมาโดยตลอด สะสม และทวีความรุนแรงขึ้นในสังคมไทย ตัวอย่างเช่น ในช่วงปีแห่งการส่งเสริมการท่องเที่ยว นั้น ส่งผลให้มีธุรกิจการสร้างบ้านพัก หรือรีสอร์ทเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งได้บุกกรุกเข้าไปสร้างในพื้นที่ป่าสงวนและอุทยานแห่งชาติจำนวนมากถึง 11 ราย ได้แก่ ไร่กังสดาล แม่ลาว์เลย์ ไร่วังกุหลาบ ไร่เอราวัณ เขาพระฤๅษี เขาบ่อแร่ เป็นต้น นอกจากนั้นยังพบว่ามีกรอก น.ส. 3 ปดอม 120 ราย และมีผู้บุกรุกมือเปล่าอีก 54 ราย เป็นต้น ภาพสะท้อนที่ดูจะชัดเจนที่สุดของความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติก็คือ การส่งผลให้มีมติของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2535 ให้โรงแรมและธุรกิจของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยย้ายลงจากที่ทำการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นต้น (พิทยา ว่องกุล. 2537 : 181-182) การท่องเที่ยวถูกกำหนดบทบาทจากมุมมองทางด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว เช่นเดียวกับทุกสิ่งทุกอย่างอาทิ ธรรมชาติ วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา และคุณค่าของมนุษย์ที่ถูกมองเป็นเพียงทรัพยากรที่สามารถผลิตเป็นสินค้าขายได้ ฐานความสัมพันธ์ระหว่างแขกผู้มาเยือน และเจ้าบ้านเปลี่ยนแปลงไปจากความเป็นเพื่อนมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน แขกผู้มาเยือนกลับกลายเป็นผู้ที่เหนือกว่าเป็นผู้สร้างรายได้ เป็นลูกค้าผู้ซื้อสินค้าท่องเที่ยว แต่เจ้าของบ้านกลับลดฐานะลงเป็นเพียงผู้ถูกพัฒนา ผู้ขายสินค้าท่องเที่ยว โดยอีกส่วนอาจกลายเป็นสินค้าท่องเที่ยวเอง (วิลาศ เทชะไพฑูรย์. 2538 : 91) รายได้จากการท่องเที่ยวมหาศาลไม่ได้ส่งผลให้เกิดการยกระดับคุณภาพชีวิตของประเทศไทยส่วนใหญ่นักดีขึ้น แต่กลายเป็นว่าต้นทุนของการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวมาจากการทำลายปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐาน พร้อมทั้งทำลายสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมชุมชน อันจะส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงของภาพรวมทั้งประเทศ อีกทั้งรายได้ส่วนใหญ่ก็ตกอยู่กับกลุ่มนักธุรกิจการท่องเที่ยวเพียงไม่กี่กลุ่มเท่านั้น (พจนา สวนศรี. 2541 : 12)

การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยใช้สภาพแวดล้อมเป็นจุดขายตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า ต้นทุนทางสังคมและสภาพแวดล้อมที่สูญเสียไปไม่อาจทดแทนด้วยผล

กำไรและรายได้ที่สูงขึ้นได้ เพราะในระยะยาวภาพลวงตาแห่งความมั่นคงก็จะมลายไป เหลือเพียงแต่ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม (มติชนรายวัน 30 กรกฎาคม 2540 : 32) อันเป็นผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ขาดการวางแผนให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมาก และทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลง ซึ่งหากจำเป็นต้องฟื้นฟูจะต้องสิ้นเปลืองงบประมาณและเวลาเป็นอันมาก ท้ายที่สุดจะส่งผลกระทบต่อจำนวนนักท่องเที่ยว และรายได้ของประเทศโดยรวมด้วย (นวรรตน์ ไกรพานนท์. ม.ป.ป. : 1)

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังส่งผลกระทบต่อมนุษย์ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ดังเช่น สภาพสังคม และวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ถูกดัดแปลงมารองรับการท่องเที่ยว สายสัมพันธ์ทางสังคม และวัฒนธรรมของคนหย่อนยาน ขนบธรรมเนียมประเพณีเริ่มจางหายไป คนรุ่นใหม่ชื่นชมกับความก้าวหน้าสมัยใหม่ สัดส่วนการใช้แรงงานเปลี่ยนแปลงไป ประชาชนในท้องถิ่นไม่ได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวเท่าที่ควร เป็นต้น (มนัส สุวรรณ. 2539 : 14)

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความรุนแรงเพิ่มขึ้นมาโดยลำดับ กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาดังกล่าว เนื่องจากการท่องเที่ยวได้รับความนิยม และมีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ทำให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและสังคม ทั้งทางลบและทางบวก แม้ว่าสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาอยู่แล้วไม่ว่าจะมีกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือไม่ แต่ผลกระทบต่าง ๆ ได้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และนับวันจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น การบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์ การขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ปัญหาน้ำทิ้งที่ไม่ได้มาตรฐาน ปัญหาขยะมูลฝอย ปัญหามลพิษทางเสียง ความเสียหายทางความหลากหลายทางชีวภาพ ป่าไม้และสัตว์ป่า การทำลายแนวปะการัง ปัญหาด้านสาธารณสุข ปัญหาด้านแรงงาน วัฒนธรรมประเพณี และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (สุกรานต์ โรจนไพรวงศ์. 2542 : 340)

จากรายงานสถานการณ์ทรัพยากรท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พบว่ามีแหล่งท่องเที่ยวที่เสื่อมโทรมและมีปัญหาวิกฤตมากถึง 172 แหล่ง โดยส่วนใหญ่ประสบปัญหาด้านกายภาพมากที่สุดถึงร้อยละ 34.06 รองลงมาคือ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมร้อยละ 27.19 ปัญหานโยบายการจัดการร้อยละ 19.69 ปัญหาสาธารณสุขร้อยละ 11.25 ปัญหาสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยวร้อยละ 6.56 และปัญหาด้านกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวร้อยละ 1.25 ตามลำดับ (การ

ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2540 : 13) และจากข้อมูลของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2543 ปรากฏว่ามีแหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงโทรมทั่วประเทศเพิ่มเป็น 179 แห่งใน 49 จังหวัด อยู่ในความรับผิดชอบของ 8 หน่วยงานหลัก คือ กระทรวงมหาดไทย กรมป่าไม้ กรมศิลปากร กรมการศาสนา กรมชลประทาน กรมทรัพยากรธรณี กระทรวงกลาโหม และการรถไฟแห่งประเทศไทย โดยแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ประสบปัญหาด้านกายภาพสูงที่สุดถึงร้อยละ 36.39 รองลงมาคือ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ร้อยละ 23.42 ปัญหานโยบายและการจัดการ ร้อยละ 18.04 ปัญหาสาธารณูปโภค ร้อยละ 17.09 ปัญหาด้านสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว ร้อยละ 4.43 และปัญหาด้านกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว ร้อยละ 0.63 (สุกรานต์ โรจนไพรวงศ์. 2544 : 405) จากปัญหาดังกล่าว จึงเป็นเหตุให้เกิดกระแสเรียกร้องให้มีการจัดการการท่องเที่ยวแนวใหม่ โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปด้วย หรือที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์”

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นโดยมีสาเหตุมาจากแนวโน้ม 2 ประการ คือ แนวโน้มเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และแนวโน้มเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงเรื่องอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (ยุวดี นิรัตน์ตระกูล. 2538 : 18) แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ปรากฏขึ้นครั้งแรกในแผนพัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ. 2519 และได้รับความสนใจในระดับกลุ่มเล็ก ๆ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สนใจพิเศษในกิจกรรมต่าง ๆ อยู่แล้ว เช่น เดินป่า ดูนก ดำน้ำ เป็นต้น (มดิชนรายวัน 30 กรกฎาคม 2540 : 32) ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2538-2539 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

1. ส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว ทั้งทางด้านธรรมชาติ แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นให้เกิดคุณภาพ มีระบบการสื่อความหมายที่ดี และคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว
2. ประสานงานให้เกิดความร่วมมือระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มุ่งเน้นที่จะสร้างความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ โดยต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลาย หรือก่อให้เกิดความเสื่อมโทรม
3. สร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นให้เกิดวิถีทางแห่งการอนุรักษ์ และการคืนประโยชน์สู่ระบบนิเวศ
4. ดำเนินการให้มีการวางแผน ปรับปรุง และพัฒนากฎ ระเบียบ องค์กร การจัดการด้านการพัฒนานิเวศสังคมนิยมให้มีประสิทธิภาพ เกิดการประสานงาน และเกื้อหนุนซึ่งกันและกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในท้องถิ่น

5. ส่งเสริมให้ชุมชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วม และได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2538 : 14)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ให้สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) จัดทำแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย โดยจัดทำแล้วเสร็จ และเสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2540 ในแผนฯ ดังกล่าว กำหนดเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

1. เป้าหมายระยะยาวปี พ.ศ. 2555 ให้การท่องเที่ยวไทยมีเอกลักษณ์ในมาตรฐานสากล (World class) ทั้งในด้านแหล่งท่องเที่ยว การให้บริการ และการรักษาสีเขียวอย่างสมบูรณ์
2. เป้าหมายปี พ.ศ. 2541-2546 “เที่ยวไทย...รักษ์ไทย” ให้พัฒนาการท่องเที่ยวไทยไปในทิศทางที่ช่วยอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2540 : 12-13)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ให้สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วท.) จัดทำแผนนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ โดยว่าการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์เป็นสิ่งที่ต้องทำควบคู่กันไป เพื่อความยั่งยืนของระบบนิเวศ สังคม และระบบนิเวศเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (พจนานุกรม. 2540 : 33)

นอกจากนี้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กำหนดนโยบายการพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยว พ.ศ. 2540-2546 ซึ่งมีนโยบายที่สนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สรุปได้ดังนี้

1. ส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม และทรัพยากรการท่องเที่ยวควบคู่กับสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้สามารถรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวในระยะยาว และคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และมรดกของชาติสืบไป
2. ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ และเอกชน รวมทั้งประชาชนในท้องถิ่นให้ได้มีบทบาทในการแก้ไข หรือป้องกันปัญหาการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการพัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีคุณค่า ช่วยดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น
3. ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในชาติให้เป็นนักท่องเที่ยวที่ดี มีความรัก ความหวงแหน และช่วยทำนุบำรุงทรัพยากรมรดกทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีความโอบอ้อมอารี และให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยน้ำใจอันดีงามสืบไป (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2541 : 77)

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์(Ecotourism) หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ (special interest tourism) ที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุดจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว รัฐบาล องค์การพัฒนาเอกชน และองค์การระหว่างประเทศ (สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น. 2540 : 12-1) ปัจจุบันแนวความคิดเรื่อง Ecotourism ได้รับการตอบสนองอย่างดีจากทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยเฉพาะทางภาคเอกชน เช่น โรงแรม บริษัทนำเที่ยว เป็นต้น ที่ตระหนักถึงเรื่องการพัฒนาอย่างจริงจัง มีการจัดนำเที่ยวเชิงอนุรักษ์มากขึ้น และการที่กระแสของความต้องการการท่องเที่ยวแบบ Ecotourism สูงมากขึ้นจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตลาดการท่องเที่ยวเป็นอย่างมากจนเกิดธุรกิจด้านนี้ในประเทศไทยมากขึ้นโดยลำดับ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2542 : 1-1, 1-2) นอกจากนี้ภาครัฐโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ตระหนัก และเล็งเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงได้กำหนดนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยได้ประกาศนโยบายและแนวทางการพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในช่วงปี พ.ศ. 2538-2539 โดยมีเป้าหมายสำคัญที่สุด ในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน จึงมีการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบนี้อย่างเป็นระบบ มาตรฐานสากลเพื่อให้แข่งขันกับนานาชาติได้ จึงได้มีการศึกษาเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในปี พ.ศ. 2541 และจัดทำแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวแห่งชาติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา ระหว่างนี้ได้ดำเนินการปรับปรุงแผนปฏิบัติการให้ชัดเจน และครอบคลุมการพัฒนาทุกด้าน จนได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2544 ให้ประกาศเป็นแผนปฏิบัติการระดับชาติ ซึ่งประกอบด้วย 14 แผนงาน 37 โครงการ และมีระยะเวลาดำเนินการ 5 ปี (พ.ศ. 2545-2549) (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2538 : 14 ; 2544 : บทนำ)

การท่องเที่ยวนับได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมซึ่งต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรการท่องเที่ยว ดังนั้นผลประโยชน์ที่ยั่งยืนนานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงขึ้นอยู่กับอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวได้ยั่งยืนนานมากน้อยแค่ไหน (พัฒนาราชวงศ์. 2542 : 72 ; วรรณพร วณิชชานุกร. 2540 : 48) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงเป็นรูปแบบหนึ่งที่กำลังได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมส่วนใหญ่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป เช่น อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติภูกระดึง อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ อุทยานแห่งชาติเขาสก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย เกาะสมุย อ่าวพังงา แหลมพรหมเทพ หาดสมิหลา ถ้ำละว้า น้ำตกทีลอซู แก่งสะพือ ผาแต้ม อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
สุสานทหารสัมพันธมิตร เป็นต้น แต่ก็ยังมีแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อีกเป็น
จำนวนมาก กระจายอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่รอคอยการศึกษา และการจัดการเพื่อเพิ่มศักยภาพให้
สามารถนำมาใช้ประโยชน์ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้เพิ่มขึ้น

ทะเลสาบสงขลาประกอบด้วยทะเลน้อย ทะเลหลวง ทะเลสาบ และทะเลสาบสงขลา
เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่หลากหลายกระจายอยู่ตามส่วนต่างๆ โดย
รอบ จากการศึกษาแหล่งทรัพยากรนั้นพบว่าการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลน้อย
ทะเลหลวง และทะเลสาบสงขลาของสมชาย เลี้ยงพรพรรณ พบมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทั้ง
ขนาดเล็กและขนาดใหญ่รวม 70 แห่ง ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ 18 แห่ง
และทางวัฒนธรรม 52 แห่ง กระจายอยู่ในบริเวณทะเลน้อย 3 แห่ง ทะเลหลวง 26 แห่ง
และทะเลสาบสงขลา 41 แห่ง โดยในแต่ละบริเวณหรือแต่ละแหล่งมีศักยภาพและความพร้อม
ทางการท่องเที่ยวแตกต่างกัน บางแห่งได้รับการพัฒนาบ้างแล้ว แต่ยังพัฒนาได้ไม่เต็มศักยภาพ
และยังมีอีกหลายแหล่งที่ยังไม่ได้พัฒนา (สมชาย เลี้ยงพรพรรณ. 2542 : 250-268) จึงทำให้
ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณนี้ ได้รับการพัฒนามาใช้ประโยชน์ได้อย่างไม่เต็มที่

การศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบ
สงขลาในครั้งนี้จะทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานอันจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนและพัฒนาแหล่ง
ท่องเที่ยวให้มีศักยภาพพร้อมที่จะรองรับการท่องเที่ยวได้มากขึ้น และมองเห็นแนวทางการวางแผน
พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แต่ละแหล่งให้เชื่อมโยงถึงกัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการ
จัดการท่องเที่ยวในแต่ละระดับ เพื่อให้เกิดการขยายตัวอย่างเหมาะสมและยั่งยืน ช่วยให้เกิดการ
พัฒนาท้องถิ่น สร้างรายได้ และความภาคภูมิใจให้กับคนในท้องถิ่น รวมทั้งเป็นแหล่งความรู้
ด้านการอนุรักษ์และสิ่งแวดล้อมที่สำคัญให้แก่ทุกคนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจและประเมินศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และ
การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณทะเลสาบสงขลา ซึ่งจะเน้นในเรื่อง ความสะดวกใน
การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม คุณค่าและความสำคัญ การตอบรับของคนใน
ท้องถิ่น การให้การศึกษา การรักษาสิ่งแวดล้อม และองค์การในการจัดการ
2. เพื่อสำรวจและวิเคราะห์ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิง
อนุรักษ์ในบริเวณศึกษา
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในบริเวณทะเลสาบสงขลา

ขอบเขตของการวิจัย

1. พื้นที่ที่ใช้ศึกษาอยู่ในบริเวณทะเลน้อย ทะเลหลวง ทะเลสาบ ทะเลสาบสงขลา และพื้นที่ที่อยู่ใกล้เคียงประมาณ 1 กิโลเมตรจากชายฝั่งทะเลสาบสงขลา (ภาพ 1) ดังนี้

1.1 บริเวณทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง อำเภอควนขนุน(ตำบลทะเลน้อย ตำบลพนางตุง)

1.2 บริเวณทะเลหลวง อยู่ในพื้นที่ 2 จังหวัด คือ

จังหวัดพัทลุง - อำเภอเมือง (ตำบลลำปำ)

- อำเภอควนขนุน (ตำบลพนางตุง)

- อำเภอเขาชัยสน (ตำบลห่านโพธิ์ ตำบลจองถนน)

จังหวัดสงขลา - อำเภอระโนด (ตำบลบ้านขาว ตำบลตะเคียนชะยา ตำบลบ้านใหม่ ตำบลระโนด)

- อำเภอกระแสสินธุ์ (ตำบลโรง ตำบลเชิงแส ตำบลเกาะใหญ่)

1.3 บริเวณทะเลสาบ อยู่ในพื้นที่ 2 จังหวัด คือ

จังหวัดพัทลุง - อำเภอบางแก้ว (ตำบลนาปะขอ)

- อำเภอปากพะยูน (ตำบลฝายมะมี ตำบลปากพะยูน ตำบลเกาะหมาก

ตำบลเกาะนางคำ)

จังหวัดสงขลา - อำเภอสทิงพระ (ตำบลคลองรี ตำบลลูกุด ตำบลท่าหิน)

- อำเภอสิงหนคร (ตำบลบางเจียด ตำบลปากอร)

1.4 บริเวณทะเลสาบสงขลา อยู่ในพื้นที่จังหวัดสงขลา

- อำเภอเมือง (ตำบลเกาะยอ ตำบลพะวง ตำบลเขารูปช้าง ตำบลบ่อยาง)

- อำเภอหาดใหญ่ (ตำบลคูเต่า ตำบลน่าน้อย)

- อำเภอสิงหนคร (ตำบลป่าขาด ตำบลท้านบ ตำบลสทิงหม้อ ตำบลหัวเขา)

- อำเภอควนเนียง (ตำบลห้วยลึก ตำบลควนโส ตำบลรัตภูมิ ตำบลบางเหรียง)

2. ศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ปรากฏในพื้นที่ศึกษา โดยใช้แบบประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว และแบบสอบถามนักท่องเที่ยว

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา เพื่อนำไปใช้ในการศึกษาด้านต่าง ๆ ต่อไป

2. ทราบศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต่าง ๆ ในบริเวณทะเลสาบสงขลา
3. ได้แนวทางการพัฒนาและการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลาให้มีศักยภาพที่จะรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้เพิ่มขึ้น
4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทราบข้อมูลปัญหา และเห็นแนวทางการพัฒนา การแก้ไขปัญหาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้อย่างเหมาะสม
5. เกิดการกระจายรายได้ไปยังชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มากขึ้น

หน่วยงานที่จะนำผลการวิจัยไปใช้

1. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กรมป่าไม้ กรมประมง กรมการศาสนา กรมศิลปากร กรมการพัฒนาชุมชนกรมทางหลวง กรมทางหลวงชนบท สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 16 สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นต้น
2. หน่วยงานเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น บริษัทนำเที่ยว สมาคมธุรกิจการท่องเที่ยว สมาคมโรงแรม สมาคมมัคคุเทศก์อาชีพ
3. สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล หรือเทศบาล
4. สถาบันการศึกษาต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัย วิทยาลัย โรงเรียน ซึ่งมีการเรียน การสอน และการวิจัยในสาขาวิชาการท่องเที่ยว การพัฒนาชุมชน ภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม นิเวศวิทยา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปศาสตร์ ไทยคดีศึกษา เป็นต้น

นิยามศัพท์เฉพาะ

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) หรือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา เรียนรู้ ชื่นชม สัมผัส และเพลิดเพลินไปกับธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นบนพื้นฐานของการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดความรับผิดชอบต่อ สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism resources) หมายถึง ทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติ และทางวัฒนธรรม ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้

แหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง บริเวณหรือสถานที่ที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หรือทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้

ทะเลสาบสงขลา (Tha-le Sap Songkhla) หมายถึง บริเวณทะเลน้อย ทะเลหลวง ทะเลสาบ และทะเลสาบสงขลา และพื้นที่ชายฝั่งที่อยู่ห่างจากขอบทะเลสาบ ประมาณ 1 กิโลเมตร

ศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง ความพร้อมของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แต่ละแห่ง ที่สามารถรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้ โดยพิจารณาจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความสะดวกในการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม คุณค่าและความสำคัญ การตอบรับของประชาชนในท้องถิ่น และการจัดการของแหล่งท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้เดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เช่น การศึกษาเรียนรู้ พักผ่อน รักษาสุขภาพ ปฏิบัติศาสนกิจ ออกกำลังกาย/เล่นกีฬา ดัดต่อธุรกิจ/ค้าขาย เยี่ยมญาติ/เพื่อน ประชุม/สัมมนา พักแรม เป็นต้น

ถนนสายหลัก หมายถึง ถนนที่มีผิวทางจราจรเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก หรือลาดยางตลอดสาย มีความกว้างผิวทางจราจรไม่น้อยกว่า 6.00 เมตร และมีความกว้างของขอบไหล่ทางไม่น้อยกว่า 1.00 เมตร

คุณค่าและความสำคัญทางธรรมชาติ หมายถึง ความคงอยู่ของความอุดมสมบูรณ์และความงามตามธรรมชาติ ที่ปรากฏอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง ทั้งในแง่ปริมาณและชนิด โดยที่ไม่ถูกตัดแปลงหรือรบกวนโดยมนุษย์

คุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรม หมายถึง การที่แหล่งท่องเที่ยวมีโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือมีความหมายและความสำคัญต่อการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือศิลปกรรม

คุณค่าและความสำคัญทางวัฒนธรรม หมายถึง การที่แหล่งท่องเที่ยวมีสิ่งที่แสดงถึงหรือสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยพิจารณาจากวิถีชีวิตในอดีต วิถีชีวิตในปัจจุบัน และวัฒนธรรมหลักประจำถิ่น

วิถีชีวิตในอดีต หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี ในปัจจุบันที่ยังคงสภาพเช่นเดิมเหมือนในอดีต หรือมีสิ่งที่แสดงถึงหรือสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบของการดำเนินชีวิต หรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีในอดีต

วิถีชีวิตในปัจจุบัน หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยมของสังคมปัจจุบัน เช่น การแต่งกาย การใช้เครื่องทุ่นแรงเข้าช่วยในการทำงานในชีวิตประจำวัน

วัฒนธรรมหลักประจำถิ่น หมายถึง ระเบียบ ประเพณี ที่เป็นลักษณะเฉพาะของคนในท้องถิ่น เช่น ประเพณีชักพระ ประเพณีแข่งเรือ เป็นต้น

องค์กรในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง หน่วยงาน สมาคม สหกรณ์ ชมรม หรือกลุ่มต่าง ๆ ในท้องถิ่นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการ เพื่อส่งเสริม สนับสนุน หรือจัดการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว ในพื้นที่ศึกษา

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่มีจำกัด แต่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ การพักผ่อนหย่อนใจ การออกกำลังกาย การศึกษาหาความรู้ การอนุรักษ์และฟื้นฟูชนบทธรรมเนียม ประเพณี และศิลปวัฒนธรรม จึงมีการนำมาใช้ประโยชน์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการพัฒนาการใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างแพร่หลายมากในหลายพื้นที่ ซึ่งในแต่ละพื้นที่ที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่แตกต่างกันไปตามศักยภาพ ทั้งในด้านปริมาณ คุณภาพ และการนำมาใช้ประโยชน์ อันเนื่องจากการที่ทะเลสาบสงขลา และพื้นที่โดยรอบเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่สำคัญบริเวณหนึ่งของภาคใต้ ดังนั้น การศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณดังกล่าวจะทำให้ได้แนวทางการพัฒนา และการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลาให้มีศักยภาพที่จะรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้มากขึ้น ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรองรับ ดังนี้

ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ความหมายของทรัพยากรการท่องเที่ยว มีดังนี้

1. สินค้าทางการท่องเที่ยว หมายถึง สินค้าและบริการของอุตสาหกรรมย่อยต่างๆ ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ที่มีพื้นฐานอยู่บนการสนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น ที่พัก อาหาร การขนส่ง การซื้อของ และกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น (เสรี วังสัไพจิตร. 2534 : 34)
2. ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สถานที่ท่องเที่ยวซึ่งรวมถึงสถานที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวรวมทั้งกิจกรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะโดดเด่น ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว เช่น ประเพณีสงกรานต์ หรือแข่งเรือ เป็นต้น (วรรณา วงษ์วานิช. 2537 : 87)
3. ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมและวัฒนธรรมประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่น ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2529 : 22)

4. **ทรัพยากรการท่องเที่ยว** เป็นสิ่งที่เราต้องการพัฒนาขึ้นมาให้เป็นสิ่งที่สามารถแบ่งปันให้กับนักท่องเที่ยวได้ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ว่ามี จึงไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นสภาพธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุที่เพิ่งขึ้นพบแต่เพียงอย่างเดียว แต่ถ้าเรามีจินตนาการที่เพียงพอ สลัมก็อาจเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจได้ ถ้าสามารถให้ทั้งความสนุก และความรู้แก่ผู้ที่สนใจได้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2540 : ก-3)

5. **ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว** (Tourist Attraction Place) หมายถึง แหล่งที่เป็นจุดหมายปลายทาง (Destination) ของการท่องเที่ยว ซึ่งหมายถึง พื้นที่ที่รองรับนักท่องเที่ยว มีทรัพยากรที่เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจเป็นความดึงดูดใจของนักท่องเที่ยวประเภทใดประเภทหนึ่ง แต่ไม่ใช่ว่าความดึงดูดใจของนักท่องเที่ยวประเภทอื่น (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2542 : 3-6)

ดังนั้นทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงหมายถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ใช้รองรับหรือสนองความต้องการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้

ประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยว มีดังนี้

1. **ประเภทธรรมชาติ** เช่น ภูเขา น้ำตก ลำธาร ทะเล หาดทราย ทะเลสาบ เกาะ ถ้ำ น้ำพุร้อน บ่อน้ำร้อน บ่อน้ำแร่ เขตสงวนพันธุ์สัตว์ สวนสัตว์เปิด สวนอุทยาน อุทยานแห่งชาติ เขื่อนสวนรุกขชาติ อ่างเก็บน้ำ แหล่งน้ำจืด ห้วย หนอง คลอง บึง ธรรมชาติใต้ทะเลและปะการัง

2. **ประเภทประวัติศาสตร์โบราณวัตถุสถานและศาสนา** เช่น วัด โบราณสถาน ชุมชนเก่า ศาสนสถาน พิพิธภัณฑ์ อุทยานประวัติศาสตร์ กำแพงเมือง คูเมือง อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน

3. **ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม** เช่น งานประเพณี ชีวิตความเป็นอยู่ วิถีชีวิต (เช่น หมู่บ้านชาวเขา สภาพชีวิตชาวเล) ศูนย์วัฒนธรรม แหล่งผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน สินค้าพื้นเมือง ไร่ นา สวน พืชผัก ผลไม้ เหมือง แหล่งซื้อสินค้า โรงละคร แหล่งบันเทิง โรงภาพยนตร์ สถานที่จัดการแสดงทางวัฒนธรรม โรงงานอุตสาหกรรม และเมืองที่ทันสมัย

4. **การกีฬาและบันเทิง** เช่น กีฬาทางบก กีฬาทางน้ำ แหล่งบันเทิงยามราตรี สวนสนุก และสวนน้ำ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2542 : 3-1, 3-2)

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

คำว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism)” กำลังได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบัน สภาพแวดล้อมถูกทำลายจนเสื่อมโทรมลงเรื่อย ๆ ซึ่งแวดวง

วิชาการ และการท่องเที่ยวได้บัญญัติคำเรียก การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แตกต่างกันหลายคำ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อรักษาสีงแวดล้อม นิเวศสัญจร นิเวศทัศนจร อีโคทัวร์ซึม การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นต้น แต่ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกใช้คำว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์”

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เกิดมาจากกระแสเรียกร้องหลัก 3 ประการ ดังนี้

1. กระแสความต้องการของชาวโลก เพื่อให้เกิดจิตสำนึกที่จะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะการอนุรักษ์ระบบนิเวศ เพื่อคงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพ
2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยว ที่ต้องการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น
3. กระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว มีมากขึ้น (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2542 : 13-14)

จากกระแสเรียกร้องดังกล่าวทำให้เกิดการตื่นตัวในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะเป็นทางเลือกใหม่ โดยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับการกล่าวถึงมากที่สุด เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีแนวคิดพื้นฐาน 4 ประการ ดังนี้

1. เป็นการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยไม่สร้างผลกระทบด้านลบต่อสภาพแวดล้อม เพราะสภาพแวดล้อมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ และเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. สามารถสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรการท่องเที่ยวไว้ได้ จะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้จึงจำเป็นต้องอนุรักษ์ไว้
3. สามารถสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว เนื่องจากนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะพึงพอใจกับการเรียนรู้ และแสวงหาประสบการณ์จากการท่องเที่ยว
4. เป็นการให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม ชุมชนที่ตั้งอยู่รอบ ๆ แหล่งท่องเที่ยวควรได้รับการพิจารณาให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2542 :14-15)

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีผู้ให้ความหมายไว้หลายทัศนะ ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา ชื่นชม และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรู้ และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2538 : 6)
2. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีสาระสำคัญสรุปได้ ดังนี้

2.1 แหล่งท่องเที่ยวที่จะส่งเสริมและพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ควรเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม และอาจรวมไปถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้น

2.2 การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อม ธรรมชาติ และระบบนิเวศ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่มีการทำลายหรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม

2.3 การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส หรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติโดยตรง เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษา และเรียนรู้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ

2.4 การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จะต้องคืนประโยชน์กลับสู่ธรรมชาติและช่วยอนุรักษ์ธรรมชาติ ในขณะเดียวกันจะเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม

2.5 การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จะเน้นที่คุณค่าของธรรมชาติ หรือลักษณะเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวนั้น (ยุวดี นิรัตน์ตระกูล. 2538 : 33)

3. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือนิเวศสัญจร เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (nature conservation) และมุ่งเน้นพัฒนาท้องถิ่นเป็นหลัก นักท่องเที่ยวในลักษณะนี้มักจะเดินทางเป็นกลุ่มเล็กๆ ไปยังพื้นที่ที่มีความสนใจทางวัฒนธรรม และธรรมชาติโดยพยายามที่จะระมัดระวังที่จะไม่ทิ้งร่องรอยของการเข้าไปสัมผัสสถานที่แห่งนั้น แต่จะเก็บไว้เพียงความทรงจำและประสบการณ์เท่านั้น (นวรรตน์ ไกรพานนท์. ม.ป.ป. : 3)

4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หรือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จะเน้นการประหยัดทรัพยากร และจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว มีแนวความคิดหลักเพื่อส่งเสริมความรู้ทางธรรมชาติวิทยา และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (มดิชนรายวัน. 30 กรกฎาคม 2540. หน้า 32.)

5. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติ มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2544 : 2)

6. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติ มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมี

ส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2542 : 2-51)

7. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงธรรมชาติ มีการให้ความรู้ และสื่อความหมาย เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มเล็ก ๆ ลดผลกระทบที่เกิดกับธรรมชาติ ก่อประโยชน์แก่ท้องถิ่น และกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ (ภราเดช พัทฒวิเชียร. 2545 : 91)

8. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้และเข้าใจในธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรมของท้องถิ่น บนพื้นฐานของการให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งการให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่น และสร้างจิตสำนึกให้ทุกฝ่ายร่วมกันรับผิดชอบต่อระบบนิเวศอย่างยั่งยืน และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (ราชบัณฑิตยสถาน. 2545 : 319)

9. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) จากการประชุม Globe'90 ณ ประเทศแคนาดาได้ให้คำจำกัดความของคำว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่าหมายถึง การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้ที่เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบันได้ โดยที่มิมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่างๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย การท่องเที่ยวแบบนี้มีความหมายรวมถึง การจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย (วิลาส เตชะไพฑูริย์. 2538 : 191)

10. การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนอง ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุนทรียภาพ โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาด สามารถรักษาเอกลักษณ์ของธรรมชาติ และวัฒนธรรมไว้ให้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุด และใช้ประโยชน์ได้ตลอดกาลยาวนานที่สุด (จำเริญพรณ แก้วสุริยะ. 2545 : 95)

11. การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวพอสมควร มีทรัพยากรที่ยั่งยืน มีวัฒนธรรมที่ทำให้ชาวบ้านสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีความสุข ทั้งนี้ ไม่ใช่ดำรงอยู่เพื่อที่จะขายนักท่องเที่ยวต่อไป แต่ดำรงอยู่ได้โดยที่ชาวบ้านสามารถเป็นนายของตนเองได้ต่อไป (นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2540 : ก-2)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีความรับผิดชอบในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ มีการจัดการสิ่งแวดล้อม และให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยว

ทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงแตกต่างจากการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ในแง่การจัดการท่องเที่ยวและการให้การศึกษา โดยการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจะครอบคลุมการจัดการท่องเที่ยวที่กว้างขวางกว่า แต่ไม่เน้นให้การศึกษาแก่ผู้ท่องเที่ยว เพียงแต่ให้มีการจัดการลดผลกระทบจากการท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจเป็นสำคัญ ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนแต่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนอาจไม่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศก็ได้ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2542 : 2-4)

หลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ยึดหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรด้านวัฒนธรรม การวางแผน การพัฒนา และการจัดการการท่องเที่ยวทุกรูปแบบ จึงจำเป็นต้องนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน การให้การศึกษาและการสื่อความหมายแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อสร้างความสำนึก และห่วงใยในธรรมชาติ หัวใจของการพัฒนาการท่องเที่ยวอนุรักษ์อยู่ที่การมอบอำนาจให้แก่ชุมชนในการตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง และการท่องเที่ยวควรก่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม นักท่องเที่ยวควรได้รับความพึงพอใจในขอบเขตที่ไม่มีการทำลายทรัพยากร (พยอม ธรรมบุตร. 2541 : 44) หลักการในทางปฏิบัติเบื้องต้นของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. มุ่งพัฒนาการท่องเที่ยวภายในประเทศก่อนเป็นอันดับแรก
2. ประชาชนในท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโครงการต่าง ๆ ที่จะมีผลต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่
3. ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวทุก ๆ ด้าน
4. มุ่งใช้วัสดุและผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น
5. เน้นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น โดยมุ่งประโยชน์ในระยะยาวของชุมชน
6. ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมมากกว่าความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเท่านั้น
7. การปรับตัวเปลี่ยนแปลงต้องไม่ขัดกับหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
8. ภาครัฐกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม และรัฐบาลมีหน้าที่ทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาค (ราชบัณฑิตยสถาน. 2545 : 319)

ปรัชญาของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

สุรเชษฐ์ เชนฐมาศ กล่าวถึงปรัชญาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. Ecologically Sensitive หมายถึง จิตสำนึก หรือความรับผิดชอบที่มีต่อระบบนิเวศ ผู้รับผิดชอบ คือ ผู้ประกอบการ หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับพื้นที่ นักท่องเที่ยว และผู้ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในส่วนต่าง ๆ ดังนั้นการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงต้องนำเรื่องความรับผิดชอบ หรือจิตสำนึกเข้ามาผูกติดกับวิธีการจัดการที่ดำเนิน

2. Low Impact หมายถึง การเกิดผลกระทบน้อย ซึ่งตรงกันข้ามกับการท่องเที่ยวแบบ Mass Tourism ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้นจะอย่างไรให้การบริหารและจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เกิดผลกระทบน้อยที่สุด ทั้งนี้หมายถึงการไม่ควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดใหญ่ ถาวร หรือมีปริมาณค่อนข้างมาก แต่จะเน้นสิ่งอำนวยความสะดวกเล็กที่มีความสะดวกสบายพอสมควร สอดคล้องผสมกลมกลืนไปกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. Educational หมายถึง จะต้องมีการบริการข้อมูลข่าวสารเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว หรือผู้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์ เช่น ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ แต่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะต้องมีมากกว่าศูนย์บริการ ควรจะมีทางเดินเท้าที่เปิดโอกาสให้คนได้ออกไปสัมผัสเรียนรู้ธรรมชาติ มีเอกสารพาดพิงตัวเป็นคู่มือในการเดินทางไปศึกษาหาความรู้ เช่น คู่มือคู่มือ คูนก คูดินไม้ เป็นต้น ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่นั้น

4. Local Benefit หมายถึง การกระจายรายได้ไปสู่คนในท้องถิ่น คือ เปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ หรือให้บริการการท่องเที่ยวตั้งแต่ระบบที่พัก อาหาร สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ รวมทั้งเป็นมัคคุเทศก์ในท้องถิ่น ผู้นำทาง หรือผู้ให้บริการระหว่างที่นักท่องเที่ยวอยู่ในพื้นที่ นอกจากนั้นคนในท้องถิ่นจะต้องได้รับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการท่องเที่ยวด้วย (สุรเชษฐ์ เศรษฐมาต. 2538 : 27-28)

วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

1. เพื่อพัฒนาจิตสำนึก (awareness) และความเข้าใจ (understanding) ของนักท่องเที่ยวในการทำคุณประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ

2. เพื่อเพิ่มประสบการณ์ที่มีคุณค่าสูงให้แก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยว

3. เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนที่แหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่

4. เพื่อดูแลรักษาและคงไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว

นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ยังมุ่งเน้นที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่น่าสนใจของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่ปรากฏในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เพื่อเปิดโอกาสให้มีการศึกษาเรียนรู้และสร้างความพึงพอใจเกี่ยวกับความหลากหลายและวิวัฒนาการของกลุ่มชนเหล่านั้นด้วย (ยุวดี นิรัตน์ตระกูล. 2538 : 53-55)

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะพิจารณาจากองค์ประกอบหลัก 4 ประการ ดังนี้

1. การดำเนินกิจกรรมในขอบเขตความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว
2. การตระหนักในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน
3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว
4. การประสานเข้าด้วยกันของความต้องการทางเศรษฐกิจ การคงอยู่ของสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (มนัส สุวรรณ และคณะ. 2543 : 9)

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องพิจารณาถึงสาระสำคัญ ดังนี้

1. การจัดการทรัพยากร จำเป็นต้องมีการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ
2. ความต้องการทางเศรษฐกิจ โดยคำนึงว่าการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ชนิดหนึ่งที่ต้องมีความสามารถในการสร้างกำไรเพื่อความอยู่รอด และผลประโยชน์ของชุมชน
3. การตอบสนองความต้องการ หรือพันธะทางสังคม หมายถึง การให้ความเคารพต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนต่าง ๆ รวมตลอดจนความหลากหลายและมรดกเชิงวัฒนธรรม
4. สุขทรียภาพของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมต่าง ๆ การธำรงรักษาไว้ซึ่งสุขทรียภาพของสถานที่เหล่านั้น คือ ภารกิจสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยว
5. การคำนึงถึงกระบวนการและขอบเขตทางนิเวศวิทยา เพื่อให้การพัฒนาสามารถดำรงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งทางกายภาพและชีวภาพที่ประบางเอาไว้ได้
6. การรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพของพืชพรรณและสัตว์ต่าง ๆ
7. การดำรงไว้ซึ่งระบบสนับสนุนชีวิต (Life-supporting System) ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหมดในโลกมีชีวิตอยู่รอดต่อไปได้ (มนัส สุวรรณ และคณะ. 2543 : 9-10)

การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว

1. การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง การปรับปรุง และการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และทางวัฒนธรรม กิจกรรมให้คงความงดงาม และมีคุณค่าเป็นทรัพยากรของชาติสืบไป พร้อมทั้งใช้ป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยือนในท้องถิ่นของตน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2529 : 14)

2 การอนุรักษ์สถานที่ท่องเที่ยว หมายถึง การนำเอาสถานที่ท่องเที่ยวขึ้นมาใช้อย่างถูกต้อง และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมวลชนมากที่สุด รวมทั้งพยายามที่จะรักษาหรือคงสภาพเดิมของสถานที่ท่องเที่ยวเหล่านั้นไว้ให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ (วรรณ วลัยวนิช. 2539 : 62)

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

จุฑามาศ ไชยสร (2536 : 50-72) ได้ศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยกำหนดตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์หาค่าศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวจำนวน 33 ตัวแปร คือ

1. ตัวแปรในเรื่องความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวประกอบด้วย 23 ตัวแปร คือ

1.1 ลักษณะของพื้นผิวถนน	ประกอบด้วย 8 ตัวแปรย่อย
1.2 ประเภทของพาหนะ	ประกอบด้วย 5 ตัวแปรย่อย
1.3 ระยะทาง (กิโลเมตร)	ประกอบด้วย 7 ตัวแปรย่อย
1.4 ระยะเวลา (นาที)	ประกอบด้วย 5 ตัวแปรย่อย
1.5 ลักษณะของป้าย	ประกอบด้วย 4 ตัวแปรย่อย
1.6 ประเภทของน้ำ	ประกอบด้วย 4 ตัวแปรย่อย
1.7 ประเภทของไฟฟ้า	ประกอบด้วย 3 ตัวแปรย่อย
1.8 ประเภทของสุขา	ประกอบด้วย 4 ตัวแปรย่อย
1.9 ลักษณะของบริเวณที่จอดรถ	ประกอบด้วย 4 ตัวแปรย่อย
1.10 ลักษณะของการกำจัดของเสีย	ประกอบด้วย 3 ตัวแปรย่อย
1.11 ลักษณะของการกำจัดน้ำเสีย	ประกอบด้วย 3 ตัวแปรย่อย
1.12 ระยะห่างจากสถานพยาบาล (เมตร)	ประกอบด้วย 5 ตัวแปรย่อย
1.13 ลักษณะของศาลาที่พักผ่อน	ประกอบด้วย 5 ตัวแปรย่อย
1.14 ระยะห่างจากโทรศัพท์ (เมตร)	ประกอบด้วย 6 ตัวแปรย่อย
1.15 ลักษณะการบริการของสถานีบริการเชื้อเพลิง	ประกอบด้วย 4 ตัวแปรย่อย
1.16 ประเภทของที่พักรถ	ประกอบด้วย 4 ตัวแปรย่อย
1.17 ลักษณะของร้านอาหารและเครื่องดื่ม	ประกอบด้วย 3 ตัวแปรย่อย
1.18 ร้านจำหน่ายของที่ระลึก	ประกอบด้วย 2 ตัวแปรย่อย
1.19 ระยะห่างจากร้านค้าปลีก (เมตร)	ประกอบด้วย 3 ตัวแปรย่อย
1.20 ประเภทการบริการของศูนย์บริการนักท่องเที่ยว	ประกอบด้วย 3 ตัวแปรย่อย
1.21 ระยะห่างจากธนาคาร (เมตร)	ประกอบด้วย 5 ตัวแปรย่อย
1.22 บริการนำเที่ยว	ประกอบด้วย 3 ตัวแปรย่อย
1.23 ความปลอดภัย	ประกอบด้วย 4 ตัวแปรย่อย

2. ตัวแปรในเรื่องสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย 4 ตัวแปร ดังนี้

2.1 ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ	ประกอบด้วย	4	ตัวแปรย่อย
2.2 ลักษณะทางนิเวศวิทยา	ประกอบด้วย	4	ตัวแปรย่อย
2.3 ลักษณะการใช้ที่ดิน	ประกอบด้วย	4	ตัวแปรย่อย
2.4 จำนวนมลพิษที่เกิดขึ้น	ประกอบด้วย	6	ตัวแปรย่อย

โดยทั้งตัวแปรในเรื่องความสะดวกในการเข้าถึงและเรื่องสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวจะกำหนดค่าดัชนีตั้งแต่ 1 ขึ้นไปตามจำนวนตัวแปรย่อยในแต่ละตัวแปร และคิดเทียบค่าดัชนีเป็นค่าคะแนนมาตรฐานจากสูตร

$$\text{คะแนนมาตรฐาน} = \frac{\text{ค่าดัชนีที่จะปรับค่า} - \text{ค่าดัชนีที่มีค่าต่ำสุด}}{\text{ค่าดัชนีที่มีค่าสูงสุด} - \text{ค่าดัชนีที่มีค่าต่ำสุด}} \times 10$$

3. ตัวแปรในเรื่องคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย 6 ตัวแปร ดังนี้

3.1 ความมีชื่อเสียงในปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากคำถาม ดังนี้

3.1.1 แหล่งท่องเที่ยวใดบ้างที่นักท่องเที่ยวเคยไปเที่ยวชม	กำหนดคะแนน	2
3.1.2 แหล่งท่องเที่ยวใดบ้างที่นักท่องเที่ยวรู้จัก	กำหนดคะแนน	1
3.1.3 แหล่งท่องเที่ยวใดบ้างที่นักท่องเที่ยวไม่รู้จักร	กำหนดคะแนน	0

จากนั้นคำนวณหาค่าคะแนนสมบูรณ์ที่แสดงถึงชื่อเสียงของแหล่ง โดยกำหนดจากความถี่ของข้อเท็จจริงที่ได้จากตัวอย่างนักท่องเที่ยว (392 คน) โดยพิจารณาจากค่าความถี่ข้อเท็จจริงที่จะได้รับการแปลงอีกชั้นหนึ่งให้อยู่ในรูปของร้อยละ แล้วจึงแปลงค่าร้อยละให้อยู่ในค่าดัชนีจาก 1 ถึง 10 ตามเกณฑ์ในตาราง 2 และคิดเทียบค่าดัชนีเป็นค่าคะแนนมาตรฐาน

ตาราง 2 การเทียบอัตราส่วนร้อยละให้เป็นค่าดัชนี และคิดเทียบเป็นคะแนนมาตรฐาน
ในเรื่องความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ค่าพิสัยของความถี่คิดเป็นร้อยละ	ค่าดัชนี	ค่าคะแนนมาตรฐาน
91 – 100	10	10
81 – 90	9	8.89
71 – 80	8	7.78
61 – 70	7	6.67
51 – 60	6	5.56
41 – 50	5	4.46
31 – 40	4	3.33
21 – 30	3	2.22
11 – 20	2	1.11
1 - 10	1	0

3.2 จำนวนกิจกรรมทางการท่องเที่ยว	ประกอบด้วย 5 ตัวแปรย่อย
3.3 คุณค่าทางธรรมชาติ	ประกอบด้วย 4 ตัวแปรย่อย
3.4 คุณค่าทางประวัติศาสตร์	ประกอบด้วย 5 ตัวแปรย่อย
3.5 คุณค่าทางวัฒนธรรม	ประกอบด้วย 4 ตัวแปรย่อย
3.6 ลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยว	ประกอบด้วย 3 ตัวแปรย่อย

โดยกำหนดค่าดัชนีและคิดเทียบเป็นคะแนนมาตรฐานเหมือนกับตัวแปรในข้อ 1 และ 2 เมื่อปรับค่าคะแนนของตัวแปรทุกตัวให้อยู่ในช่วงคะแนนมาตรฐานเดียวกัน(Normalization) แล้ว ต่อมาจึงให้น้ำหนักของแต่ละตัวแปรโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของแต่ละตัวแปรโดยใช้วิธี Pearson's Product Moment นำค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรทุกตัวที่มีต่อกันมาทำตารางสหสัมพันธ์ และนำค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มาหาผลรวม ค่าสัมประสิทธิ์รวมนี้จะเป็นค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรนั้น ๆ

เมื่อได้ค่าน้ำหนักของตัวแปรแต่ละตัวแล้ว จึงนำค่าน้ำหนักนั้นมาคูณกับค่าที่ปรับของตัวแปรในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งดังนี้

ค่าที่ให้น้ำหนักแล้วของตัวแปร $V_i =$ ค่าน้ำหนักของตัวแปร $V_i \times$ ค่าตัวแปรที่ปรับค่า

เมื่อนำน้ำหนักแต่ละตัวแปรคูณกับค่าตัวแปรที่ปรับค่าของแต่ละตัวแปรจนครบ 33 ตัวแปรจะได้ค่าที่ให้น้ำหนักแล้วทั้ง 33 ตัวแปร จากนั้นนำค่าตัวแปรของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งทั้ง 33 ตัวแปรมารวมกัน จะได้ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละแห่ง หลังจากนั้นจึงแบ่งระดับศักยภาพเป็นระดับสูง ปานกลาง และต่ำได้ โดยกำหนดระดับศักยภาพเป็น 3 ระดับ โดยมีอันตรภาคชั้น (Class interval) ซึ่งสามารถคำนวณได้จากสูตร

$$\text{อันตรภาคชั้น} = \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}}$$

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พิจารณาจากสภาพทรัพยากรที่มีความเหมาะสม มีลักษณะเฉพาะและคงลักษณะพื้นถิ่น โดยเน้นความสำคัญของระบบนิเวศ หรือวัฒนธรรมของพื้นที่ และความดึงดูดใจว่ามีมากน้อยเพียงใดเพื่อให้ความสำคัญที่แตกต่างกันในแต่ละปัจจัย เช่น สภาพธรรมชาติ ความสำคัญของระบบนิเวศ ความเด่นด้านกายภาพ ความสวยงามของธรรมชาติ

แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสามารถรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีระบบนิเวศสมบูรณ์ มีความสำคัญมากต่อการศึกษาเรียนรู้และการอนุรักษ์ รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องและมุ่งเน้นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศใน

พื้นที่ มีความดึงดูดใจ และมีโอกาสจัดกิจกรรมเชิงนิเวศได้มาก อีกทั้งมีองค์ประกอบที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวด้านอื่นๆ นอกจากนี้แหล่งท่องเที่ยวที่มีการจัดการดีจะมีศักยภาพสูงในการนำมาใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ก่อน โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2542 : 3-12 ; 3-13 ; 3-14)

การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สุรเชษฐ์ เศรษฐมาส และคณะ (2538 : 6-1-6-5, 6-11, 6-16, 6-18) ได้ศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ : กรณีภาคใต้ และได้ประเมินศักยภาพของพื้นที่สำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยยึดหลักการและวิธีการประเมินศักยภาพ ดังนี้

1. หลักการ

การประเมินศักยภาพของพื้นที่ธรรมชาติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ยึดแนวความคิดเรื่องการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นบรรทัดฐาน กล่าวคือ พื้นที่ที่เหมาะสมจะต้องเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีจุดดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว มีคุณค่าความเป็นธรรมชาติในตัวเอง มีการจัดการในพื้นที่ที่จะมุ่งเน้นเฉพาะการให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสหรือเข้าถึงธรรมชาติมากขึ้น เสริมสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์และจรรยาบรรณด้านการท่องเที่ยว โดยมุ่งให้นักท่องเที่ยวมีความรับผิดชอบในการรักษาสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรเหล่านั้นเสื่อมโทรมลงไป นอกจากนั้นยังพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อีกด้วย ผู้ศึกษาได้นำหลักการดังกล่าวมาพิจารณาในการกำหนดเกณฑ์ในการประเมินศักยภาพของพื้นที่ธรรมชาติ เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รายละเอียดเกี่ยวกับเกณฑ์ต่าง ๆ ในการประเมินศักยภาพตลอดจนค่าถ่วงน้ำหนักความสำคัญของเกณฑ์แต่ละตัว (W_i) ในการบ่งชี้ศักยภาพของพื้นที่ดังแสดงในตาราง 3

ตาราง 3 เกณฑ์การบ่งชี้ศักยภาพของพื้นที่ธรรมชาติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในภาคใต้

ตัวแปร (variables)	ค่าถ่วงน้ำหนัก(W_i)	ความหมายและรายละเอียดของตัวบ่งชี้ (indicators)
1. ตัวแปรเกี่ยวกับศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว 1.1 โอกาสที่จะได้พบเห็นสัตว์ป่า (sighting opportunity) พิจารณาจากความหลากหลายของสัตว์ป่า (species diversity) และประชากรสัตว์ป่า (population abundance)	$W_1 = 5$	พื้นที่ใดที่มีจำนวนชนิดพันธุ์ และจำนวนประชากรอยู่มาก โอกาสที่นักท่องเที่ยวจะสามารถพบเห็นสัตว์ป่ามีสูง ซึ่งจะเป็นสิ่งดึงดูดให้เข้ามาเพื่อวัตถุประสงค์ที่จะพบเห็นสัตว์ป่าตามธรรมชาติ

ตาราง 3 (ต่อ)

ตัวแปร (variables)	ค่าถ่วงน้ำหนัก(W_i)	ความหมายและรายละเอียดของตัวบ่งชี้ (indicators)
1.2 ความเป็นแหล่งรวมสัตว์หายาก (rare spp.) สัตว์หายากใกล้สูญพันธุ์ (endangered spp.) หรือชนิดพันธุ์ใหม่ที่ค้นพบ (new found spp.)	$W_2 = 5$	สัตว์ป่าหายากและใกล้สูญพันธุ์ หมายถึงสัตว์ป่าที่ไม่มีโอกาสพบเห็นได้โดยทั่วไป มีจำนวนประชากรในธรรมชาติน้อย มีการกระจายแคบความต้องการเห็นสัตว์ป่าเหล่านี้จะเป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามา
1.3 ความหลากหลายของสังคมพืช (plant community diversity)	$W_3 = 4$	จำนวนชนิดของสังคมพืช สามารถจัดระดับความดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ดังนี้ ป่า 1 ชนิด ระดับความดึงดูดต่ำ ป่า 2 ชนิด ระดับดึงดูดปานกลาง ป่า > 3 ชนิด ระดับดึงดูดสูง
1.4 ความอุดมสมบูรณ์ของสังคมพืช (plant community status)	$W_4 = 4$	จัดเป็นองค์ประกอบอีกอย่างหนึ่งที่เป็นสิ่งดึงดูดให้เข้าไปในพื้นที่ มี 3 ระดับ คือ ระดับดี : พื้นที่ที่ยังเป็นป่าดั้งเดิม ไม่มีการบุกรุกโดยราษฎรแต่อย่างใด ระดับปานกลาง : พื้นที่ที่เคยถูกบุกรุกโดยราษฎรแล้ว แต่สามารถทดแทนคืนกลับสภาพเป็นป่าสมบูรณ์อีกครั้ง ระดับต่ำ : พื้นที่ที่กำลังถูกบุกรุกโดยราษฎร หรือพื้นที่บางส่วนถูกยึดครองโดยราษฎรเข้ามาทำกิจกรรมจนทำให้สภาพป่าดั้งเดิมแปรเปลี่ยนสภาพไป
1.5 ความโดดเด่นเฉพาะตัวของระบบนิเวศ (เฉพาะระบบนิเวศบนบกเท่านั้น) (ecosystem uniqueness)	$W_5 = 5$	ในการตีความตัวบ่งชี้จะระบุว่า มี หรือ ไม่มี ถ้ามีจะมีความโดดเด่นในเรื่องใด หรือเป็นระบบนิเวศป่าชนิดใด พร้อมระบุชนิด เช่น ระบบนิเวศป่าพรุน้ำจืดที่จังหวัดนราธิวาส หรือระบบนิเวศป่าดิบชื้นในที่ต่ำที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาประบางคราม จังหวัดกระบี่ ที่หายากและมีจำนวนน้อยในประเทศไทยจะมีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวสูง

ตาราง 3 (ต่อ)

ตัวแปร (variables)	ค่าถ่วงน้ำหนัก(W_i)	ความหมายและรายละเอียดของตัวบ่งชี้ (indicators)
1.6 ความเป็นแหล่งรวมพืชหายาก พืชใกล้สูญพันธุ์ หรือพืชที่ค้นพบชนิดใหม่ของโลก	$W_6 = 4$	การประเมินองค์ประกอบพื้นที่ในลักษณะนี้บอกได้ 2 ลักษณะคือ มี กับ ไม่มี เท่านั้น ซึ่งถ้ามีส่งผลให้เพิ่มความดึงดูดมากขึ้นจากนักท่องเที่ยว แต่การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นต้องมีมาตรการหรือระบบการอนุรักษ์พันธุ์พืชชนิดดังกล่าวด้วย พร้อมระบุชนิดพันธุ์
1.7 ความโดดเด่นเฉพาะตัวทางกายภาพของพื้นที่ (physical uniqueness / characteristics)	$W_7 = 5$	ลักษณะเด่นแปลกตาด้านกายภาพที่พบได้ยากในประเทศไทย เช่น น้ำตกร้อน น้ำพุร้อน ภูมิลักษณะธรรมชาติ ถ้ำ และเกาะแก่งต่าง ๆ เป็นต้น โดยระบุประเภทของลักษณะโดดเด่นเฉพาะตัวที่ปรากฏในพื้นที่ และให้คะแนนจากการเปรียบเทียบลักษณะโดดเด่นดังกล่าวกับที่พบเห็นจากสถานที่ต่าง ๆ ในประเทศไทย
1.8 ลักษณะโดดเด่นทางวัฒนธรรมหรือความเป็นอยู่ของชุมชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ (cultural uniqueness)	$W_8 = 5$	ได้แก่ ชุมชนที่มีลักษณะดังต่อไปนี้ - ชุมชนดั้งเดิมที่อาศัยในพื้นที่ธรรมชาติ - ชุมชนที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมดั้งเดิม
1.9 สภาพภูมิทัศน์ (landscape / seascape characteristics)	$W_9 = 5$	ลักษณะและองค์ประกอบของพื้นที่ที่ประกอบกันขึ้นเป็นสภาพทัศนียภาพตามธรรมชาติที่ปรากฏแก่สายตา ทั้งนี้พิจารณาจากตำแหน่ง มุมมอง ระยะห่าง ภูมิทัศน์ ประเภท และคุณภาพของภูมิทัศน์
1.10 สิ่งแวดล้อมทางทะเลและชายฝั่ง (marine resources and environment)	$W_{10} = 5$	โดยพิจารณาจากคุณสมบัติรวมที่เป็นองค์ประกอบ เช่น ความอุดมสมบูรณ์ ความสวยงามและความหลากหลายของปะการังและปลาสวยงาม ลักษณะของชายหาด (น้ำกว้าง หน้าแคบ หาดสองชั้น) และความงาม ตลอดจนคุณภาพของน้ำทะเลในพื้นที่ธรรมชาติแถบชายฝั่งและเกาะแก่งต่าง ๆ

ตาราง 3 (ต่อ)

ตัวแปร (variables)	ค่าถ่วงน้ำหนัก(W_i)	ความหมายและรายละเอียดของตัวบ่งชี้ (indicators)
1.11 ลักษณะโดดเด่นทางโบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปกรรมในพื้นที่ ธรรมชาติ	$W_{11} = 5$	พิจารณาจาก - การเพิ่มความหลากหลายและน่าสนใจในการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ ถ้ามีศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ โบราณสถานในพื้นที่ธรรมชาติจะมีศักยภาพสูงในการดึงดูด - การให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ และศิลปกรรมที่น่าสนใจแก่นักท่องเที่ยว - ความโดดเด่นของศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ โบราณสถาน ตลอดจนความเก่าแก่ที่มีค่าแก่การอนุรักษ์
2. โอกาสในการสร้างจิตสำนึก และการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม (environmental awareness and educational opportunity)	$W_{12} = 5$	พิจารณาจาก - สภาพทรัพยากรในพื้นที่ที่จะเอื้ออำนวยให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และมีจิตสำนึก - การดำเนินงานในปัจจุบัน ขององค์กรที่รับผิดชอบในพื้นที่ในการสร้างเสริมจิตสำนึกและการเรียนรู้ โดยพิจารณาจากโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติ และกิจกรรมส่งเสริมด้านการอนุรักษ์
3. ความหลากหลายของกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ (diversity of ecotourism activities)	$W_{13} = 4$	ศักยภาพของพื้นที่ที่จะสูง ถ้ามีความเป็นไปได้ที่จะพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้หลายประเภท เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสเลือกทำกิจกรรมที่ตนพอใจได้ - ศักยภาพพื้นที่ต่ำ กิจกรรมท่องเที่ยว 1 ประเภท - ศักยภาพพื้นที่ปานกลาง กิจกรรมท่องเที่ยว 2-3 ประเภท - ศักยภาพพื้นที่สูง กิจกรรมท่องเที่ยว > 3 ประเภท
4. ความง่ายในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (accessibility)	$W_{14} = 1$	พิจารณาจาก 1. ระยะทางจากจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวในท้องถิ่น 2. ฤดูกาล / ช่วงเวลาที่สามารถเข้าพื้นที่ได้ 3. ความถี่ของยานพาหนะประจำทาง / รับจ้างในการ

ตาราง 3 (ต่อ)

ตัวแปร (variables)	ค่าถ่วงน้ำหนัก(W_i)	ความหมายและรายละเอียดของตัวบ่งชี้ (indicators)
5. ความปลอดภัย (safety)	$W_{15} = 4$	น้ำหนักท่องเที่ยวเข้าถึงพื้นที่ 4. สภาพของเส้นทาง(ด้านความลำบากในการเดินทาง) 5. ประเภทของยานพาหนะ(เช่นเดินทางโดยรถอย่างเดียว หรือ เดินทางด้วยรถและเรือประกอบกัน เป็นต้น จำแนกเป็นความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินระหว่างการเดินทาง และความปลอดภัยในพื้นที่ พิจารณามีมากน้อยเพียงใด เช่น ความปลอดภัยจากกลุ่มขบวนการแบ่งแยกดินแดน โจร ผู้ร้ายท้องถิ่น โอกาสที่จะเกิดอุบัติเหตุระหว่างการเดินทางโดยรถ / เรือ โดยพิจารณาจากสถานการณ์ปัจจุบัน เช่น ความพร้อมของเจ้าหน้าที่รัฐในการให้ความปลอดภัย เขตพื้นที่เปราะบางต่อความมั่นคง สภาพเส้นทางในด้านความปลอดภัย เป็นต้น
6. ความสอดคล้องระหว่างการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในปัจจุบัน และ / หรือที่จะพัฒนาในอนาคตกับกิจกรรมท่องเที่ยวปัจจุบัน (conventional recreation)	$W_{16} = 5$	ผลกระทบต่อการท่องเที่ยวปัจจุบันที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พิจารณาจากรูปแบบการท่องเที่ยวที่ไม่สอดคล้องกับกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เช่น พฤติกรรมและกิจกรรมซึ่งจะส่งผลให้คุณภาพของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลดลง

2. วิธีการประเมินศักยภาพ

กำหนดระดับของศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และระดับของผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยวิธี Weighting Score Method ทั้งนี้มีรายละเอียดของขั้นตอนการประเมิน ดังนี้

2.1 นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติของจังหวัดต่าง ๆ ในภาคใต้ ประกอบกับข้อมูลสถิติภูมิที่ได้จากการรวบรวมจากแหล่งต่าง ๆ เช่น แผนการท่องเที่ยวของจังหวัดที่จัดทำโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ข้อมูลพื้นฐานด้านระบบนิเวศ สัตว์ป่า และอื่น ๆ จากกรมป่าไม้ และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ มาพิจารณาให้คะแนน (Rating) เกณฑ์ต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นในตาราง 3 ทั้งนี้คณะผู้ศึกษาได้แบ่งระดับของการให้คะแนน เพื่อชี้ศักยภาพของความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็น 3 ระดับ ดังนี้

- ระดับที่มีศักยภาพสูง ให้คะแนนตัวบ่งชี้เป็น 3
- ระดับที่มีศักยภาพปานกลาง ให้คะแนนตัวบ่งชี้เป็น 2
- ระดับที่มีศักยภาพน้อยหรือต่ำ ให้คะแนนตัวบ่งชี้เป็น 1

2.2 คำนวณหาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ในความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยใช้สมการถ่วงน้ำหนัก

$$EP = W_1R_1 + W_2R_2 + W_3R_3 + \dots + W_nR_n / W_1 + W_2 + W_3 + \dots + W_n$$

ทั้งนี้

$$EP = \text{ระดับศักยภาพในความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์}$$

$$R_{1\dots n} = \text{ค่าคะแนนศักยภาพของตัวแปรที่ 1 ถึง n}$$

$$W_{1\dots n} = \text{ค่าถ่วงน้ำหนักของตัวแปรที่ 1 ถึง n}$$

ค่าที่ได้จากการคำนวณโดยสมการดังกล่าว จะเป็นค่าคะแนนซึ่งมีความเป็นไปได้ตั้งแต่ 0 (ไม่มีศักยภาพ) ถึง 3 (มีศักยภาพสูงมาก) นำค่าคะแนนที่ได้จากการคำนวณดังกล่าวสำหรับพื้นที่ธรรมชาติแต่ละแห่งมาจัดระดับศักยภาพ ดังนี้

- 3 – 2⁺ = H : พื้นที่ธรรมชาติที่มีศักยภาพสูงในความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- 2 – 1⁺ = M : พื้นที่ธรรมชาติที่มีศักยภาพปานกลาง
- 0 – 1 = L : พื้นที่ธรรมชาติที่มีศักยภาพต่ำ

ผลการประเมินศักยภาพในบริเวณทะเลสาบสงขลา จำนวน 4 แห่ง ปรากฏผล ดังนี้

1. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ได้คะแนนประเมิน 2.03 จัดอยู่ในกลุ่มมีระดับ

ศักยภาพสูง

2. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ (กุยุด) ได้คะแนนประเมิน 2.03 จัดอยู่ในกลุ่มมีระดับ

ศักยภาพสูง

3. เกาะลัมปำ ได้คะแนนประเมิน 1.00 จัดอยู่ในกลุ่มมีระดับศักยภาพต่ำ

4. แหลมสมิหลา ได้คะแนนประเมิน 0.75 จัดอยู่ในกลุ่มมีระดับศักยภาพต่ำ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยได้ศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย 2,579 แหล่ง แบ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ 1,401 แหล่ง และทางวัฒนธรรม 1,178 แหล่ง พบว่ามีลักษณะและความเหมาะสมที่จะจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับที่แตกต่างกันตามศักยภาพของแหล่ง โดยจังหวัดที่มีศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับ A และ B มาก ในแต่ละภูมิภาคมีดังนี้

1. ภาคใต้ มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพมากที่สุดอยู่ในจังหวัดสตูล สุราษฎร์ธานี พังงา ตรัง ชุมพร กระบี่ และระนอง ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีเกาะแก่ง และแหล่งปะการัง เป็นทรัพยากรหลัก
2. ภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ น่าน ตาก และแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีพื้นที่เป็นป่าไม้ น้ำตก ชุมชน และถ้ำ เป็นทรัพยากรหลัก
3. ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี ตราด สระบุรี และระยอง ซึ่งมีแหล่งทรัพยากร ป่าไม้ น้ำตก ถ้ำ และปะการัง
4. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีเพียงจังหวัดเลยที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงจำนวนมาก รองลงมา คือ จังหวัดมุกดาหาร แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีการจัดการเชิงนิเวศต่ำโดยไม่มี การจัดการระดับ 5 มีการจัดการระดับ 4 จำนวน 6 แห่ง ระดับ 3 จำนวน 435 แห่ง ระดับ 2 จำนวน 1,543 แห่ง และระดับ 1 จำนวน 580 แห่ง แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงหลายแห่งมี การจัดการต่ำ โดยกลุ่ม A มีการจัดการสูงที่สุด (2.075) รองลงมา คือ กลุ่ม D (2.067) แหล่ง ท่องเที่ยวทางธรรมชาติจะมีระดับการจัดการใกล้เคียงกันทุกกลุ่มศักยภาพในขณะที่แหล่ง ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพมีจำนวนน้อยกว่า แต่กลับมีการจัดการโดยเฉลี่ยสูงถึง 1.986 โดยในกลุ่ม A, B, C, D มีการจัดการสูงกว่าค่าเฉลี่ยทั้งสิ้น (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2542 : 4-11, 4-16)

ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย

ผลการจัดลำดับศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดต่าง ๆ ตามการศึกษาของ TDRI เพื่อจัดทำแผนแม่บทพัฒนาการท่องเที่ยวไทย (พ.ศ. 2545-2549) มีดังนี้

1. จังหวัดที่มีศักยภาพสูง มีจำนวน 23 จังหวัด ดังนี้
 - ภาคกลาง คือ กรุงเทพฯ พระนครศรีอยุธยา กาญจนบุรี ลพบุรี เพชรบุรี และ ประจวบคีรีขันธ์
 - ภาคตะวันออก คือ ชลบุรี ระยอง และตราด
 - ภาคเหนือ คือ เชียงราย เชียงใหม่ สุโขทัย และตาก
 - ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ ขอนแก่น นครราชสีมา อุตรดิตถ์ อุบลราชธานี เลย
 - ภาคใต้ คือ กระบี่ ภูเก็ต สงขลา สุราษฎร์ธานี และนราธิวาส
2. จังหวัดที่มีศักยภาพปานกลาง มีจำนวน 44 จังหวัด ดังนี้
 - ภาคกลาง คือ ฉะเชิงเทรา นครนายก นครปฐม นนทบุรี ปทุมธานี ปราจีนบุรี อ่างทอง สระบุรี สมุทรปราการ สมุทรสงคราม ราชบุรี และสุพรรณบุรี
 - ภาคตะวันออก คือ จันทบุรี

- ภาคเหนือ คือ กำแพงเพชร พิจิตร โลก เพชรบูรณ์ พะเยา ลำปาง นครสวรรค์ น่าน ลำพูน แพร่ แม่ฮ่องสอน พิจิตร และอุทัยธานี

- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ กาฬสินธุ์ นครพนม หนองคาย สกลนคร มุกดาหาร ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ร้อยเอ็ด สุรินทร์ และศรีสะเกษ

- ภาคใต้ คือ ชุมพร ตรัง นครศรีธรรมราช ปัตตานี ระนอง พังงา ยะลา สตูล พัทลุง

3. จังหวัดที่มีศักยภาพในด้านอื่น ๆ มีจำนวน 9 จังหวัด ดังนี้

- ภาคกลาง คือ ชัยนาท สมุทรสาคร สิงห์บุรี และสระแก้ว

- ภาคเหนือ คือ อุตรดิตถ์

- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ มหาสารคาม ยโสธร หนองบัวลำพู และอำนาจเจริญ (สุกรานต์ โรจนไพรวงศ์. 2544 : 399)

เกณฑ์การพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ในการศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย มีเกณฑ์พิจารณาดังนี้

1. ตัวชี้วัดการพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

1.1 ชนิดของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการพิจารณาภาพรวมของแหล่งที่มีลักษณะรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้มากน้อยเพียงใดโดยพิจารณาจากสภาพทั่วไป ความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ โอกาสการจัดกิจกรรมเชิงนิเวศ เป็นต้น โดยมีระดับการให้คะแนน 5 ระดับ ดังนี้

- คะแนน 5 เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศค่อนข้างสมบูรณ์ มีลักษณะความเดิมแท้ กิจกรรมการท่องเที่ยวมีโอกาสเป็นกิจกรรมศึกษาและเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสูง

- คะแนน 4 เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ปรับปรุงแก้ไขสภาพพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเพียงเล็กน้อยหรือเป็นท่องเที่ยววัฒนธรรมที่มีสภาพธรรมชาติในพื้นที่ชัดเจนโดดเด่น

- คะแนน 3 เป็นแหล่งธรรมชาติที่ปรับปรุงดัดแปลง หรือตกแต่ง แต่ยังคงความเป็นธรรมชาติไว้เป็นส่วนใหญ่ อาจมีการแต่งเติมความเป็นธรรมชาตินอกแบบของระบบนิเวศดั้งเดิมหรือเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่มีสภาพธรรมชาติ หรือมีการจัดสภาพทางธรรมชาติค่อนข้างดี

- คะแนน 2 เป็นแหล่งธรรมชาติที่ปรับปรุงดัดแปลง ตกแต่ง แต่ไม่ได้รักษาลักษณะที่ถูกต้องของระบบนิเวศอย่างแท้จริงหรือเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่มีสภาพธรรมชาติตกแต่งบางส่วน

- คะแนน 1 เป็นแหล่งธรรมชาติหรือวัฒนธรรมที่มีสภาพธรรมชาติน้อยมาก ไม่ได้ให้ความสำคัญกับธรรมชาติ หรือสร้างเลียนแบบที่ไม่เป็นจริง

1.2 ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว พิจารณาจากสภาพโดยทั่วไปในปัจจุบัน แบ่งเป็น 3 ปัจจัย ดังนี้

1.2.1 ระบบนิเวศภายในแหล่งท่องเที่ยว พิจารณาจากความเดิมแท้ ความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพที่ปรากฏอยู่ภายในแหล่งท่องเที่ยว นั้น โดยมีคะแนนจากมาก-น้อย เป็น 5-1

1.2.2 ความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว เป็นปัจจัยที่พิจารณาในด้านการมีส่วนกระตุ้นและดึงดูดใจ เช่น มีลักษณะเด่นเฉพาะตัวเป็นเอกลักษณ์ สวยงาม น่าสนใจ เป็นต้น ซึ่งมักสะท้อนถึงความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว โดยมีคะแนนจากมาก-น้อย เป็น 5-1

1.2.3 การมีองค์ประกอบของท่องเที่ยวที่หลากหลาย พิจารณาจากองค์ประกอบภายในแหล่งที่มีความหลากหลาย เช่น มีลักษณะทางวัฒนธรรม หรือมีโบราณสถานภายในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ มีลักษณะธรรมชาติที่สมบูรณ์เหมาะต่อการท่องเที่ยวเสริมในแหล่งวัฒนธรรม เป็นต้น โดยมีคะแนนจากมาก-น้อย เป็น 5-1

2. การประเมินศักยภาพเชิงนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว

การประเมินดำเนินการโดยให้คะแนนแหล่งท่องเที่ยวตามตัวชี้วัด (1-5) และให้น้ำหนักความสำคัญต่าง ๆ ดังนี้ ปัจจัยที่ 1.1 (ชนิดของแหล่งท่องเที่ยว) มีน้ำหนัก 15

ปัจจัยที่ 1.2.1 (สภาพของระบบนิเวศ) มีน้ำหนัก 15

ปัจจัยที่ 1.2.2 (ความโดดเด่น) มีน้ำหนัก 10

ปัจจัยที่ 1.2.3 (มีองค์ประกอบด้านอื่น) มีน้ำหนัก 5

เมื่อให้ค่าน้ำหนักคุณคะแนนสูงสุด(5) แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ มีโอกาสได้คะแนนรวมสูงสุด 225 คะแนน ต่ำสุด 45 คะแนน และแบ่งกลุ่มศักยภาพได้ 5 กลุ่ม คือ A, B, C, D และ E

กลุ่ม A	มีคะแนนตั้งแต่	170	ขึ้นไป
กลุ่ม B	มีคะแนนตั้งแต่	145-165	ขึ้นไป
กลุ่ม C	มีคะแนนตั้งแต่	125-140	ขึ้นไป
กลุ่ม D	มีคะแนนตั้งแต่	95-120	ขึ้นไป
กลุ่ม E	มีคะแนนตั้งแต่	90	ลงไป

3. การพิจารณาการจัดการ

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรประกอบด้วย การจัดการด้านการให้การศึกษา สิ่งแวดล้อม (มีกิจกรรม มีการสื่อความหมาย) การจัดการด้านการรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร (มีการคุ้มครอง บำรุงรักษา พื้นฟู สร้างความปลอดภัย และการควบคุมจำนวน) มีองค์การในการจัดการที่มีความร่วมมือ และสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น โดยมีคะแนน 5-1 ผลการให้คะแนนจะนำไปพิจารณาประกอบศักยภาพของแหล่ง ซึ่งสามารถประเมินการกำหนดการส่งเสริมการตลาด หรือเพื่อวัดความสำคัญในการสนับสนุนการจัดการ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2542 : 4-12, 4-13)

บทบาทขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่นำไปสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจะต้องมีความเข้าใจตรงกันและได้รับความร่วมมือจากทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงจะทำให้แนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นจริงและประสบผลสำเร็จได้ ในปัจจุบันมีหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ทั้งในระดับนานาชาติ ระดับประเทศ และระดับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทหรือให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังนี้

องค์กรแห่งความห่วงใยในการท่องเที่ยว (Tourism Concern)

เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1989 เพื่อให้เป็นเครือข่ายของสมาชิกที่มีความห่วงใยในผลกระทบอันเกิดจากการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนและสภาพแวดล้อม ทั้งในสหราชอาณาจักรและทั่วโลก และยังเป็นแหล่งให้บริการด้านข้อมูลในรูปของวิดีโอ หนังสือ รายงานการวิจัย เอกสาร ข้อมูลแผ่นปลิว และเอกสารแนะนำอื่น ๆ ที่ช่วยให้สมาชิกที่ต้องการข้อมูลหรือเข้าได้ องค์กรนี้มีเสียงเป็นอิสระ ยึดถือความยุติธรรม และความยั่งยืนของการท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วย

- สมาชิกอาสาสมัคร ที่นำโดยสภาที่มาจากการเลือกตั้งและการดำเนินงานตามธรรมนูญที่กำหนดไว้
- องค์กรได้รับการสนับสนุนจากเงินค่าสมาชิก เงินบริจาค เงินอุดหนุน และโครงการร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ
- ร่วมกับเครือข่ายงานอื่นทั่วโลกในการนำเสนอข้อมูลและร่วมปฏิบัติงานเป็นครั้งคราว
- จ้างแรงงาน 1 คน ให้ทำหน้าที่ประสานงานในกิจกรรมของเครือข่าย และให้ความช่วยเหลือพนักงาน และอาสาสมัคร (วรรณพร วณิชชานุกร. 2542 : 46)

องค์กรรณรงค์นานาชาติสีเขียว (Green Flag International หรือ GFI)

GFI เป็นองค์กรที่มีได้แสวงหากำไรตั้งขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของบริษัทท่องเที่ยวและการเดินทางที่ต้องการคำแนะนำเกี่ยวกับการอนุรักษ์ จุดประสงค์หลักของ GFI คือการทำงานร่วมกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อปรับปรุงสภาพแวดล้อมทั่วโลกด้วยการสำรวจวันหยุดพักผ่อน บริษัทนำเที่ยว และสถานที่พักตากอากาศ และให้คะแนนแต่ละที่แต่ละแห่งจะถูกระบุไว้ในรายละเอียดตามเกณฑ์การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งกำหนดไว้ ดังนี้

1. พิจารณาในเรื่องภูมิประเทศ สัตว์ป่า และมรดกทางวัฒนธรรม
2. ประสิทธิภาพ
3. การให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและเกี่ยวข้องในเรื่องสินค้าและบริการ
4. อาคารและสถาปัตยกรรมมีความสอดคล้องกัน

งานหลักของ GFI ก็คือ โครงการพัฒนาและปรับปรุงสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว และแต่ละโครงการจะต้องมีสิ่งต่อไปนี้ ผสมผสานอยู่ด้วย

1. ได้รับผลตอบแทนสุทธิทางสิ่งแวดล้อม
2. มีความเชื่อมโยงโดยตรงต่อหุ้นส่วนที่ให้ความสนับสนุนทางการเงินและลูกค้า
3. มีการสร้างสำนึก หรือความตระหนักทางสิ่งแวดล้อมหรือให้การศึกษา
4. ให้มีการนำหลักการสากลเรื่องต้นทุน และผลตอบแทนมาใช้

(วรรณพร วนิชขานุกร. 2542 : 46-47)

สภาการเดินทางและการท่องเที่ยวโลก

สภาการเดินทางและการท่องเที่ยวโลก (World Travel and Tourism Council , WTTC) ประกอบด้วยบริษัทใหญ่ ๆ มากกว่า 30 บริษัททั่วโลก ซึ่งได้มีความพยายามจะทำให้ภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวมีการทำลายสิ่งแวดล้อมน้อยลง และรักษาความเขียวขจีมากขึ้น มีการร่างหลักการทางสิ่งแวดล้อม มีการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม โดยเป็นระบบควบคุมตนเอง มีการติดต่อประสานงานกับภาครัฐ เพื่อผลักดันนโยบายทางด้านสิ่งแวดล้อมของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก นอกจากนี้ยังได้ตั้งศูนย์วิจัยทางสิ่งแวดล้อมเพื่อการเดินทางและการท่องเที่ยวโลก เพื่อศึกษาปัญหาและหาวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการเดินทาง และเป็นฐานข้อมูลในการให้บริการแก่บริษัทต่าง ๆ ในอุตสาหกรรมนี้ ปัจจุบันมีการดำเนินงานวิจัย 2 เรื่อง คือ งานวิจัยเกี่ยวกับการเดินทาง และงานวิจัยเกี่ยวกับการขนส่งโดยรถไฟ (วรรณพร วนิชขานุกร. 2542 : 49-50)

องค์กรโลกสีเขียว

โลกสีเขียว (Green Globe) เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดย WTTC ในปี ค.ศ. 1994 ให้ทำงานร่วมกับศูนย์วิจัยทางสิ่งแวดล้อมเพื่อการเดินทางและการท่องเที่ยวของโลก (WTTERC) จุดมุ่งหมายหลักของโลกสีเขียว คือ มุ่งศึกษาหาวิธีการที่เหมาะสม และมีค่าใช้จ่ายต่ำสำหรับบริษัทต่าง ๆ ในอุตสาหกรรมการเดินทางและการท่องเที่ยวเพื่อการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ปรับปรุงการดำเนินงานทางสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางของนานาชาติ
2. สามารถรับความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเทคนิค และวิธีการในการจัดการทางสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับวิธีการที่นานาชาติทำได้ดีที่สุด
3. ให้บริษัทต่าง ๆ ดำเนินงานทางด้านสิ่งแวดล้อมภายใต้ชื่อ “โลกสีเขียว” อันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป และมีสิทธิ์ได้รับการคัดเลือกเป็นผู้ที่ประสบผลสำเร็จจนได้รับรางวัล

(วรรณพร วนิชขานุกร. 2542 : 50)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเป็นหน่วยงานหลักที่ดูแลและรับผิดชอบการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในปี พ.ศ. 2541 ได้กำหนดนโยบายด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และผลักดันให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับการกำหนดเป็นนโยบายระดับชาติ และกำหนดให้มีคณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณาถ่วงถ่วงการดำเนินงาน และแผนปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเป็นผู้มีบทบาทหลักในการผลักดัน และประสานการดำเนินการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ กรมป่าไม้ กรมศิลปากร กรมการปกครอง ภาคเอกชน และชุมชนท้องถิ่น โดยมีสมาคมไทยท่องเที่ยวและผจญภัยเป็นเครือข่ายความร่วมมือจากภาคเอกชนที่สำคัญ และร่วมในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย

ในปี พ.ศ. 2544 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ผลักดันให้มีการแปลงนโยบายด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จนได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2544 ให้ประกาศเป็น “แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ” โดยมีระยะเวลาดำเนินการ 5 ปี (พ.ศ. 2545-2549) (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2545 : 13)

นโยบายหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รัฐบาลได้กำหนดไว้ 10 ประการคือ

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องควบคุม ดูแลรักษา และจัดการทรัพยากรให้คงสภาพเดิมแท้ไว้ให้มากที่สุด หลีกเลี่ยง หรือลดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหว ง่ายต่อการถูกกระทบ และฟื้นตัวได้ยาก

2. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ มีการจัดการที่เหมาะสม และปรับให้เกิดความสมดุลกับรูปแบบและกิจกรรมเดิมที่มีอยู่ พึงหลีกเลี่ยงความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ หากเน้นในการแปรประโยชน์จากการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสู่การจัดการการท่องเที่ยวโดยรวม

3. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษา สร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกัน มากกว่าการมุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจ และการมีรายได้เพียงอย่างเดียว

4. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร การบริการ การแลกเปลี่ยนความรู้ และวัฒนธรรมของชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา หรือให้มีตัวแทนของประชาชนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกระดับ

5. ให้ความสำคัญของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นความจำเป็นอันดับต้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวยั่งยืน ทั้งนี้ให้องค์กรต่าง ๆ กำหนดบทบาทที่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร และกำหนดวิธีการที่เหมาะสม

6. นำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เข้าสู่แผนพัฒนาระดับต่าง ๆ อย่างให้ความสำคัญ เช่น แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาภาคพร้อมทั้งให้มีการจัดสรรและกระจายงบประมาณอย่างทั่วถึงและเพียงพอ

7. สนับสนุนการศึกษา วิจัย และประเมินผลการพัฒนาอย่างรอบด้าน เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการ การแก้ไขปัญหา และการปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน

8. ใช้กฎหมายควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำ ดักเตือน และสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วย

9. จัดทำแนวทางปฏิบัติ หรือคู่มือการจัดการ (Code of Conduct) แก่ผู้เกี่ยวข้องเพื่อให้การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง

10. จัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งในแนวตั้งและแนวนอน โดยให้ประสานงานด้านข้อมูล และการจัดการร่วมกันทุกระดับ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2545 : 13-15)

นโยบายด้านต่าง ๆ ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการจัดการที่ประสานการจัดการในด้านต่าง ๆ ภายใต้อัตลักษณ์พื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และองค์ประกอบในเชิงระบบของการท่องเที่ยว

ซึ่งกระบวนการจัดการจะต้องมีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิดระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งได้กำหนดนโยบายการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแนวทางต่าง ๆ ไว้ ดังนี้

1. นโยบายด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
2. นโยบายด้านการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก
3. นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น
4. นโยบายด้านการส่งเสริมตลาดและการท่องเที่ยว
5. นโยบายด้านการจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยว
6. นโยบายด้านการส่งเสริมการลงทุน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545 : 15)

กลยุทธ์การจัดการการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การที่จะให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวหลักที่สำคัญในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ต้องการการพัฒนาที่ยั่งยืน และเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ต้องการจึงเห็นควรกำหนดกลยุทธ์ในการจัดการที่เกี่ยวข้องทั้งสิ้น 6 กลยุทธ์ ที่สอดคล้องกันภายใต้นโยบายหลักและนโยบายแต่ละด้าน ดังนี้

1. กลยุทธ์การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
2. กลยุทธ์การให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก
3. กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น
4. กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและบริการนำเที่ยว
5. กลยุทธ์การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการท่องเที่ยว
6. กลยุทธ์การส่งเสริมการลงทุน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545 : 15-16)

แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ

แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ มีระยะเวลาดำเนินการ 5 ปี (พ.ศ. 2545-2549) ประกอบด้วย 14 แผนงาน 37 โครงการ โดยมีแผนงานหลัก 14 แผนงาน ดังนี้

1. การจัดตั้งเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. การทบทวนศักยภาพและกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. การกำหนดและพัฒนาโครงข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
4. การกำหนดเขตการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่งท่องเที่ยว
5. การบูรณะฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเสื่อมโทรม
6. การให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
7. การให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

8. การผลิตสื่อและรณรงค์
9. การส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างศักยภาพแก่ประชาชนในการจัดการ
10. การกำหนดมาตรฐานโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก
11. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกตามมาตรฐานที่กำหนด
12. การส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว
13. การส่งเสริมการลงทุนด้านการท่องเที่ยว
14. การติดตามและประเมินผลการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545 : 16)

กรมป่าไม้

กรมป่าไม้จะดูแลรับผิดชอบพื้นที่อนุรักษ์ส่วนใหญ่ของประเทศ เช่น อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า โดยพื้นที่อนุรักษ์แต่ละประเภทมีความแตกต่าง และมีความเข้มข้นของการอนุรักษ์แตกต่างกัน รวมถึงระเบียบ กฎหมาย ก็แตกต่างกัน

เนื่องจากนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ส่วนใหญ่จะนิยมท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ ซึ่งกรมป่าไม้ได้ดำเนินการเตรียมพื้นที่ดังกล่าวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ ดังนี้

1. จัดทำระบบการสื่อความหมาย เช่น ป้ายข้อมูล ป้ายชี้ทาง คู่มือเดินศึกษาธรรมชาติ
2. ศึกษาวิจัย และจัดการพื้นที่ โดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ (วรรณพร

วณิชชานุกร, 2542 : 76)

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม มีบทบาทสำคัญในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว ดังนี้

1. งานที่เกี่ยวข้องในอดีต คือ

1.1 การปรับปรุงพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยมีเรื่องที่สำคัญ ได้แก่ การประกาศเขตคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและการควบคุมมลพิษ การจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และการวางแผนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

1.2 การจัดทำนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2540-2559 ตามมาตรา 13(1) ของ พ.ร.บ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 โดยจัดทำนโยบายที่ครอบคลุมถึงแหล่งธรรมชาติและแหล่งศิลปกรรม

2.งานที่กำลังทำอยู่ในปัจจุบัน สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมได้ดำเนินงานตามแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและแผนพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่ได้วางกรอบไว้ โดยมีกิจกรรมหลัก ๆ ได้แก่ การสำรวจและประเมินคุณค่าแหล่งธรรมชาติเพื่อการขึ้นทะเบียน ซึ่งที่ผ่านมาได้ประกาศขึ้นทะเบียนแหล่งธรรมชาติอันควรอนุรักษ์แล้ว 263 แหล่ง การจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเฉพาะแหล่งได้ดำเนินการในพื้นที่แหล่งธรรมชาติอันควรอนุรักษ์แล้ว 25 แผน และอยู่ในระหว่างดำเนินการอีก 3 แผน การสนับสนุนการดำเนินการตามแผนการจัดการอนุรักษ์ และการจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงเมืองเก่า และจัดตั้งหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น เป็นต้น (วรรณพร วนิชชานุกร.2542 : 76-77)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)เป็นหน่วยงานภาครัฐ มีพันธกิจในการสนับสนุนกระบวนการสร้างความรู้ สร้างนักวิจัยและสร้างระบบการวิจัย เพื่อตอบคำถามและเสนอทางเลือกให้สังคม โดยใช้จุดเด่นด้านการบริหารการวิจัยเพื่อยกระดับขีดความสามารถของประเทศด้านการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยเพื่อสนับสนุนการกำหนดนโยบาย การยกระดับความรู้ของสังคมและการเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมไทย โดย สกว.ได้ดำเนินงานด้านการสนับสนุนงานวิจัยและพัฒนากองทุนที่เกี่ยวเนื่องเชิงนิเวศให้แก่ นักวิจัยในระดับต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงชุมชนท้องถิ่นด้วย

การดำเนินโครงการส่งเสริมและพัฒนากองทุนที่เกี่ยวเนื่องเชิงนิเวศ พ.ศ. 2545 สกว.ได้สนับสนุนโครงการวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่มีเป้าหมายหลักร่วมกันคือ การนำไปสู่การจัดรูปแบบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนรวมทั้งสิ้น 44 โครงการ กระจายตามภาคต่างๆ ดังนี้

- ภาคเหนือ คือ แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา ลำปาง พิชญ์โลก เพชรบูรณ์
 - ภาคใต้ คือ สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ภูเก็ต พัทลุง สงขลา
 - ภาคกลาง คือ พระนครศรีอยุธยา สมุทรสงคราม นนทบุรี ราชบุรี
 - ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ อุบลราชธานี กาฬสินธุ์ สรินทร์ ร้อยเอ็ด ขอนแก่น
- โดยได้แบ่ง ประเด็นงานวิจัย ออกเป็น 2 ประเด็นใหญ่ ดังนี้

1. การศึกษาเพื่อหาแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับภาคและระดับจังหวัด ซึ่งผลงานวิจัยในประเด็นนี้จะทำให้ทราบข้อมูลโดยรวม ที่ผู้เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ในการกำหนดแนวทาง หรือแผนงานในการพัฒนากองทุนที่เกี่ยวเนื่องต่อไปได้ นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการกำหนดแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่ และทำให้มีการดำเนินงานต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

2. การหาแนวทางในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับชุมชน ซึ่งการวิจัยในลักษณะดังกล่าวเป็นการรวบรวมองค์ความรู้ของชุมชน ทำให้สมาชิกชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ และสามารถถ่ายทอดข้อมูลสู่คนภายนอก(นักท่องเที่ยว)ได้อย่างมั่นใจและเป็นระบบ เพื่อสร้างความเข้าใจให้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่น และเป็นกุศโลบายที่นำไปสู่การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้สมดุล นอกจากนี้ยังทำให้เยาวชนในหมู่บ้านเกิดความต้องการศึกษารวบรวมองค์ความรู้ด้านอื่น ๆ ต่อไป (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2545 : 17-18)

สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย (สทอ.)

สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย (สทอ.) เป็นองค์กรภาคเอกชนที่ดั่งขึ้นเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นการรวมตัวของบริษัทนำเที่ยวที่จัดรายการนำเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยเป็นเครือข่ายภาคเอกชนที่มีจุดมุ่งหมายสำคัญในการสร้างคุณภาพ และมาตรฐานการนำเที่ยวในด้านนี้ในทุกกิจกรรม ทั้งในเรื่องการจัดการ บุคลากร การสร้างโปรแกรมหรือรายการท่องเที่ยวและการบริการ ทั้งนี้เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายหลักคือการอนุรักษ์ธรรมชาติ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยรายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สมาชิกของ สทอ.จัดทำขึ้นมีหลากหลายรายการให้เลือกแตกต่างกันไปตามกิจกรรมและสถานที่ท่องเที่ยว ปัจจุบัน สทอ.มีสมาชิกทั้งสิ้น 38 ราย

การดำเนินโครงการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 2545 สทอ. ได้สนับสนุนการจัดกิจกรรมส่งเสริมการขายรายการนำเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้แก่ กิจกรรมเดินป่าศึกษาธรรมชาติ จี๋จกัรยาน ดูนก ปีนเขา ดำน้ำ ล่องแก่ง แคนูคายัค และที่พักรธรรมชาติ รวมทั้งรายการนำเที่ยวประเภทแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ นอกจากนี้ยังร่วมในการจัดการประกวดตราสัญลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย รวมทั้งการจัดแสดงนิทรรศการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลความรู้ และข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแง่มุมต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกและผู้สนใจอีกด้วย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2545 : 21)

องค์กรชุมชนที่มีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ปัจจุบันมีองค์กรชุมชนท้องถิ่นรวมตัวกันเข้ามาจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพิ่มมากขึ้น ดังตัวอย่างที่พบได้ในภูมิภาคต่าง ๆ ดังนี้

1. ภาคเหนือ

- จังหวัดเชียงราย เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านห้วยจี้เหล็ก
- จังหวัดเชียงใหม่ เช่น ชมรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านโป่ง สหกรณ์โครงการ

หลวงแม่กำปอง ชุมชนบ้านห้วยทราย

- จังหวัดน่าน เช่น ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านบ่อหลวง กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านหาดผาชน

- จังหวัดแม่ฮ่องสอน เช่น กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านฮ้วยฮี้ ชุมชนบ้านเมืองแพม ชุมชนบ้านถ้ำลอด ชุมชนบ้านฮ้วยโป่งอ่อน ชุมชนบ้านผามอน ชุมชนบ้านบ่อไคร้

- จังหวัดตาก เช่น กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านอุ้มขอม

2. ภาคใต้

- จังหวัดชุมพร เช่น โครงการคนอยู่-ป่ายังบ้านกลางตาง ชุมชนบ้านหลักเหล็ก

- จังหวัดสุราษฎร์ธานี เช่น กลุ่มบริการการท่องเที่ยวบ้านบางจำ ชมรมอนุรักษ์บ้านเกาะแตน

- จังหวัดนครศรีธรรมราช เช่น ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านคีรีวง เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนกรุงชิง ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติบ้านวังลุง ชมรมมัคคุเทศก์อาสาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เขาพลายคำ ชมรมท่องเที่ยวเกษตรช้างกลางและชมรมอนุรักษ์ป่าสนปันน้ำเขาหลวง ชุมชนคนรักบ้านเกิดตำบลกรุงชิง

- จังหวัดพังงา เช่น ชมรมชาวประมงพื้นบ้านบ้านเกาะยวน้อย

- จังหวัดสงขลา เช่น ชมรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านท่าข้าม

- จังหวัดภูเก็ต เช่น ชมรมบ้านถมยา

3. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

- จังหวัดกาฬสินธุ์ เช่น หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทโคกโก่ง

- จังหวัดอุบลราชธานี เช่น กลุ่มสืบสานวัฒนธรรม

- จังหวัดเลย เช่น ชุมชนบ้านสุขใจ

4. ภาคตะวันออก

- จังหวัดตราด เช่น กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปรี๊ดโน

5. ภาคกลาง

- จังหวัดสมุทรสงคราม เช่น ชมรมอนุรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยวบ้านทรงไทยปลายโพรงพาง ชุมชนบ้านยี่สาร

- จังหวัดกาญจนบุรี เช่น กลุ่มท่องเที่ยวอนุรักษ์บ้านท่ามะเดื่อ ชุมชนบ้านห้วยเสือ

- จังหวัดเพชรบุรี เช่น โครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านพุเฒ่า

- จังหวัดนครนายก เช่น กลุ่มทำด่านโฮมสเตย์

(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2545 : 23-28 และ อุษาวดี พูลพิพัฒน์. 2545 : 50-51)

ทะเลสาบสงขลา

ทะเลสาบสงขลาเป็นทะเลสาบที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศไทย อยู่ชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของภาคใต้ มีพื้นที่อยู่ในเขตจังหวัดพัทลุง และสงขลา ทะเลสาบสงขลา มีทางน้ำเปิดออกสู่ทะเลอ่าวไทย จึงทำให้เป็นทะเลสาบที่มีน้ำเค็ม น้ำกร่อย และน้ำจืด แตกต่างกันไปตามฤดูกาล และการขึ้นลงของน้ำทะเล

จากรายงานการศึกษาของบริษัทโมดัสคอนซัลแต้นส์ จำกัด พบว่าทะเลสาบสงขลา มีพื้นที่ 1,100 ตารางกิโลเมตร หรือ 687,500 ไร่ มีความยาวตั้งแต่พื้นที่รับน้ำพรุควนเคร็งจนถึงปากทะเลสาบ 100 กิโลเมตร มีความกว้างเฉลี่ย 10 กิโลเมตร ส่วนกว้างที่สุด 20 กิโลเมตร ส่วนแคบที่สุด 0.20 กิโลเมตร ทะเลสาบสงขลาแบ่งออกเป็นบริเวณ ๆ ได้ดังนี้

1. ทะเลสาบสงขลา เป็นทะเลสาบส่วนนอกที่เชื่อมต่อกับอ่าวไทย มีน้ำเค็มถึงเค็มจัดในฤดูแล้ง และน้ำกร่อยในฤดูฝน ความลึกสูงสุด 3 เมตร มีพื้นที่โดยรอบ 190 ตารางกิโลเมตร
2. ทะเลสาบ เป็นทะเลสาบส่วนที่อยู่ถัดจากทะเลสาบสงขลา โดยส่วนแคบที่สุดอยู่ที่บ้านปากกรอซึ่งเป็นส่วนที่บรรจบกันของน้ำจืดและน้ำเค็ม น้ำในทะเลสาบเป็นน้ำกร่อยที่มีระดับความเค็มเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล มีความลึกเฉลี่ย 1.20 เมตร มีพื้นที่โดยรอบ 267 ตารางกิโลเมตร ได้แก่ บริเวณกลุ่มเกาะโคบ และเกาะหมาก
3. ทะเลหลวง เป็นส่วนที่อยู่ถัดจากแหลมจองถนนขึ้นไปทางเหนือ เป็นทะเลสาบส่วนที่กว้างใหญ่ที่สุด มีพื้นที่ 491 ตารางกิโลเมตร และมีความลึกเฉลี่ย 1.80 เมตร
4. ทะเลน้อย เป็นบึงน้ำจืดที่อยู่ทางตอนเหนือ มีความลึก 1.10 เมตร มีคลองเชื่อมโยงกับทะเลหลวง มีพื้นที่ 26 ตารางกิโลเมตร (โมดัส คอนซัลแต้นส์. 2541 : 1-160, 1-164)

ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณทะเลน้อย

ทะเลน้อยเป็นแหล่งน้ำจืดที่อยู่ทางตอนเหนือของทะเลสาบสงขลา ตั้งอยู่ในตำบลทะเลน้อย และตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง จากการศึกษาของบริษัทไทยเอนิเนียริง คอนซัลแต้นท์ส จำกัด (2540 : 2-1, 2-4) พบว่าทะเลน้อยมีความกว้าง 5 กิโลเมตร ยาว 6 กิโลเมตร มีความลึกเฉลี่ย 1.2 เมตร และมีพื้นที่ 28 ตารางกิโลเมตร หรือ 17,500 ไร่

ทะเลน้อยเป็นบึงน้ำจืดที่อยู่ทางตอนใต้ของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย หรือที่คนทั่วไปเรียกว่า “อุทยานนกน้ำทะเลน้อย” ซึ่งได้รับประกาศจัดตั้งเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 นับเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าแห่งแรกของประเทศไทย มีพื้นที่ประมาณ 285,625 ไร่ หรือประมาณ 457 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมบางส่วนของพื้นที่ใน 3 จังหวัด ดังนี้

1. พัทลุง (ตำบลพนางตุง ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน) มีพื้นที่ 104,375 ไร่ หรือ 167 ตารางกิโลเมตร
2. สงขลา (ตำบลบ้านขาว ตำบลตะเครียะ อำเภอระโนด) มีพื้นที่ 31,250 ไร่ หรือ 50 ตารางกิโลเมตร
3. นครศรีธรรมราช (ตำบลชอนหาด ตำบลบางหลง ตำบลท่าเสม็ด ตำบล เกร็ง อำเภอชะอวด ตำบลแหลม ตำบลควนชลิค อำเภอหัวไทร) มีพื้นที่ 150,000 ไร่ หรือ 240 ตารางกิโลเมตร (กรมป่าไม้. 2540 : 1-3)

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยมีที่ทำการตั้งอยู่ริมทะเลน้อยด้านทิศตะวันตก อยู่ตรงปลายสุดของถนนสายพัทลุง-ควนขนุน-ทะเลน้อย บริเวณที่ทำการประกอบด้วยอาคารไม้ที่สร้างอยู่เหนือพื้นน้ำเกือบทั้งหมด โดยอาคารแต่ละหลังจะมีทางเดินเชื่อมต่อถึงกันทั้งหมด ประกอบด้วยพระตำหนักทะเลน้อย อาคารที่ทำการ อาคารบ้านพักเจ้าหน้าที่และคนงาน อาคารศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ศาลาพักผ่อน บ้านพักรับรองนักท่องเที่ยว ศาลากลางน้ำ ทางเดินชมธรรมชาติ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย(2525 : 18) ศึกษาในโครงการศึกษานิเวศวิทยา เพื่อการอนุรักษ์นกน้ำในทะเลสาบสงขลา พบว่า ในบริเวณทะเลน้อยมีพืชน้ำ 40 ชนิด ที่พบมากแบ่งได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. พืชที่ขึ้นบนดินในป่าที่มีน้ำท่วมถึง(ป่าพรุ) เช่น ไม้เตี้ยะ เสม็ดชุน เสม็ด และไม้เมา
2. พืชที่ขึ้นในน้ำและบางส่วนโผล่เหนือน้ำ (emergent type) เช่น กกสามเหลี่ยม จูด ปรีอ หาดหรือลำเจียก ลาโพหรืออ้อเล็ก กง บัวหลวง บัวสาย บัวเฟื่อน เตย อ่างช้าง เป็นต้น
3. พืชที่อาศัยลอยอยู่ผิวน้ำ (floating type) เช่น บัวบา ผักตบชวา จอกหูหนู เป็นต้น
4. พืชที่จมอยู่ใต้น้ำ(submerged type) เช่น สาหร่ายไฟ สาหร่ายข้าวเหนียว สาหร่ายหางม้า

สมภพ อินทสุวรรณ (2525 : 83-89) ได้ศึกษาสาหร่ายในบริเวณทะเลน้อย และทะเลหลวง พบสาหร่ายในทะเลน้อย 6 คิวชั้น 110 สกุล ดังนี้

1) Disvision Chlorophyta	พบ	59	สกุล
2) Disvision Chrysophyta	พบ	11	สกุล
3) Disvision Cyanophyta	พบ	19	สกุล
4) Disvision Euglenophyta	พบ	5	สกุล
5) Disvision Pyrrophyta	พบ	4	สกุล
6) Disvision Cryptophyta	พบ	2	สกุล

เริงชัย ตันสกุล (2526: 4) ได้ศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชน้ำในทะเลน้อย ใน พ.ศ. 2524-2525 พบว่า ปลาที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและเป็นปลากินพืช 4 ชนิด คือ ปลาตะเพียนขาว ปลาหมอสี ปลายี่สกเทศ และปลานิล สามารถนำมาเลี้ยงได้ด้วยสาหร่ายพวงพะโค และสาหร่ายหางกระรอก ซึ่งพืชน้ำทั้งสองชนิดพบในแหล่งน้ำทะเลน้อยเป็นจำนวนมาก

พวงนิษฐ์ แก้วสุรัตน์ (2543 : 84) ศึกษาสาหร่ายน้ำจืดในบริเวณทะเลน้อย ระหว่างเดือนมิถุนายน 2527 ถึง มีนาคม 2528 พบสาหร่ายทั้งหมด 6 ดิวิชัน 15 อันดับ 38 วงศ์ 95 สกุล รวม 252 ชนิด คือ Chlorophyta 170 ชนิด Euglenophyta 17 ชนิด Chrysophyta 36 ชนิด Chlorophyta 3 ชนิด Cyanophyta 21 ชนิด และ Pyrrophyta 5 ชนิด สาหร่ายที่สำรวจพบมีพวกที่เป็นแพลงก์ตอน พวกที่เกาะติดกับพืชอื่น และพวกที่เกาะติดกับพื้นดิน ทั้งชนิดและปริมาณของสาหร่ายพบมากในฤดูร้อน โดยเฉพาะเดือนมิถุนายน และลดลงในฤดูฝน ซึ่งอยู่ในช่วงเดือนธันวาคม

ช่อทิพย์ ปุรินทรกุล และวชิระ เหล็กนิ่ม (2526 : 118) ศึกษาพรรณไม้น้ำที่พบตามฤดูในทะเลน้อย พบมีทั้งสิ้น 19 ชนิด(species) 15 วงศ์(families) ซึ่งไม่รวมพวก phytoplankton และพรรณไม้น้ำที่อยู่บริเวณพื้นดินโดยรอบทะเลน้อย พรรณไม้น้ำที่พบแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) พรรณไม้น้ำที่ลอยน้ำ(Free-floating hydrophytes) คือพืชที่ลอยอยู่เหนือผิวน้ำ เช่น แหนแดง จอกหูหนู แพงพวยน้ำ จอก หนู่ปองลม และผักตบชวา

2) พรรณไม้น้ำใต้ผิวน้ำ(Submerged hydrophytes) คือพืชที่เจริญเติบโตใต้น้ำ อาจจะมีรากยึดกับพื้นดินบางส่วนหรือบางชนิดก็ไม่มีรากยึดกับพื้นดิน เช่น สาหร่ายหางกระรอก สาหร่ายพวงพะโค สาหร่ายเส้นด้าย สาหร่ายข้าวเหนียว สาหร่ายฉัตร สันตะวาหางไก่ และสันตะวาใบข้าว

3) พรรณไม้น้ำเหนือน้ำ(Emerged hydrophytes) คือ พืชที่มีรากหรือลำต้นยึดกับพื้นดินและมีบางส่วนเจริญขึ้นมาอยู่เหนือผิวน้ำ เช่น บัวสาย บัวบา จูดหนู และบัวเผื่อน

ปริญญ์ สุกแก้วมณี (2543 : 71) ศึกษาสถานวิทยาของพรรณไม้น้ำในทะเลน้อย โดยเก็บตัวอย่างตั้งแต่เดือนเมษายน 2542 - มีนาคม 2543 พบพรรณไม้น้ำ 73 ชนิด เป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 37 ชนิด 31 สกุล 22 วงศ์ และพืชใบเลี้ยงเดี่ยว 36 ชนิด 31 สกุล 12 วงศ์

เสาวภา อังสุพานิช (2526 : 126-127) ศึกษาแพลงก์ตอนสัตว์ในทะเลน้อย ตั้งแต่เดือนเมษายน 2525 - มีนาคม 2526 พบแพลงก์ตอนสัตว์ 6 กลุ่ม คือ Ciliat, Rotifera, Copepoda, Nauplius and Copepodite Stage, Cladocera, และ Ostracoda โดย Rotifera เป็นแพลงก์ตอนสัตว์ที่พบมากที่สุดและปริมาณในทุกสถานีที่ทำการศึกษา

พิมพรรณ ตันสกุล (2526 : 113) ศึกษาปริมาณมวลชีวภาพของแพลงก์ตอนพืชในทะเลน้อยโดยวิธีการหาปริมาณคลอโรฟิลล์เอ ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2525 - เดือนมีนาคม พ.ศ. 2526

พบว่าปริมาณมวลชีวภาพของแพลงก์ตอนพืชเฉลี่ยในแต่ละเดือนอยู่ในช่วง 141.47 ถึง 865.36 มก./ลบ. เมตร ปริมาณสูงสุดวัดได้ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2526 ปริมาณต่ำสุดวัดได้ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2525

บริษัทไทยเอนจิเนียริงคอนสตรัคชั่น จำกัด (2540 : 2-92) ได้ศึกษาตามโครงการศึกษาการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง พบสัตว์น้ำในทะเลน้อย 18 ชนิด ได้แก่ กุ้ง กุ้งนา ปลาตาแดง ปลาจิ้มฟันจระเข้ ปลาชีวหางกรไร ปลาชีวหางแดง ปลาคะเพียนทราย ปลากริม ปลาเสือ ปลาแป้น หลาเสือสุมาตรา ปลาหมอช้างเหยียบ ปลาสร้อยนกเขา และหอยเจดีย์

กรมป่าไม้ (2540 : 6,46-47) รายงานว่าในทะเลน้อยมีปลาไม่น้อยกว่า 27 ชนิด 13 สกุล เช่น ปลาสลาด ปลาชีว ปลาจิ้ม ปลากริม ปลาแก้มขี้ ปลาไหล ปลาชะโอน ปลาคูกด้าน ปลาคูกอุย ปลากดเหลือง ปลาแขยงใบข้าว ปลาแขยงข้างลาย ปลาตาแดง ปลาหัวตะกั่ว ปลาหมอ ปลาสลิด ปลาช่อน ปลาชะโด ปลาชะโอน ปลากระสง ปลาคะเพียนทอง ปลากระสูบบั้ง ปลากระสูบจุด ปลาสลิด ปลาเสียดำ ปลาคะกรับ ปลากระทุงเหว และปลาจิ้มฟันจระเข้

นิธิ อุทธิพรพันธ์ สุวัฒน์ ชีวภิตการ และ สำรวย โอศรี (2526 : 122) ศึกษาผลิตผลประมงโดยการจับปลาในทะเลน้อย ระหว่างเดือนมิถุนายน 2525 - เดือนพฤษภาคม 2526 ทำให้ทราบว่า ครอบครัวชาวทะเลน้อยที่ทำการประมงจับปลาได้เฉลี่ย 7.64 กิโลกรัม ออกจับปลาเฉลี่ยเดือนละ 17.73 ครั้ง ได้ปลาน้ำจืด 19 ชนิด ปลาที่จับได้มากที่สุด คือ ปลาดัง ร่องลงมา คือ ปลาสลาด และปลาคูก โดยปลาที่จับได้ตลอดปี ได้แก่ ปลาช่อน ปลาดัง ปลาสลาด ปลาชะโอน ปลาหมอ ปลาหยา และปลาคูก

สุภาณี เลียงพรพรรณ (2542 : 7) สำรวจทรัพยากรป่าไม้บริเวณลุ่มน้ำทะเลน้อยใน พ.ศ. 2541 พบพรรณไม้ 72 ชนิด 63 สกุล 41 วงศ์ แบ่งเป็นไม้ยืนต้น 17 ชนิด ไม้พุ่ม 7 ชนิด ปาล์ม 1 ชนิด ไม้เลื้อย 2 ชนิด และไม้ล้มลุก 45 ชนิด เมื่อพิจารณาตามวงศ์พบว่า วงศ์ที่พบมากที่สุด คือ วงศ์กก (Cyperaceae) พบมากถึง 10 ชนิด ร่องลงมา คือ วงศ์หญ้า (Gramineae) พบ 9 ชนิด และพบไม้ยืนต้นที่พบหนาแน่นที่สุดคือเสม็ดขาวร่องลงมา คือ ลำตะโก จิกน้ำ และหว้านาตามลำดับ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2525 : 25-26) ศึกษานิเวศวิทยาเพื่อการอนุรักษ์นกน้ำในทะเลสาบสงขลา ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2521 - เดือนธันวาคม 2523 พบว่า ในบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยมีนกน้ำ 187 ชนิด จำนวน 43,179 ตัว โดยแบ่งเป็น

1. นกที่เป็น Dominant Species(ประชากร > 1,000 ตัว) มี 10 ชนิดคือ นกเป็ดผี นกกาน้ำเล็ก นกยางควาย นกยางโทนน้อย นกกระสาแดง เป็ดแดง เป็ดคับแค นกอีล้ำ นกอีโก้ง นกอีแจว

2. นกที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ จำนวน 42 ชนิด เช่น นกเป็ดผี นกกาฬน้ำเล็ก นกยางกรอกพันธุ์จีน นกยางควาย นกยางเป็ย นกยางโทนน้อย นกยางโทนใหญ่ นกยางไฟหวัด นกยางไฟหวัดเทา นกยางเขียว นกกระสานวล นกกระสาแดง นกเป็ดแดง เป็ดคับแค เหยี่ยวดำ เหยี่ยวแดง นกอีลุ้ม นกอีโกล้ง เหยี่ยวปลาใหญ่หัวเทา เป็นต้น

3. นกที่พบเฉพาะในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย จำนวน 75 ชนิด เช่น นกกระทง นกกาบบัว นกตะกรุม เหยี่ยวต่างสี นกปากห่าง นกหัวโตนลาย นกนางนวลธรรมดา นกเป็ดน้ำใหญ่ ปักข์ได้ นกเค้าดินสวน นกปรอดแดง นกตบยุงยักษ์ นกเค้าเหยี่ยว นกคู้เหว้า นกกาแวน นกเค้าลมดง นกจับแมลงจุกดำ เป็นต้น

4. นกที่พบตลอดฤดูกาล จำนวน 34 ชนิด เช่น นกกาบบัว นางยางดำ เหยี่ยวดำ เหยี่ยวขาว นกพริก นกกวัก นกอัญชันคิ้วขาว นกเขาใหญ่ นกเป็ดน้ำคอสีม่วง นกกระปูดใหญ่ เป็นต้น

5. นกหายาก มี 13 ชนิด คือ นกกระทง นกกระสานวล นกกาบบัว นกเงือกกรมช้าง นกอัญชันคิ้วขาว เหยี่ยวรุ้ง นกตะกรุม เหยี่ยวคางคางขาว เหยี่ยวทุ่ง เหยี่ยวออสเปร นกแร้ง

สุภาณี เลียงพรพรรณ (2541 : 57-60) ศึกษานกน้ำในทะเลน้อยระหว่างเดือนมกราคม - เมษายน 2541 พบนกน้ำจำนวนทั้งหมด 66 ชนิด สรุปได้ดังตาราง 4

ตาราง 4 ประเภทและจำนวนชนิดนกน้ำในทะเลน้อยที่พบระหว่างเดือนมกราคม –เมษายน 2541

ประเภท	จำนวนชนิด	นกที่พบ
1. นกประจำถิ่น	33	นกเป็ดผีเล็ก นกกระสาแดง นกยางทะเล นกยางไฟหวัดดำ นกยางไฟธรรมดา เป็ดคับแค เป็ดแดง เหยี่ยวขาว เหยี่ยวแดง เหยี่ยวทุ่ง นกอัญชันคิ้วขาว นกกวัก นกอีล้ำ นกพริก นกกระแตแต้แวด นกตีนเทียน นกเป็ดน้ำคอสีม่วง นกพิราบป่า นกกระปูดใหญ่ นกกระปูดเล็ก นกกระเต็นใหญ่ธรรมดา นกกระเต็นอกขาว นกจาบคาหัวสีส้ม นกเค้าดินทุ่ง อีกา นกกระจิ๊บธรรมดา นกนางนวลบ้าน นกอีแร้งแถบอกดำ นกเอี้ยงควาย และนกกระดัดขี้หนู
2. นกที่ย้ายถิ่นเข้ามาในฤดูหนาว	29	นกกาฬน้ำเล็ก นกกระสานวล นกยางกรอกพันธุ์จีน นกยางควาย นกยางโทนใหญ่ นกยางโทนน้อย นกยางเป็ย นกยางดำ นกช้อนหอยขาว เป็ดลาย นกอีแจว นกหัวโตหลังจุดสีทอง นกหัวโตเล็กขาเหลือง นกอีโก้ยเล็ก นกชายเลนน้ำจืด นกเค้าดิน นกแอ่นทุ่งเล็ก นกนางนวลธรรมดา นกนางนวลเกล็ดดำปีกขาว นกนางนวลเกล็ดเล็ก นกนางนวลเกล็ดท้ายทอยดำ นกนางนวลเกล็ดเคราขาว นกกระเต็นน้อยธรรมดา นกกระเต็นหัวดำ นกนางแอ่นบ้าน นกเค้าลมเหลือง นกแซงแซวหางปลา นกพวงใหญ่พันธุ์ญี่ปุ่น และนกอีเสือสีน้ำตาล
3. นกที่ย้ายถิ่นผ่านไป	2	นกจาบคาหัวเขียว และนกแอ่นบ้าน
4. นกที่ย้ายถิ่นเข้ามาเพื่อผสมพันธุ์	1	นกแอ่นทุ่งใหญ่
5. นกที่พบย้ายถิ่นเข้ามาน้อยกว่า 5 ครั้ง	1	นกคู้ท

สุดสาคร พุกงาม (2542 : 19) ศึกษาคุณภาพน้ำในลุ่มน้ำทะเลน้อย ในเดือนพฤษภาคม สิงหาคม และธันวาคม พ.ศ. 2541 พบว่า คุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์ปกติ มีอุณหภูมิเฉลี่ย 30.0 องศาเซลเซียส ช่วงเดือนธันวาคมมีอุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุด 28.2 องศาเซลเซียส และเดือนพฤษภาคมมีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุด 31.2 องศาเซลเซียส ปริมาณออกซิเจนที่ละลายน้ำ (DO) เฉลี่ย 3.7 mg/l ในเดือนสิงหาคมมีปริมาณออกซิเจนที่ละลายน้ำเฉลี่ยสูงสุด 4.4 mg/l และต่ำสุดในเดือนธันวาคมเท่ากับ 3.1 mg/l บริเวณที่มีออกซิเจนที่ละลายน้ำเฉลี่ยสูงสุด คือ กึ่งกลางทะเลน้อย (6.1 mg/l) รองลงมา ได้แก่ บริเวณบ้านปากประเหนือ (5.2 mg/l) และบริเวณคลองฉวนตอล่าง (4.9 mg/l) ค่าความเป็นกรด-ด่าง (pH) เฉลี่ย 6.3 เดือนธันวาคมมี pH เฉลี่ยต่ำสุด 5.1 และเดือนสิงหาคมมี pH เฉลี่ยสูงสุด 6.7 ความขุ่นของน้ำเฉลี่ย 48.9 NTU เดือนธันวาคมมีความขุ่นของน้ำเฉลี่ยสูงสุด 164.9 NTU โดยเฉพาะบริเวณหน่วยพิทักษ์ป่าบ้านพรานวัดใต้ถึง 1,657 NTU ปริมาณไนโตรเจนที่พบอยู่ในรูปของไนเตรต (NO_3) เท่านั้น โดยเฉลี่ยตลอดการศึกษาเท่ากับ 0.070 mg/l ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 0.31-0.167 mg/l ส่วนไนไตรท์และฟอสเฟตไม่มีการตรวจพบตลอดการศึกษา

พิทยา บุษรรัตน์ (2542 : 4016) พบว่าบ้านทะเลน้อยเป็นแหล่งสำคัญทางเศรษฐกิจและแหล่งทรัพยากรธรรมชาติของอำเภอควนขนุน คนในชุมชนมีอาชีพสานเสื่อกระจูดซึ่งทำรายได้ให้กับชุมชนปีละจำนวนมาก มีประชากรประกอบอาชีพสานเสื่อกระจูดประมาณ 3,000 คน

ฤทัยวรรณ สุภเกษร (2536 : บทคัดย่อ 3-4) กล่าวว่า ความยากจนของชุมชนทะเลน้อยมีสาเหตุที่มาหลายประการ คือ สภาพพื้นที่เป็นที่ลุ่มต่ำ ดินและน้ำเป็นกรดจัด มีอุปสรรคจากภัยธรรมชาติ แหล่งอาหารลดความอุดมสมบูรณ์ การเจ็บป่วย และความทันสมัย นอกจากนั้นปัญหาความยากจนยังมีผลมาจากการพนันและการเสี่ยงโชค การกู้ยืม การเล่นแชร์เงินสด การขาดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ การจัดงาน และการออกปากมาร่วมงาน โดยปัจจัยทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผลต่อกัน จากการศึกษาพบว่าปัจจัยทางสังคมมีความรุนแรงมากกว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจ และยังเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจตามมาอีกมากมาย ส่วนปัจจัยทางกายภาพจะมีปัญหาและข้อจำกัดอยู่หลายประการทำให้การใช้ประโยชน์พื้นที่ทำกินของชุมชนทะเลน้อยลดน้อยลงมากในปัจจุบัน

วัดทะเลน้อย ตั้งอยู่เลขที่ 56 หมู่ 2 บ้านทะเลน้อย ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง กรมการศาสนา (2527 : 738) รายงานว่า วัดทะเลน้อยสร้างเป็นวัดใน พ.ศ. 2154 เดิมมีนามว่า “วัดแจ้ง” ตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชน ต่อมาชาวบ้านได้ย้ายบ้านเรือนออกไปอยู่บนดินที่งอกใหม่ริมทะเล ทำให้วัดอยู่ห่างหมู่บ้านออกไปประมาณ 500 เมตร วัดทะเลน้อยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา นับตั้งแต่ พ.ศ. 2208

ชัยวุฒิ พิชะกุล (2533 : 16) กล่าวว่า วัดทะเลน้อย เป็นแหล่งศิลปกรรมประเภทอนุสรณ์ มีอุโบสถก่ออิฐถือปูนที่มีจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพุทธประวัติ 1 หลัง และกุฏิทรงไทยพื้นบ้าน ที่มีคุณค่าด้านศิลปกรรมท้องถิ่น

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (2542 : 9-3) ได้จัดฝึกอบรมและประชุมเชิงปฏิบัติการใน โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทำให้มีความรู้ความเข้าใจใน

- นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- นโยบายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย
- แนวคิดและหลักของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- บทบาทของประชาชนและองค์กรประชาชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

เกิดฉว บุญปรากฏ (2543 : บทคัดย่อ 1) ศึกษาเรื่อง “บทบาทของรัฐและเอกชนในการ จัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย” พบว่า

1. ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ทะเลน้อย กิจกรรมที่เข้าไปใช้ประโยชน์มีอยู่บ้าง คือ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การ พักผ่อนมากที่สุด รองลงมา คือ ใช้เป็นเส้นทางคมนาคม ใช้น้ำเพื่อการทำนา และการประมง

2. เมื่อเปรียบเทียบกับอดีตในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา พบว่า ทรัพยากรธรรมชาติในเขตห้าม ล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยยังคงสภาพเหมือนเดิม ส่วนที่เปลี่ยนแปลงอยู่บ้างคือ ชาวบ้านเข้าไปปลูก กระจูดมากขึ้น และแหล่งน้ำตื้นเขินขึ้น

3. ชาวบ้านส่วนใหญ่ขัดแย้งกันในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อ ประกอบอาชีพ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความขัดแย้งมากที่สุดคือ การเปลี่ยนแปลงสภาพทรัพยากร และมาตรการในการควบคุมการใช้ประโยชน์ทรัพยากร

4. หน่วยงานของรัฐมีบทบาทน้อยในการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ เรื่องที่เข้าไปมีบทบาท เช่น การดูแลไม่ให้ประชาชนบุกรุกพื้นที่ การส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการดำเนินการลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎ ระเบียบ ข้อบังคับใน การใช้ประโยชน์ทรัพยากร

5. เอกชนมีบทบาทน้อยในการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ เรื่องที่เข้าไป มีบทบาท เช่น การส่งเสริมการรวมกลุ่มในหมู่บ้านเพื่อจัดกิจกรรมการใช้ประโยชน์ การให้ คำแนะนำช่วยเหลือ และการประสานกับคนในชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

6. ประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าควรใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในเขตห้ามล่าสัตว์ ป่าทะเลน้อยได้ แต่ต้องมีมาตรการควบคุม เช่น ห้ามจับนก แต่จับปลา และเลี้ยงวัวควายได้

ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณทะเลหลวง

ทะเลหลวง (ทะเลสาบสงขลาตอนใน) ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของทะเลน้อยลงไปจนถึงตอนเหนือของทะเลสาบสงขลาตอนนอก เป็นส่วนที่กว้างและยาวที่สุด มีพื้นที่ 758 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมบางส่วนของอำเภอควนขนุน อำเภอเมือง อำเภอเขาชัยสน อำเภอบางแก้ว และอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง อำเภอระโนด อำเภอกะแสสินธุ์ อำเภอสตงพระ อำเภอสิงหนครและอำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา (สำนักงานสถิติแห่งชาติ. ม.ป.ป. : 302, 318)

ทะเลหลวงเป็นพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมและทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ได้แก่ หาดแสนสุขลำปำ หาดจรงเก แหลมจองถนน เกาะสี่เกาะห้า เกาะลอย วัดปาลิไลยก์ วัดยางงาม วัดวัง วัดเจ้าเมืองพัทลุง วัดเจียนบางแก้ว เกาะหมาก เกาะโคบ วัดสูงเกาะใหญ่ แหลมควายราบ อ่าวทุ่งบัว แหลมเจ้า เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ เป็นต้น

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ ตั้งอยู่ทางด้านใต้ และตะวันออกเฉียงใต้ของทะเลหลวง ระหว่างละติจูดที่ 7 องศา 21 ลิปดาเหนือ - 7 องศา 32 ลิปดาเหนือ และลองติจูดที่ 100 องศา 18 ลิปดาตะวันออก - 100 องศา 27 ลิปดาตะวันออก ซึ่งอยู่ในอำเภอกะแสสินธุ์ อำเภอสตงพระ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา และ อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง มีพื้นที่ 117,416 ไร่ (364.67 ตารางกิโลเมตร) เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง จากการศึกษาของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย พบพรรณพืชน้ำ และสัตว์ป่า ดังนี้

1. **พรรณพืชน้ำ** มีทั้งพวกที่โผล่พ้นน้ำ จมอยู่ใต้ผิวน้ำ และลอยน้ำไม่น้อยกว่า 18 ชนิด ได้แก่ จาค กกกลม ลำพู ลาโพ จูหนุ ประทอง โกงกางใบเล็ก โกงกางใบใหญ่ ลำมะงา ตาคุ่ม โพธิ์ทะเล เหงือกปลาหมอ ปอทะเล ตะบูนขาว เสม็ด สาหร่ายไฟ สายหนาม สายหมื่น บัวเผื่อน

2. **สัตว์น้ำ** มีทั้งหมด 21 ชนิด ได้แก่ ปลาหลังเขียว ปลาออกแร ปลาแมงหูดำ ปลาไส้ตัน ปลาตุ๊กทะเล ปลากดทะเล ปลาโคบ ปลาแขยง(อีกง) ปลาลิ้นหมา ปลากระบอก ปลาแป้น ปลาเห็ดโคน ปลาบู่ กุ้งตะเข็บ กุ้งหัวมัน กุ้งหัวแข็ง กุ้งขาว กุ้งหัวแข็ง เคย กุ้ง ปูม้า และปูทะเล

3. **นก** พบทั้งหมด 141 ชนิด เป็นนกประจำถิ่น 83 ชนิด นกอพยพย้ายถิ่น 54 ชนิด และนกที่อพยพหรือประจำถิ่นก็ได้ 4 ชนิด นกที่พบบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ ได้แก่ นกเป็ดผี นกเป็ดลาย นกเป็ดแดง นกเป็ดเป็ดคับแค นกยางโทนน้อย นกอีล้า นกอีโก้ นกอีแจว นกตีนเทียน นกแอ่นทุ่งใหญ่ นกนางนวลแกลบเคราขาว นกนางนวลแกลบปากหนา นกนางแอ่นบ้าน นกยางกรอกพันธุ์ขาว นกยางควาย นกยางเปีย นกยางโทนใหญ่ นกหัวโต หลังจุดสีทอง นกหัวโตทรายเล็ก นกชายเลนน้ำจืด นกเด้าดิน นกนางนวลแกลบเล็ก นกจาบคาหัวเขียว นกนางแอ่นตาล นกพญาไฟสีเทา นกเอี้ยงควาย นกยางกรอกพันธุ์จีน นกยางไฟ

หัวดำ นกยางไฟธรรมดา นกยางเขียว นกกระสาแดง เขี้ยวดำ เขี้ยวแดง นกกระแตแต้แว๊ด นกหัวโตเล็กขาเหลือง นกทะเลขาเล็กธรรมดา นกชายเลนบึง นกชายเลนเขียว นกสตินท์เล็ก นกปากซ่อมหางพัด นกนางนวลเกลบดำปีกขาว นกเป็ดน้ำคอสีม่วง นกเขาใหญ่ นกกระเด็น น้อยธรรมดา นกกระเด็นอกขาว นกกระเด็นหัวดำ นกกินเปี้ยว นกนางแอ่นกินรัง นกนางแอ่นแปซิฟิก นกเค้าดินทุ่ง นกเค้าลมหลังเทา นกปรอดหน้าขาว นกแซงแซวหางปลา นกขมิ้นท้ายทอยดำ นกเอี้ยงสาริกา นกเอี้ยงหงอน อีกา นกกางเขนบ้าน นกกระजิบธรรมดา นกกระजิบคอดำ นกกระจิบหญ้าสีเขียวหางยาว นกยอขาวหางแพนลาย นกกระจอกบ้าน นกยางไฟหัวเทา นกแซวก เขี้ยวขนกระจอกใหญ่ เขี้ยวต่างดำขาว เขี้ยวทุ่ง เขี้ยวออสเปร นกอีลุ้มเล็ก นกคูท นกหัวโตสีเทา นกพลิกหิน นกอีโก้ยใหญ่ นกปากแอ่นหางดำ นกปากแอ่นหางลาย นกทะเลขาเขียว นกกรัฟ นกชายเลนปากกว้าง นกนือทใหญ่ นกคัคคูหงอน นกอีเสือสีน้ำตาล นกยอหญ้าหัวดำ นกเดินดงสีคล้ำ นกพงปากหนา นกปากซ่อมเล็ก เป็นต้น (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2524 : 200-205, 484-485, 491-492)

ในปี พ.ศ. 2537 กรมป่าไม้ (2542 : 1-2) ได้ดำเนินการจัดตั้งสวนพฤกษศาสตร์พัทลุง ขึ้นบริเวณพื้นที่ป่าสงวน ป่าคลองญวน อยู่ในพื้นที่หมู่ 2 และหมู่ที่ 4 ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง มีพื้นที่ติดทะเลน้อย และทะเลหลวง รวมพื้นที่ 6,100 ไร่ สภาพพื้นที่เป็นสภาพป่าโบราณ คือ ป่าเสม็ด ป่าพรุ พันธุ์ไม้ในพื้นที่ เช่น หย่น้ำ กระทุ่มกระจะ ไทร อินทนิลน้ำ พันธุ์ไม้เถา ย่านลิเภา ไม้เกาะตามคันไม้ กล้วยไม้ เฟิร์น ข่าคม และพันธุ์ไม้น้ำประเภทบัว กก กระจับ เตย เทียนน้ำ และอื่นๆ

ไพโรจน์ สุวรรณจินดา (2543 : VI-5,1) ศึกษาการปลูกลำพูเพื่อกันคลื่นในพื้นที่ดินทราย บริเวณชายฝั่งทะเลหลวง ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง พบว่า ดินลำพูมีการเจริญเติบโตเป็นที่น่าพอใจ กล่าวคือ ในปีที่ 3 มีขนาดทรงพุ่มประมาณ 3.50 เมตร สูงประมาณ 6.80 เมตร รศมีการเกิดรากอากาศจากโคนต้นไปจนสุดพื้นที่ที่มีรากอากาศ ประมาณ 9 เมตร เมื่อต้นลำพูมีอายุ 5 ปี มีขนาดทรงพุ่มประมาณ 13 เมตร สูงประมาณ 11 เมตร รศมีของรากอากาศ ประมาณ 15.3-17.0 เมตร ความสูงของรากอากาศวัดจากพื้นดินจนถึงปลายราก สูงประมาณ 1 เมตร บริเวณโคนต้น และสูงประมาณ 0.50 เมตร บริเวณปลายรศมีราก การปลูกลำพู โดยใช้ระยะห่างระหว่างต้น 5 เมตร สามารถใช้เป็นแนวกันคลื่นที่จะกัดเซาะตลิ่งได้ดี นอกจากนี้ยังมีปลาเข้ามาอาศัยวางไข่บริเวณแนวรากอากาศ และเป็นที่หลบภัยของลูกปลาวัยอ่อน มีนกหลายชนิด นกกาน้ำ นกยาง มาอยู่อาศัยเพิ่มขึ้น มีหิ่งห้อยเพิ่มขึ้น และพบว่าในช่วงเวลา 5 ปี เริ่มมีตะกอนเลนเกิดขึ้นบริเวณแนวปลูกลำพู ความหนาของชั้นเลน ประมาณ 5-7 เซนติเมตร

วชิระ เหล็กนิ่มและพิมลพรรณ ลิละวัฒนากุล (2531 : 11) ศึกษาในเวศวิทยาของสิ่งมีชีวิตในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ (กุซุด) สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. คุณภาพน้ำส่วนใหญ่แปรผันไปตามฤดูกาล โดยขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนที่ไหลบ่าลงสู่ทะเลสาบ โดยปริมาณออกซิเจนค่อนข้างต่ำในช่วงเดือนพฤศจิกายน-พฤษภาคม ปริมาณสารอาหารไนโตรเจน และฟอสเฟตที่เป็นอาหารของพืชน้ำค่อนข้างสูงในช่วงเดือนตุลาคม-เมษายน
2. พืชน้ำแต่ละสปีชีส์มีการกระจายตัวแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับความสามารถที่จะทนต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพความเค็มของน้ำ
3. สัตว์น้ำดิน มีการกระจายตัวแปรเปลี่ยนไปตามฤดูกาลและความเค็ม
4. ปลา ชนิดปลาแปรเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล ในบริเวณน้ำจืดจะมีสัตว์น้ำจืดมาก ส่วนในฤดูน้ำกร่อยจะเป็นสัตว์น้ำกร่อย

จะเห็นได้ว่า สิ่งมีชีวิตในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบจะอยู่ภายใต้อิทธิพลของความเค็มซึ่งแปรเปลี่ยนไปตามฤดูกาล อันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชนิด และปริมาณของสิ่งมีชีวิต

สายรุ้ง รัตนบุรี (2540 : 25) ศึกษาละอองเรณูของพรรณไม้ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ (กุซุด) จังหวัดสงขลา พบพรรณไม้น้ำทั้งหมด 16 วงศ์ 19 สกุล 23 ชนิด และพบว่าพรรณไม้น้ำวงศ์เดียวกันจะมีรูปร่างลักษณะ ช่องเปิด ขั้ว ลวดลายของผนังชั้นนอก และสมมาตรใกล้เคียงกันแต่จะแตกต่างกันเล็กน้อยที่ขนาดโดยส่วนใหญ่เป็นละอองเรณูขนาดกลางมีรูปทรงเกือบกลม

สุริระ ทองขาว (2541 : 66-67) ศึกษาพืชน้ำในทะเลสาบกุซุด ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2539 พบว่าพืชทุกชนิด มีการกระจายแบบกลุ่ม และมีสาหร่ายท่อเป็นชนิดที่เด่นที่สุด และพบพืชน้ำที่มีน้ำหนักเกิน 1,000 กิโลกรัมในพื้นที่ศึกษา แต่มีการกระจายน้อยกว่า 1 ตารางกิโลเมตรได้แก่ แห้วทรงกระเทียม และจาด ในขณะที่หญ้าน้ำเค็ม สาหร่ายพวงกะโหลก สาหร่ายหางกระรอก สายหนาม และสาหร่ายท่อ มีพื้นที่การกระจายมากกว่า 1 ตารางกิโลเมตร ทั้งนี้เนื่องจากพืชน้ำดังกล่าวมีขนาดเล็ก มีใบและลำต้นกระจายออกได้ทุกด้าน ดำรงชีวิตอยู่ในน้ำตลอดเวลา สามารถถูกพัดพาไปตามกระแสน้ำได้ง่ายกว่าแห้วทรงกระเทียม และจาด ซึ่งมีข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่ยึดเกาะ และมีลำต้นตั้งตรงโผล่ขึ้นเหนือน้ำทำให้มีพื้นที่ยึดครองได้น้อยกว่า

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (2527 : 60) ศึกษาพันธุ์สัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา พบปลาในบริเวณทะเลสาบสงขลา 134 ชนิด ดังนี้

1. ปลาน้ำจืด 37 ชนิด แบ่งเป็นปลากินพืช 14 ชนิด และ ปลากินสัตว์ 23 ชนิด
2. ปลาน้ำกร่อย 97 ชนิด แบ่งเป็นปลากินพืช 8 ชนิด และ ปลากินสัตว์ 89 ชนิด

นอกจากนี้ยังพบสัตว์น้ำอื่น ๆ เช่น เต่ากระอาน กุ้งก้ามกราม จระเข้ และงูชนิดต่าง ๆ

อังสุณีย์ ชุมพราณ (2538 : 529-532) ศึกษาปลากะเบนที่อาศัยอยู่ในทะเลสาบสงขลา ตอนกลางพบว่า มี 2 ชนิด คือ ปลากะเบนบัว และปลากะเบนธง โดยพบปลาทั้งสองชนิดตั้งแต่แหลมคูลา ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกะเสสินธุ์ จังหวัดสงขลา กับบ้านแหลมจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง ขึ้นไปถึงบ้านปากประ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นบริเวณที่มีน้ำลึกตั้งแต่ 1.50 เมตรขึ้นไป สามารถแบ่งบริเวณทำการประมงออกเป็น 2 บริเวณ คือ

1. บริเวณเกาะใหญ่ เริ่มตั้งแต่หน้าเกาะสี่เกาะห้า ขึ้นไปถึงบ้านมหาภาพ อำเภอรอนดง ฤดูทำการประมงอยู่ระหว่างเดือนตุลาคม-มกราคม
2. บริเวณบ้านลำปำ เริ่มตั้งแต่บ้านลำปำ-บ้านปากประ ฤดูทำการประมงอยู่ระหว่างเดือนเมษายน-กรกฎาคม

สมเสริม ชูรักษ์ (2540 : 8, 24) กล่าวว่า ชาวบ้านลำปำพบเห็นโลมาหัวบาตรมานานแล้ว บริเวณที่พบบ่อยที่สุด คือ บริเวณตรงร่องกลางทะเลสาบ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเกาะใหญ่ และทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านลำปำ ตรงที่เรียกว่า ลับหัว คือ ตรงที่เกาะใหญ่ บดบังเกาะสี่เกาะห้ามิดพอดี โลมาเป็นสัตว์หากินไปตามความอุดมสมบูรณ์ และอุณหภูมิของน้ำ โดยในช่วงเดือนธันวาคม-มีนาคมจะพบบริเวณตอนล่างของทะเลลำปำ ส่วนเดือนพฤษภาคม-สิงหาคม ถ้าคลื่นลมสงบจะพบได้บ่อยที่สุด บริเวณตอนกลางของทะเลสาบลำปำ

ไพโรจน์ สิริมนตาภรณ์ และธนศ ศรีกล (2538 : 2) ศึกษาชีววิทยาของโลมาหัวบาตร (โลมาอิรวดี) ในทะเลสาบสงขลา พบว่าเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่พบได้ในบริเวณทะเลหลวง ตอนบน แต่ในปัจจุบันลดจำนวนลงมากจนเกรงว่าอาจจะสูญพันธุ์ได้ ลักษณะทั่วไปมีลำตัวสีเทาอมฟ้า ท้องสีจาง มีรูหายใจด้านบนของหัว หัวกลมทู่ ตาเล็ก จะงอยปากสั้น ลำคอใหญ่ ครีบอกใหญ่ปลายมน ครีบหลังเล็กก่อนไปทางท้ายของลำตัว ครีบหางสองแฉกแผ่เป็นแผ่นแบนลง

อนันต์ คำคง (2528 : ๗) ศึกษาชีววิทยาการกินอาหารของนกน้ำ 8 ชนิด คือ เป็ดคับแค เป็ดแดง เป็ดผี นกอีล้ำ นกอีโง้ง นกยางเปีย นกยางโทนน้อย และนกยางโทนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ พบว่ามีการแบ่งปันสัดส่วนอาหารระหว่างกัน โดยมีความแตกต่างกันในเรื่องชนิดของอาหาร แหล่งอาหาร และระดับความลึกของน้ำที่นกหากิน ซึ่งความแตกต่างในเรื่องดังกล่าว จะทำให้การแข่งขันลดลง และทำให้นกน้ำเหล่านี้สามารถอยู่ร่วมกันได้

พิมล จ่านง และ สิริพงษ์ ส่องศิริ (2535 : 47-48) ศึกษาการกินอาหารแบบฝูงของนกเป็ดผี และนก ตีนเทียน สรุปผลการศึกษาได้ ดังนี้

1. นกตีนเทียนกินอาหารโดยการเดินย่อง และก้มจิกกินอาหารในบริเวณแนวหญ้า ชากหญ้าและชายเลนที่น้ำท่วมถึง ซึ่งมีแมลงน้ำ เมล็ดพืชน้ำ และสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง โดยชอบ

กินอาหารในบริเวณซากหญ้ามากที่สุด อัตราการได้รับอาหารจะสัมพันธ์กับขนาดของฝูงที่เพิ่มขึ้น แต่ถ้าฝูงมีขนาดใหญ่เกินไป อัตราการได้รับอาหารมีแนวโน้มลดลง โดยมีอัตราการกินอาหารสูงสุดในช่วงเวลาเย็น และต่ำสุดในช่วงเวลาเช้า

2. นกเป็ดผี มีการกินอาหาร 2 แบบ คือ การกินอาหารแบบดำนํ้ากินพวกกุ้งฝอย แมลงเล็กๆ ได้นํ้า ลูกปลาเล็กๆ และการกินอาหารแบบจิกและดึง ซึ่งจะกินอาหารพวกแมลงตามผิวนํ้า เมื่อดันจาด และสาหร่ายชนิดต่างๆ นกเป็ดผีแต่ละตัวจะมีอัตราการกินอาหารลดลง เมื่อขนาดฝูงเพิ่มขึ้น โดยนกเป็ดผีชอบกินอาหารในแหล่งอาหารที่เป็นแนวป่าจาดมากกว่าในแหล่งอื่น

สมศักดิ์ มณีพงศ์ และสุภาพร รักเขียว (2541 : 28, 58) ศึกษาสมบัติทางเคมีของตะกอนในทะเลหลวง พบว่าดินตะกอนมีสภาพเป็นกรดจัด ($\text{pH} < 5$) ตะกอนชั้นบนมีสภาพเป็นกรดมากกว่าตะกอนชั้นล่าง อินทรีย์วัตถุส่วนใหญ่เพิ่มขึ้นตามความลึก ปริมาณธาตุไนโตรเจนสัมพันธ์กับปริมาณอินทรีย์วัตถุแต่ไม่สัมพันธ์กับธาตุฟอสฟอรัส โพแทสเซียม และกำมะถัน

สมชาย เลียงพรพรรณ (2541 : 134) ศึกษาแหล่งทรัพยากรหินปูนในภาคใต้พบว่า เกาะสี่เกาะห้าเป็นหมู่เกาะหินปูนยุคเพอร์เมียน (อายุ 225-280 ล้านปี) ตั้งเรียงรายอยู่ตามแนวเหนือ-ใต้ โดยอยู่ห่างจากแผ่นดินฝั่งตะวันตกของทะเลสาบประมาณ 7 กิโลเมตร มีพื้นที่รวมกันประมาณ 1.64 ตารางกิโลเมตร

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (2539 : 36-38) ศึกษาการกระจายของพื้นที่การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งบริเวณจังหวัดพัทลุง พบว่า ก่อนปี พ.ศ. 2523 ไม่พบพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2523-2537 พบพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งกระจายตัวบริเวณเกาะต่าง ๆ โดยเฉพาะบริเวณรอบเกาะนางคำ และเกาะแก่ง ตำบลเกาะนางคำ อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง นอกจากนั้นพบที่เกาะหมาก ตำบลฝาละมี และตำบลปากพะยูน อำเภอปากพะยูน ในปี พ.ศ. 2537 มีพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำทั้งหมด 2,883.1 ไร่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2538 เพิ่มขึ้นเป็น 3,746 ไร่

สมชาย เลียงพรพรรณ (2543 : 72-74) ศึกษาภูมิฐานและการใช้ที่ดินตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. หน่วยที่ราบน้ำทะเลท่วมถึง มีพื้นที่ 1,760.94 ไร่ การใช้ที่ดินส่วนใหญ่อยู่ในประเภท ภูเขา-ทุ่งหญ้า-เสม็ดขาว และป่าโกงกาง
2. หน่วยที่ราบน้ำทะเลเคยท่วมถึง มีพื้นที่ 9,975 ไร่ การใช้ที่ดินส่วนใหญ่อยู่ในประเภท ภูเขา-ทุ่งหญ้า-เสม็ดขาว และป่าเสม็ดขาว
3. หน่วยที่ราบน้ำท่วมถึง มีพื้นที่ 3,321.87 ไร่ การใช้ที่ดินส่วนใหญ่อยู่ในประเภทนาข้าว สวนยางพารา ภูเขา-ทุ่งหญ้า-เสม็ดขาว และสวนผสม-ที่อยู่อาศัย

4. หน่วยที่ราบลอนคลื่น มีพื้นที่ 8,143.75 ไร่ การใช้ที่ดินส่วนใหญ่อยู่ในประเภทสวนยางพารา สวนผสม-ที่อยู่อาศัย และป่าดิบชื้น

5. หน่วยเนินเขาหรือเขา มีพื้นที่ 4,646.87 ไร่ การใช้ที่ดินส่วนใหญ่อยู่ในประเภทสวนยางพาราและป่าดิบชื้น

โดยลักษณะการใช้ที่ดินส่วนใหญ่ของแต่ละหน่วยภูมิสังฐานมีความสัมพันธ์กับลักษณะการใช้ที่ดิน

จรินทร์ ทองเกษมและคณะ (2537 : 8, 17-26) ศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการกั้นน้ำแก้มทะเลสาบสงขลา พบว่าการสร้างกั้นน้ำแก้มที่บริเวณเกาะใหญ่ที่ตั้งอยู่ระหว่างแหลมจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง และแหลมคูลา ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลาจะมีผลกระทบต่อความเค็มของน้ำ ทำให้มีปัญหา น้ำท่วม การขยายตัวของวัชพืชน้ำ การประมง การคมนาคม และแหล่งโบราณคดี

สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2523 : 110) ศึกษาพุทธศาสนาแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออกสมัยกรุงศรีอยุธยา พบว่าบริเวณอำเภอระโนดและสทิงพระในปัจจุบันเคยมีความเจริญมาแต่ครั้งอาณาจักรพริ้ง (ก่อนพุทธศตวรรษที่ 10) โดยเคยติดต่อค้าขายกับประเทศจีน และประเทศอื่นมาตั้งแต่ พ.ศ. 1150 เป็นอย่างน้อย ชาวอินเดียนิยมเดินทางมาแสวงหาโภคทรัพย์ตั้งแต่อ่อนพุทธศตวรรษที่ 10 จึงเป็นเหตุให้ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธเข้ามาสู่แถบนี้ตั้งแต่บัดนั้น

ทิพวัลย์ พิชะกุล (2542 : 1314) กล่าวว่า โคกสูง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เคยเป็นที่ตั้งเมืองพัทลุงในอดีต (พ.ศ. 2315-2332)

กรมการศาสนา (2527 : 794) รายงานว่า วัดป่าลิไลยก์ เดิมมีชื่อเรียกว่า วัดป่าขัน ต่อมาเรียกว่าวัดป่าเรไร และได้เปลี่ยนเป็นวัดป่าลิไลยก์ในปัจจุบัน ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาใน พ.ศ. 2329 สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัด 11 ไร่ 2 งาน 90 ตารางวา กรมศิลปากร (2533 : 352) ได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานวัดป่าลิไลยก์ เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2528

ชัยวุฒิ พิชะกุล (2542 : 7239) กล่าวว่า วัดวิหารเบิก (วัดเบิก) สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นพร้อม ๆ กับวัดวัง และวัดยาง ภายในวัดมีอุโบสถ และพระพุทธรูปจำหลักหินอ่อน

วรรณภา ณ สงขลาและ สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2542 : 1653-1654) กล่าวว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดวังเขียนขึ้นโดยช่างที่เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งพระยาพัทลุง (ทองขาว) ขอพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ภาพที่ผนังอุโบสถเขียนด้วยสีฝุ่นมีร่องพื้นบาง ใช้สีเพียง 2 สี คือ น้ำเงินและแดง

ชัยวุฒิ พิชะกุล และพวง บุญรัตน์ (2542 : 7112,7123) กล่าวถึงวังเจ้าเมืองพัทลุงว่า เดิมเป็นบ้านพัก และว่าราชการของพระยาพัทลุง (น้อย จันทโรจนวงศ์) หรือพระยาอภัยบริรักษ์ฯ ส่วนวังใหม่อยู่ห่างจากวังเก่าไปทางทิศใต้ 30 เมตร ชาวบ้านเรียกวังใหม่ว่า วังใหม่ชายคลอง เดิมเป็นบ้านพักและที่ว่าการของพระยาอภัยบริรักษ์ ฯ (เนตร จันทโรจนวงศ์) ผู้ว่าราชการเมืองพัทลุง ระหว่าง พ.ศ. 2431-2446

ชัยวุฒิ พิชะกุล (2542 : 6637-6638) กล่าวว่า เรือพัทลุงเป็นเรือขนาดเล็กประจำมณฑลนครศรีธรรมราชเพื่อใช้ติดต่อราชการ และตรวจราชการระหว่างเมืองสงขลา กับเมืองพัทลุง ระหว่าง พ.ศ. 2439-2476 ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ท่าหน้าวังเจ้าเมืองพัทลุง

กรมศิลปากร(2533 : 39 ; 2533 : 368) ได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานวัดยางงาม พร้อมกับวัดวังและวัดวิหารเบิก ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

ชัยวุฒิ พิชะกุล(2542 : 4420, 4429) กล่าวว่า วัดป่าขอม เดิมเรียกว่า วัดป่าขัน เป็นวัดโบราณของจังหวัดพัทลุง ตามตำนานพื้นเมืองเล่าว่านางเลือดขาวเป็นผู้สร้างวัดนี้ในสมัยอยุธยา ภายในวัดมีโบราณวัตถุสถานที่สำคัญ ได้แก่ อุโบสถ พระประธานจำหลักจากหินทรายแดง ศิลปะอโยธยา ใบเสมาจำหลักจากหินทรายแดง เจดีย์

ชัยวุฒิ พิชะกุล (2542 :861-862, 867) กล่าวว่าวัดเขียนบางแก้วเป็นวัดเก่าสร้างในสมัยศรีวิชัย(พุทธศตวรรษที่ 13-18) มีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต จึงมีโบราณวัตถุสถานจำนวนมาก เช่น พระมหาเจดีย์บางแก้ว เจดีย์ทิศ อุโบสถ เสาหินทรายแดง ธรรมศาลา ซากหอรบขัง วิหารคด พิพิธภัณฑสถาน(เพิ่ม)โบสถ์พราหมณ์ ศาลาการเปรียญ วิหารถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ปางอุ้มบาตรศิลปะสมัยอยุธยา พระแก้วจุลาคีรีมหาโพธิ์ พระพุทธรูปสองพี่น้อง

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2542 :125) กล่าวว่า พระมหาธาตุเจดีย์วัดเขียนบางแก้ว เป็นพระธาตุเจดีย์แบบเดียวกับที่วัดพระโค และน่าจะสร้างขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกันประดิษฐานอยู่หลังอุโบสถวัดเขียนบางแก้ว

ชัยวุฒิ พิชะกุล(2542 : 4912-4913) กล่าวว่า พระจุลา หรือพระแก้วจุลาคีรีมหาโพธิ์ เป็นพระพุทธรูปหินทรายแดงปางมารวิชัย ศิลปะอยุธยาตอนต้น(พุทธศตวรรษที่19-20) เดิมพระพุทธรูปชำรุดมาก ต่อมาพระมหาประพันธ์ ธรรมนาโก เป็นเจ้าอาวาสวัดเขียนบางแก้วในปี พ.ศ. 2505 ได้จ้างช่างให้บูรณะพระขึ้นใหม่แต่ฝีมือช่างไม่ดีจึงทำให้องค์พระกับเศียรไม่ได้สัดส่วนกัน

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 10 สงขลา (2542 : แผ่นที่104) กล่าวถึงคุณค่าและความสำคัญของโบสถ์โถงวัดบางเขียด ตำบลบางเขียด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ดังนี้

1. เป็นตัวอย่างของโบสถ์ที่แสดงถึงการผสมระหว่างลักษณะสถาปัตยกรรมท้องถิ่นภาคใต้กับพระราชนิยมของการสร้างโบสถ์ในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์บางส่วน

2. เทคนิคการเชื่อมต่อโครงหลังคาและเสาไม้ โดยวิธีโยงยึดด้วยลูกประสักหรือการเข้าสลักไม้ซึ่งไม่ใช่ตะปูเลย แสดงถึงฝีมือช่างและเทคนิคแบบโบราณที่สมบูรณ์แบบที่หาได้ยาก

3. เป็นตัวอย่างโบสถ์ที่ไม่มีใบเสมา หรือที่เชื่อกันว่าเป็นโบสถ์ที่มี “ใบเสมาหลบใน”

ชัยวุฒิ พิชะกุล (2542 : 1314) กล่าวว่า “โคกเมืองบางแก้ว” ตั้งอยู่บนสันทราย หมู่ที่ 4 ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง เคยเป็นที่ตั้งของเมืองพัทลุงสมัยสุโขทัย ภายในโคกเมืองบางแก้วมีโบราณวัตถุสถานที่สำคัญ ดังนี้

1. คูเมือง ปัจจุบันชาวบ้านเรียกว่า คลองบางหลวง
2. พระพุทธรูปสองพี่น้อง จำหลักจากหินทรายแดงสมัยอยุธยาตอนต้นจำนวน 2 องค์
3. โบราณวัตถุที่ค้นพบในเมืองจำนวนมากโดยเฉพาะเศษภาชนะดินเผา พบตั้งแต่สมัยราชวงศ์ชอง ราชวงศ์เหม็ง และราชวงศ์เซ็ง และเครื่องถ้วยอันนัม แต่ที่พบมาก คือราชวงศ์เหม็ง และสังคโลกสมัยสุโขทัย

วินัย สุกใส (2541 : 103) กล่าวว่า “หลวงพ่อดาวหรือสมเด็จพระราชมนี” เป็นพระที่มีบทบาทมากและยาวนานที่สุด ในการทำหน้าที่เป็นผู้นำสังคม และเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่ง ในการสร้างชุมชนพุทธในเมืองพัทลุง และสงขลา อีกทั้งยังเป็นผู้สำคัญในการบูรณะวัด และก่อสร้างศาสนสถานทั้งสองฟากฝั่งทะเลสาบ เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในบริเวณรอบทะเลสาบและใกล้เคียง พุทธศาสนิกชนแถบลุ่มทะเลสาบก็ยังเชื่อกันว่า ท่านคือองค์พระโพธิสัตว์ศรีอริยเมตไตรย อันเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพระมาลัย และศาสนนิกายอื่น ๆ แม้ภายหลังท่านจะมรณภาพไปนานแล้ว แต่บทบาทของท่านก็ยังคงอยู่อีกนับหลายร้อยปี

ธราพงศ์ ศรีสุชาติ และอมรา ศรีสุชาติ (2542 : 1165-1201) กล่าวว่า เครื่องปั้นดินเผาเนื้อดินที่เป็นหลักฐานทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พบในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้แก่

- แหล่งถ้ำพระ แหล่งถ้ำเขากทะเล แหล่งถ้ำคูหาสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
- แหล่งวัดวัง ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
- แหล่งวัดตะเขียนบางแก้ว (โคกเมือง) ตำบลจอง อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง
- ชุมชนบนคาบสมุทรสทิงพระ(ชุมชนอู่ตะเภา ระโนด กลุ่มชุมชนพังยาง กลุ่มชุมชน

สี่หยัง-เจดีย์งาม กลุ่มชุมชนสทิงพระ กลุ่มชุมชนปะโอ) ตำบลระโนด ตำบลพังยาง ตำบลบ่อตรุ อำเภอรโนด ตำบลจะทิ้งพระ ตำบลลูซุด ตำบลบ่อแดง อำเภอสทิงพระ ตำบลม่วงงาม ตำบลวัดขนุน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณทะเลสาบสงขลา

ทะเลสาบสงขลา(ทะเลสาบสงขลาตอนนอก) อยู่ทางตอนใต้ของทะเลหลวงเชื่อมต่อกับอ่าวไทยจึงได้รับอิทธิพลจากน้ำขึ้นน้ำลงและความเค็มของน้ำทะเลมากกว่าส่วนอื่นๆ ทะเลสาบสงขลาตอนนอกมีพื้นที่ 190 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของอำเภอเมือง อำเภอสิงหนคร อำเภอหาดใหญ่ และอำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา(สำนักงานสถิติแห่งชาติ. ม.ป.ป. : 318) สภาพกายภาพและที่ตั้งทำให้ทะเลสาบสงขลาตอนนอกมีทรัพยากรสัตว์น้ำ ทั้งสัตว์น้ำเค็ม น้ำกร่อย และบางครั้งพบสัตว์น้ำจืดด้วย สัตว์น้ำที่พบมักเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่มีราคาสูง และพบในปริมาณมากหมุนเวียนกันตลอดปี จึงมีหมู่บ้านและครัวเรือนที่ทำการประมงเป็นจำนวนมากจากรายงานการศึกษาของสถาบันการวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ปี พ.ศ. 2537-2538 พบว่ามีหมู่บ้านประมง 41 หมู่บ้าน ครัวเรือนประมง 2,490 ครัวเรือน และมีครัวเรือนที่ทำการประมงอย่างเดียวมากถึงร้อยละ 73.25 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด โดยเครื่องมือประมงที่ใช้เป็นประจำจำนวนมาก เช่น ไช่หนัง โม่ระระ โพงพาง และบาม ส่วนเครื่องมือประมงที่เคลื่อนที่ได้ เช่น ข่าย จับกุ้ง อวนทับตลิ่ง และอวนรุน โดยสัตว์น้ำที่พบมีมากถึง 67 ชนิด เช่น ปลาเกะดักขาว ปลาไส้ตัน ปลากะเบนตุ๊กตา ปลาโคบ ปลาหลังเขียว ปลาแมงหูดำ ปลาป๋อปี ปลามังกร ปลาไหลงู ปลากดหัวม้อง ปลากดขี้ลิง ปลากดคันหลาว ปลาดุกทะเล ปลากะตุงเหวหางตัด ปลากะตุงเหวทะเล ปลาข้างเงินตาโต ปลาข้างเงินตาเล็ก ปลาหางควายหางแถบ ปลากะพงขาว ปลาชี่จิ้นสั้น ปลากะรังปากแม่น้ำ ปลาอมไข่สีแถบ ปลานุรุษ ปลาสีกุนกบ ปลาจอกหมาก ปลาจวดหน้าสั้น ปลาจวดแถบขาว ปลาจวดเทา ปลาตะกรับ ปลากะบอกดำ ปลากะบอกขาว ปลาบู่งเกล็ดแข็งหางแดง ปลาบู่งฟันเลื่อย ปลาบู่งจุดเขียวใหญ่ ปลาบู่งทราย ปลาบู่งเขือ ปลาทองเทียวเกล็ดใหญ่ ปลาทองเทียวเกล็ดเล็ก ปลากล้วย ปลาเขือคางยี่นครีบดำ ปลาสลิดหินจุดขาว กุ้งกุลาดำ กุ้งแชบ๊วย กุ้งหัวแข็ง กุ้งหางแดง กุ้งหัวมัน กุ้งขาว กุ้งก้ามกราม กุ้งตักแตนอกดำ กุ้งทะเล ปูทะเล และปูม้า (อังสุณีย์ ชุณหพราน จุฬารักษ์ รัตนไชย และ อาภรณ์ มีชูพันธ์. 2539 : 7, 14-17)

ไพโรจน์ สิริมนตาภรณ์ และคณิต ไชยาคำ (2526 : 206) ศึกษาสิ่งแวดล้อมในทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2525 เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณและชนิดของสัตว์หน้าดิน และคุณภาพน้ำในทะเลสาบสงขลา ตัวแปรของคุณภาพน้ำ ได้แก่ ความเค็ม ความเป็นกรดเป็นด่าง ปริมาณออกซิเจน ไนโตรเจน ไนโตรเจน ความขุ่น อุณหภูมิ และความลึกของน้ำ ผลการศึกษาพบสัตว์หน้า

ดิน 4 กลุ่มใหญ่ๆ คือ arthropoda, polychaeta, oligochaete และ nemertea ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพน้ำกับปริมาณสัตว์หน้าดินมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (2537 : III) ศึกษาพบว่า ฟลักซ์ของเกลือและสารอาหารมีทิศทางการไหลจากทะเลหลวงลงสู่ทะเลสาบสงขลาตอนนอก และจากทะเลสาบสงขลาตอนนอกออกสู่ทะเลเปิด โดยมีฤดูกาลเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงคุณภาพน้ำ และสิ่งมีชีวิต

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (2537 : IV-V) ศึกษาความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตในทะเลสาบสงขลาพบว่า มี 1) แพลงก์ตอนพืช 6 คิวชัน รวม 97 สกุล 2) แพลงก์ตอนสัตว์ 12 ไฟลัม 3) หอยทะเล 3 ชนิด 4) สัตว์หน้าดิน 6 ไฟลัม รวม 122 ชนิด 5) สัตว์น้ำ 43 วงศ์ จำนวนรวม 111 ชนิด ประกอบด้วยปลา 97 ชนิด กุ้งทะเล 9 ชนิด ปูทะเล 3 ชนิด และกิ้งกั้งแค่น 2 ชนิด

พรศัลป์ ผลพันธุ์ (2538 : 11-14) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงแพลงก์ตอนพืชในทะเลสาบสงขลา พบ 5 คิวชัน 39 สกุล โดยแพลงก์ตอนพืช มีความชุกชุมเกิดขึ้น 3 ครั้ง คือ ครั้งแรกเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2536 ครั้งที่ 2 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2536 และครั้งที่ 3 เดือนมกราคม พ.ศ. 2537 เดือนที่มีความชุกชุมมากที่สุดคือตุลาคม พ.ศ. 2536 โดยมีความหนาแน่นของแพลงก์ตอนพืชมากที่สุดเท่ากับ 6,712,000 เซลล์ต่อปริมาตรน้ำ 1 ลิตร กลุ่มแพลงก์ตอนพืชที่พบได้บ่อย และมีความชุกชุมค่อนข้างมาก คือ สาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงิน และไดอะตอม

นิพิท ศรีสุวรรณ เสาวภา อังสุพานิช และสมศักดิ์ มณีพงศ์ (2544 : I-4, 1) ได้ศึกษาโครงสร้างของป่าไม้ฝาดดอกขาว บริเวณทะเลสาบสงขลาตอนในพื้นที่ 6ไร่ (1 เฮกตาร์) พบพันธุ์ไม้ 19 ชนิด ต้นฝาดดอกขาวเป็นพืชชนิดเด่น ความหนาแน่นเฉลี่ยของต้นไม้ทั้งหมด 5,388 ต้น/เฮกตาร์ ปริมาตรไม้เฉลี่ย 127.6 ลูกบาศก์เมตร/เฮกตาร์ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางเพียงอกเฉลี่ย 6.6 เซนติเมตร และความสูงเฉลี่ย 7.2 เมตร การสืบพันธุ์ตามธรรมชาติมีความสมบูรณ์ดี

เพริศพิชญ์ คณาธารณา (2536 : 17) ศึกษาปริมาณสารมลพิษอินทรีย์ที่เข้าสู่ทะเลสาบสงขลาตอนนอกในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2534 - พฤศจิกายน พ.ศ. 2535 โดยเก็บตัวอย่างทุกเดือน พบว่าบริเวณที่พบสารมลพิษอินทรีย์มากจะเป็นบริเวณที่มีชุมชนหนาแน่น และมีกิจกรรมรอบ ๆ บริเวณมากกว่าบริเวณอื่น ๆ เช่น เกษะยอ แหลมทราย และป่าขาด ตลอดจนมีการนำเอาภาชนะบรรจุสารปราบศัตรูพืช และสัตว์ออกาโนคลอรีนมาใช้ และทิ้งไว้ในบริเวณใกล้เคียง

ธวัช ชิตตระการ และคณะ (2539 : 21) ทำอัตราการตกตะกอนโดยใช้เทคนิคไอโซโทปซีเซียม-137 พบว่า อัตราการตกตะกอนของทะเลสาบสงขลาในช่วง 50 ปี (พ.ศ. 2488-2538) มีค่าอยู่ในช่วง 0.00-10.00 K 0.2 เซนติเมตรต่อปี หรือมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 5K 0.2 เซนติเมตรต่อปี

ธวัช ชิตตระการ และคณะ (2541 : 19) ศึกษาการตกตะกอนในทะเลสาบสงขลา พบว่า

การเคลื่อนที่ของตะกอนแขวนลอย โดยตะกอนทรายที่ไหลออกจากลำน้ำต่าง ๆ จะตกตะกอนบริเวณปากแม่น้ำ ในรัศมีไม่เกิน 1 กิโลเมตร และตะกอนดินเหนียวจะถูกพัดพาและแพร่ไปกับกระแสน้ำ โดยในฤดูฝนตะกอนจะถูกพัดพาให้เคลื่อนที่ไปในอัตรา 1 กิโลเมตรต่อวัน

วินัย แซ่จิว และสมบุรณ์ พรพิเนตพงศ์ (2541 : บทคัดย่อ) ศึกษาการไหลเวียนของมวลน้ำทะเลสาบสงขลาในฤดูแล้ง โดยใช้แบบจำลองทางคณิตศาสตร์ โดยมีน้ำขึ้นน้ำลงในอ่าวไทยเป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนมวลน้ำ พบว่าความแตกต่างของเวลาในการเคลื่อนตัวของระดับน้ำทำให้เกิดการไหลเวียนที่ซับซ้อนขึ้นที่บริเวณกึ่งกลางทะเลสาบ และเกิดการไหลวนขนาดใหญ่บริเวณเกาะยอในช่วงน้ำขึ้น และโดยภาพรวมกระแสน้ำทางฝั่งทิศเหนือของเกาะยอมีความรุนแรง ขณะที่ทางทิศใต้ของเกาะยอมีกระแสน้ำอ่อนและค่อนข้างเป็นระเบียบ

สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 12 (2543 : 32-34) ตรวจวัดและวิเคราะห์คุณภาพน้ำในทะเลสาบสงขลา ปี พ.ศ. 2542 พบว่า มีอุณหภูมิอยู่ระหว่าง 26.1-31.7 องศาเซลเซียส ค่า pH อยู่ระหว่าง 5-9 ปริมาณออกซิเจนละลายในน้ำ (DO) มีค่าค่อนข้างสูงตลอดปี (DO>5.0) ยกเว้นบริเวณปากคลองระโนด ปากคลองตะเครียะ ปากคลองขวาง และปากคลองสำโรงที่มีค่า DO < 2.0 ค่าความสกปรกในรูป BOD ค่อนข้างสูง โดยเฉพาะในฤดูแล้งจะสูงกว่าฤดูอื่น ๆ และมีปริมาณตะกอนแขวนลอยค่อนข้างสูงเกือบตลอดปี ทั้งนี้เนื่องมาจากความตื้นเขินของทะเลสาบ การชะล้างหน้าดินของฝน หรือน้ำทิ้งจากกิจกรรมของมนุษย์

เนื่องจากทะเลสาบสงขลาตอนนอกอยู่ในทำเลที่เหมาะสมต่อการเป็นเมืองท่า ดังนั้นจึงเป็นที่ตั้งของเมืองสงขลามาแต่อดีต ทำให้มีโบราณสถาน โบราณวัตถุตกทอดมาเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญในปัจจุบัน ดังที่สกรรจ์ จันทรรัตน์ และสงบ ส่งเมือง (2532 : 57) กล่าวว่าเมืองสงขลามิพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อันยาวนาน ได้ทิ้งร่องรอยทางด้านโบราณคดีไว้มากมาย และมีความสืบเนื่องกันอย่างไม่ขาดสาย โดยเฉพาะเมืองสงขลาเก่าที่หัวเขาแดงที่มีอายุมากกว่า 300 ปี ยังมีป้อม ชากป้อม กำแพง หลุมฝังศพ ฝังเมือง คูเมือง และอื่น ๆ อีกหลายอย่างเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกอันทรงคุณค่าของชาติต่อไป

เมืองสงขลาเก่าหัวเขาแดงตั้งอยู่เชิงเขาแดง ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีหลักฐานโบราณคดีปรากฏอยู่หลายแห่ง เช่น ป้อมเมือง 13 แห่ง กำแพงเมืองยาว 150 เมตร คูเมืองยาวรวม 2,000 เมตร วัดเขาน้อย เจดีย์สองพี่น้อง สุสานมรhum ที่ฝังศพวิลันดา(มหาวิทยาลัยมหิดล. 2536 : 4-20, 4-24) หลังจากเมืองสงขลาเก่าที่หัวเขาแดงถูกทำลายลงอย่างราบคาบในปี พ.ศ. 2223 แล้ว ชาวสงขลาส่วนหนึ่งได้โยกย้ายไปตั้งชุมชนใหม่ทางปลายสุดของคาบสมุทร

สทิงพระที่บ้านแหลมสน และนิยมเรียกเมืองสงขลาใหม่นี้ว่า “เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน” (สกรรจ์ จันทรัตน์ และ สงบ ส่องเมือง. 2532 : 54)

เมืองสงขลาฝั่งแหลมสนมีโบราณสถานสำคัญ ได้แก่ กำแพงเมือง และเชิงเทินยาว 95 เมตร สุสานตระกูล ณ สงขลาจำนวน 3 แปลง วัดภูผาเบิก วัดศิริวรรณवास วัดบ่อทรัพย์ วัดสุวรรณคีรี ศาลาหลบเสือ ศาลาบ่อเก้ง สุสานเจ.วิ.ลาเซน และบ่อน้ำโบราณ (กรมศิลปากร. 2535 : 8) เมืองสงขลาฝั่งแหลมสนเจริญก้าวหน้ามากทำให้พื้นที่ตั้งตัวเมืองคับแคบ เนื่องจากเป็นที่ราบแคบ ๆ ระหว่างเชิงเขาบ่อทรัพย์กับปากทะเลสาบ ดังนั้นใน ปี พ.ศ. 2375 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2364-2394) จึงโปรดเกล้าฯให้ย้ายเมืองสงขลาไปตั้งบนสันทรายฝั่งตรงข้ามกับเมืองสงขลาฝั่งแหลมสนที่ตำบลบ่อทราย จึงมีการสร้างบ้านสร้างเมืองใหม่ อันประกอบด้วย จวนเจ้าเมือง กำแพงเมือง ป้อมปราการ และวัดวาอารามมากมาย รวมทั้งศาลหลักเมืองซึ่งกว่าจะสร้างเสร็จและย้ายเมืองสงขลาเรียบร้อยแล้วใช้เวลาประมาณ 10 ปี กล่าวคือใน พ.ศ. 2385 จึงสามารถทำพิธีสมโภชหลักเมืองใหม่ที่ตำบลบ่อทราย ด้วยเหตุที่ตั้งตัวเมืองใหม่ที่ตำบลบ่อทรายจึงนิยมเรียกว่า “เมืองสงขลาบ่อทราย” (สกรรจ์ จันทรัตน์ และสงบ ส่องเมือง. 2532 : 54)

เมืองสงขลาบ่อทราย หรือเมืองสงขลาในปัจจุบันตั้งอยู่ริมฝั่งแหลมทราย ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นเวลายาวนานกว่า 150 ปี จึงมีโบราณสถานปรากฏอยู่เป็นจำนวนมากที่สำคัญ ได้แก่ กำแพงเมืองสงขลา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา วัดมัสยิดมิมาวาสฯ ป้อมปากน้ำแหลมทราย ศาลาวิหาร และพระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวน พระตำหนักเขาน้อย ศาลเจ้าหลักเมือง วัดคอนรัก วัดยางทอง วัดแจ้ง วัดโพธิ์ปฐมवास วัดคอนแยม อาคารเก่าบริเวณถนนนครนอก-นครใน (กรมศิลปากร. 2535 : 8-9 ; สัญญา วัชรพันธุ์. 2538 : 70-77)

นอกจากนี้บริเวณทะเลสาบสงขลายังมีทรัพยากรการท่องเที่ยวกระจายอยู่โดยรอบอีกหลายแห่ง ได้แก่ แหลมสนอ่อน เขาน้อย หาดสมิหลา เกาะยอ วัดท้ายยอ วัดแหลมพ้อ เจดีย์เขาภูฏ สะพานหินสุสานนท์ พิพิธภัณฑสถานคติชนวิทยา สวนป่าเปรม หมู่บ้านหัตถกรรมสทิงหม้อ พิพิธภัณฑสถานชุมชนแหลมโพธิ์ เป็นต้น

สงบ ส่องเมือง (2542 : 33) กล่าวว่า เมืองสงขลาเชิงเขาแดง ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาแดง ด้านทิศเหนือ อยู่ในเขตตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นเมืองขนาดใหญ่ มีเนื้อที่ตัวเมืองประมาณ 1 ตารางกิโลเมตร หรือ 625 ไร่ เล็กกว่าเมืองนครศรีธรรมราชเล็กน้อย โตกว่าเมืองสทิงพระ 10 เท่า และโตกว่าเมืองสงขลาตำบลบ่อทรายประมาณ 2 เท่า

สงขล ฝั่งเมือง (2542 : 6129) กล่าวว่า พระเจ้าเมืองสงขลา หรือสุลต่านสุไลมาน เป็นเจ้าเมืองสงขลาสมัยอยุธยา ระหว่าง ปี พ.ศ. 2162-2211 เป็นผู้สร้างเมืองสงขลาริมเขาแดง ซึ่งรุ่งเรืองอยู่ระหว่างครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 23 ความรุ่งเรืองของเมืองนี้เกิดจากการขยายตัวทางด้านการค้าของคัตซ์ อังกฤษ และฝรั่งเศสเข้ามายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะบริเวณแหลมมลายู

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2542 : 3021) กล่าวว่า “ทวดหุ่ม” หรือมรหุ่ม หรือ มะระหุ่มเป็นคำที่เลื่อนมาจากบาระหุ่มซึ่งเป็นชื่อหลุมฝังศพของสุลต่านหรือเจ้าเมืองมลายูตามคติศาสนาอิสลามที่เขาหัวแดงหรือหัวเขาแดง ณ ปากน้ำสงขลาฝั่งซ้าย มีที่ฝังศพของพระเจ้าเมืองสงขลา (สุลต่านสุไลมาน) ที่ฝังศพสุลต่านนั้น ชาวบ้านเรียกกันว่า “มรหุ่ม” และบางคนเอาคติไทยพุทธภาคใต้ประสมกับคติศาสนาอิสลามเรียกเสียใหม่ว่า “ทวดหุ่ม” (ทวดหุ่ม หมายถึง วิญญาณของบรรพบุรุษที่เคยเป็นปวงชนียบุคคล)

อมรา ศรีสุชาติ และธราพงศ์ ศรีสุชาติ (2542 : 4213-4229) ได้กล่าวถึงโบราณสถานโดยรอบทะเลสาบสงขลาที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติแล้ว คือ ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสงขลา พระเจดีย์บนเขาดังกวนและพลับพลา ร. 4 เจดีย์บนเขาภูเก้า กำแพงเมืองสงขลา ป้อมปากน้ำแหลมทราย ที่ฝังศพพระยาแขก(มรหุ่ม) ที่ฝังศพวิลันดา พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา วัดมัสยิดมิมิยาวาสวรวิหาร วัดโพธิ์ปฐมวาส วัดศาลาหัวยาง เขาน้อย โบราณสถานเมืองสงขลาเก่า (ป้อม กำแพง คูเมือง) วัดบ่อทรัพย์ วัดสุวรรณคีรี วัดศิริวรรณวาส วัดภูผาเบิก สุสานตระกูล ณ สงขลา เจดีย์บนยอดเขาแดง พระตำหนักเขาน้อย วัดแหลมพ้อ วัดโลกราม และวัดบางเขียด

กรมศิลปากร(2535 : 8) รายงานว่า กลุ่มโบราณสถานชุมชนบ้านแหลมสนประกอบด้วย

- กำแพงและเชิงเนิน ก่อเป็นขอบตามแนวทะเลสาบ ยาว 95 เมตร
- ศาสนสถาน 3 แห่ง ส่วนใหญ่เป็นวัด เช่น วัดสุวรรณคีรี วัดบ่อทรัพย์
- สุสาน ได้แก่ สุสานตระกูล ณ สงขลา จำนวน 3 แปลง
- ศาลา ได้แก่ ศาลาหลบสือ จำนวน 1 แห่ง
- สาธารณูปโภค ได้แก่ บ่อน้ำโบราณ จำนวน 3 บ่อ

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์และ บันเทิง พูลศิลป์ (2542 : 8166-8167) กล่าวว่า สุสานตระกูล ณ สงขลา มีลักษณะเป็นวงแหวน ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลาเป็นสุสานตระกูล ณ สงขลา รวม 13 สุสาน สุสานของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับตระกูล ณ สงขลา 2 สุสาน และสุสานผู้ที่มาจากถิ่นเดิมกับตระกูล ณ สงขลาอีก 2 สุสาน รวมทั้งสิ้น 17 สุสาน อยู่ในเนื้อที่ 3 แปลงไม่ติดต่อกัน รวมเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 59 ไร่ 47 ตารางวา

ชัยวุฒิ พิชะกุล (2542 : 809) กล่าวว่า วัดเขาน้อย ตั้งอยู่เชิงเขาน้อย ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นวัดเก่าแก่ เข้าใจว่าสร้างในสมัยศรีวิชัย และเป็นวัดเดียวที่อยู่ในเขตเมืองสงขลาหัวเขาแดง มีโบราณวัตถุสถานที่สำคัญ ได้แก่ เจดีย์ตั้งอยู่บนเขาน้อย ใบเสมาจำหลักด้วยหินทรายแดง และพระพุทธรูปสำริดศิลปะศรีวิชัยตอนปลาย

สุภาภย์ อินทองคง (2542 : 1224, 1235) กล่าวว่าเครื่องปั้นดินเผาสทิงหม้อเป็นของพื้นเมืองของชาวสทิงหม้อ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลาเป็นแหล่งเครื่องปั้นดินเผาที่มีชื่อเสียง ได้รับความนิยมนำมาใช้มาเป็นเวลานานเพราะมีรูปทรงดี เนื้อดินดี สีสวยงามใช้และทนทาน มีเอกลักษณ์ เครื่องปั้นดินเผาสทิงหม้อที่ผลิตต่อเนื่องกันมาแต่โบราณมี 7 ประเภท คือ หม้อ เผล้ง หวด(สวด) อ่าง เตาหุงข้าว ครกตำน้ำพริก และกะทะ และที่ผลิตขึ้นใหม่มี 7 ประเภท คือ กระถาง กระปุกออมสิน ภาชนะชุดสำหรับเด็กเล่น ที่เขียนหรี และรางขนมครก

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2542 : 525) กล่าวว่า เกาะยอ เป็นแหล่งทอผ้าพื้นเมืองที่มีชื่อเสียง และเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ กระเบื้องมุงหลังคา อิฐหน้าวัว อ่าง จนมีภาษิตว่า “ทิง(สทิงหม้อ)ทำหม้อ เกาะยอทำอ่าง หัวเขา(หัวเขาแดง)ดักโพงพาง บ่อหย่างทำเคย บ่อเตยสานสาต” นอกจากนี้เกาะยอยังเป็นแหล่งผลไม้พื้นเมืองที่มีรสชาติดีมากมายแห่งหนึ่งด้วย เช่น ลำสาต ละมุด จำปาตะ ทุเรียน ขนุน กระท้อน เป็นต้น

อุดม หนูทอง (2542 : 7904, 7908-7909) กล่าวว่าสะพานติณสูลานนท์ (สะพานเกาะยอ) แบ่งเป็น 2 ตอน ตอนแรกเชื่อมต่อระหว่างชายฝั่งทะเลสาบด้านทิศใต้ที่บ้านน้ำกระจายกับตอนใต้ของเกาะยอยาว 940 เมตร ตอนที่ 2 เชื่อมต่อระหว่างตอนเหนือของเกาะยอกับชายฝั่งทะเลสาบด้านทิศเหนือที่บ้านเขาเขียวยาว 1,700 เมตร รวมความยาวของสะพานทั้ง 2 ตอน 2,640 เมตร นับเป็นสะพานที่ยาวที่สุดในประเทศไทย ได้ทำพิธีเปิดเริ่มการก่อสร้างเมื่อ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2527 กำหนดแล้วเสร็จวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2529 ใช้งบก่อสร้าง 165,913,400 บาท

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2542 : 8451) กล่าวว่า การผังหลักเมืองสงขลา กระทำขึ้นเมื่อเดือน 4 ขึ้น 7 ค่ำ ปีมะเส็ง จัตวาศกจุลศักราช 1204 (พ.ศ. 2385) ขณะพระยาวิเชียรคีรี (เถี้ยนเส้ง) เป็นผู้ว่าราชการเมืองสงขลา เมื่อผังหลักเมืองเสร็จตามพิธีแล้วมีงานสมโภช 5 วัน 5 คืน ต่อมาพระยาสงขลา (เถี้ยนเส้ง) ได้ให้ช่างก่อตึกล้อมหลักเมืองไว้ 3 หลังเป็นตึกจีนกับสร้างศาลเจ้าเสื้อเมืองไว้ 1 หลังด้วย

มหาวิทยาลัยมหิดล (2536 : 5-51, 5-52, 5-53) โดยสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ ร่วมกับคณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากรศึกษาอาคารเก่าในถนนนครนอก-นครใน อำเภอเมืองสงขลา พบลักษณะอาคาร ดังนี้

1. เรือนแถวแบบไทย สร้างสมัยแรกที่มีการตั้งถิ่นฐาน (รัชกาลที่ 3)
2. เรือนแถวแบบจีน เข้าใจว่าสร้างในสมัยเดียวกับเรือนแถวแบบไทย คือ ในช่วง ปี พ.ศ. 2379 มีทั้งแบบชั้นเดียว และ แบบสองชั้น
3. เรือนแถวแบบจีน-ยูโรเปียน (จีน-โปรตุเกส) เป็นอาคารที่สร้างขึ้นแบบตะวันตก ผสมจีน ซึ่งมีมากในสมัยรัชกาลที่ 4-5
4. เรือนแถวแบบทันสมัย หรือแบบร่วมสมัย เข้าใจว่าสร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ประมาณ พ.ศ. 2475)

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2542 : 5955-5970) กล่าวว่า วัดมัชฌิมาวาสวรวิหารเป็นวัดอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร อยู่ที่ดินนไทรบุรี ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา วัดนี้สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายเป็นวัดราษฎร์ ผู้สร้างคือ นางสีจันทน์ ชาวบ้านจึงเรียกวัดนี้ว่า วัดยายสีจันทน์ ต่อมา พ.ศ. 2431 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้เสด็จมาเมืองสงขลาทรงเปลี่ยนชื่อเป็นวัดมัชฌิมาวาส ต่อมา พ.ศ. 2460 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ยกขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี มีชื่อทางราชการว่า “วัดมัชฌิมาวาสวรวิหาร” ภายในวัดมีโบราณสถานและโบราณวัตถุ คือ พระอุโบสถ ศาลาอาวาส ศาลาการเปรียญ หอพระไตรปิฎก ซุ้มประตูและกำแพงวัด พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติภัทรศิลปัสวรร และภาพจิตรกรรมฝาผนัง

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2542 : 1541) กล่าวว่า ศาลาอาวาส ที่วัดมัชฌิมาวาสวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา สร้างโดยเจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังข์ ณ สงขลา) ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา เป็นศาลาโถง หลังคาทรงไทย 2 ชั้น ก่ออิฐไม่ถือปูน ขนาดยาว 14.50 เมตร กว้าง 3.70 เมตร สูง 8.20 เมตร ผนังเจาะเป็นซุ้มโค้งโปร่ง แบ่งเป็น 5 ห้อง ที่ฝาผนังด้านข้าง มีจิตรกรรมเขียนสีฝุ่นบนพื้นปูนมีร่องพื้น เรื่องตำราแพทย์แผนโบราณ และลายฉลุติดกันด้านละ 20 ท่อน รวมเป็น 40 ท่อน แต่ละท่อนมีจารึกคำโคลงสี่สุภาพอธิบายอาการของการปวดเมื่อย และวิธีแก้กำกับไว้ทุกท่อน โดยคัดลอกมาจากโคลงภาพลายฉลุติดตนวัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพฯ

ศักดิ์ชัย สายสิงห์ (2542 : 4055-4056) กล่าวว่าบานหน้าต่างประดับมุขพระอุโบสถวัดมัชฌิมาวาสวรวิหารมีทั้งหมด 8 บาน แต่ละบานมีขนาดกว้าง 68 เซนติเมตร ยาว 208 เซนติเมตร หนา 7 เซนติเมตร โดยเจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังข์ ณ สงขลา) เป็นผู้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2390-2408 ซึ่งตรงกับปลายรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 4 พร้อมกับการสร้างพระอุโบสถโดยฝีมือช่างของกรมช่างสิบหมู่

สุริวงส์ พงศ์ไพบูลย์ และดิลก วุฒิพาณิชย์ (2542 :1562) กล่าวว่า เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังข์ ณ สงขลา) ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาคนที่ 5 เป็นผู้สร้างพระอุโบสถมีจารึกภาษาจีนเป็นคำโคลงหนึ่งบทจารึกบนเสาหินแกรนิต ที่ทำเป็นเสาประตูกำแพงแก้ว แต่ละเสาจารึกด้วยภาษาจีน 9 คำ เท่ากันหมดทั้ง 8 เสา

ทิพวัลย์ พิชะกุล และ เอมอร บุญช่วย (2542 : 5469-5472) กล่าวว่า พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา มีตัวอาคารแบบสถาปัตยกรรมจีน เดิมเป็นบ้านส่วนตัวของพระยาสุนทรานุรักษ์ (เนตร ณ สงขลา) ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา สร้างเมื่อ พ.ศ. 2421 สมัยรัชกาลที่ 5 ใช้เป็นบ้านส่วนตัวของตระกูล ณ สงขลาเป็นเวลา 16 ปี (พ.ศ. 2437-2439) พระวิจิตรวราสารักษ์ (เจ้าพระยาอมราช-ปิ่น สุขุม) ใช้เป็นจวนสำหรับข้าหลวงพิเศษตรวจราชการเมืองสงขลา พัทลุง และ นครศรีธรรมราช พ.ศ. 2439-2460 ให้เป็นศาลาว่าการมณฑลนครศรีธรรมราช 21 ปี พ.ศ. 2460-2496 ใช้เป็นศาลากลางจังหวัดสงขลา หลังจากนั้นถูกทิ้งร้าง จนกระทั่งวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2516 กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำหรับชาติ และระหว่างปี พ.ศ. 2517-2520 ได้บูรณะซ่อมแซมอาคารหลังนี้เพื่อใช้เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา

บันเทิง พูลศิลป์ (2542 : 5467-5469) กล่าวว่า พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมัสยิดมิมาวาสเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติประเภทศิลปะและโบราณคดี ตั้งอยู่ในบริเวณวัดมัสยิดมิมาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยพระราชสีลสังวร (ช่วง อดิเทพ) อดีตเจ้าอาวาสวัดมัสยิดมิมาวาส เป็นผู้จัดตั้งขึ้นและทำพิธีเปิดให้ประชาชนเข้าชมเป็นครั้งแรกในวันวิสาขบูชา ตรงกับวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2483 ณ อาคารไม้ที่ต่อเนื่องกับศาลาอาณานิ ต่อมาในปี พ.ศ. 2498 ได้ย้ายมาจัดแสดง ณ อาคารศาลาการเปรียญ

สุริวงส์ พงศ์ไพบูลย์ (2542 : 4928) กล่าวว่า พระเจดีย์หลวงบนเขาดังกวนได้สร้างขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏแน่ชัด ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงินหลวงให้เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น ณ สงขลา) ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นสิ้นเงินหลวง 37 ชั่ง 4 บาท ความสูงหลังการบูรณะ 9 วา 3 ศอก (18.75 เมตร) ในโอกาสเดียวกันนั้นเจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น) ได้สร้างคฤหาสน์ที่ฐานทักษิณ 2 คฤหาสน์ ตรงด้านเหนือและด้านใต้ เพื่อใช้เป็นที่พักการสักการบูชา และทำเป็นแก่งเล็ก ๆ อยู่ 4 มุมของพระเจดีย์ มีกำแพงแก้วล้อมรอบ ถวายโดยเสด็จพระราชกุศลเข้าในพระเจดีย์หลวง คิดเป็นเงิน 17 ชั่ง 3 บาท

สุริวงส์ พงศ์ไพบูลย์ (2542 : 4293) กล่าวว่า ประภาคารเมืองสงขลา หรือกระโจมสัญญาณไฟเมืองสงขลา ตั้งอยู่บนยอดเขาดังกวนด้านทิศเหนือของพระเจดีย์หลวง โดยสมเด็จพระ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพมอบหมายให้กรมทหารเรือทำเครื่องไม้ประกอบตัวโคมเมื่อ พ.ศ. 2439 และส่งแบบฐานปูนให้ข้าหลวงออกมาจัดการก่อสร้างตามพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยที่พระยาวิเชียรคิริ (ชม ณ สงขลา) เป็นผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา และสร้างแล้วเสร็จราว พ.ศ. 2440

สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2542 : 4437) กล่าวถึงป้อมเมืองสงขลาว่า ตามพงสาวดารเมืองสงขลาเรียกป้อมเมืองสงขลาว่าป้อมรักษาขอบเขต ส่วนชื่อที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเพื่อขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เรียกว่า ป้อมปากน้ำแหลมทราย โดยเจ้าพระยาวิเชียรคิริ (บุญสังข์ ณ สงขลา) เป็นผู้สร้างขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2390-2402 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะเป็นป้อมก่อด้วยศิลารูปแปดเหลี่ยม สูงประมาณ 5 ศอก กว้าง 10 วาเศษ

เอมอร บุญช่วย (2542 : 2707) กล่าวว่า ตำแหน่งเขาน้อยสร้างเมื่อปีกุน เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2454 เพื่อใช้เป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ สร้างโดยสถาปนิกชาวอิตาลี ตัวอาคารเป็นแบบยุโรปสูง 3 ชั้น หันหน้าไปทางทิศใต้ ชั้นล่างประตูทางเข้าเป็นประตูโค้งมีลวดลายปูนปั้นประดับเหนือวงโค้ง ชั้นล่างมี 6 ห้อง ชั้น 2 มี 9 ห้อง ชั้น 3 มีห้องนอน 3 ห้อง ตำแหน่งเขาน้อยเป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ จนถึง ปี พ.ศ. 2468 จึงเสด็จกลับกรุงเทพ ตำแหน่งเขาน้อยเคยใช้เป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 2 ครั้ง (พ.ศ. 2458 และ 2460) และเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถคราวเสด็จเยี่ยมพสกนิกรชาวไทย เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2502 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2507 ทางจังหวัดสงขลาได้ปรับปรุงเป็นจวนผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา โดยมีหม่อมเจ้าทองคำเปลว ทองใหญ่ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลาท่านแรกที่ได้ใช้ตำแหน่งเขาน้อยเป็นที่พัก

ประเสริฐ ผุดผ่อง (2538 : 1-4) รายงานว่า พลเอกสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพรกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ทรงมีพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าชายยุคลทิฆัมพรบดีนทรเทพยนิพัทธขัตติยราชกุมาร เป็นพระราชโอรสองค์ที่ 41 ในรัชกาลที่ 5 ประสูติเมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2425 และสิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2475 ขณะที่ทรงดำรงตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาล และสมุหเทศาภิบาล ผู้สำเร็จราชการมณฑลนครศรีธรรมราช ระหว่าง ปี พ.ศ. 2453-2458 และอุปราชมณฑลปักษ์ใต้ระหว่าง ปี พ.ศ. 2458-2468 พระองค์ทรงเลือกเอาเมืองสงขลาเป็นที่ตั้งมณฑลโดยสร้างพระตำหนักเขาน้อยเป็นที่ประทับถาวร

กองทัพอเรือ (2536 : 1-2) รายงานว่า พระอนุสาวรีย์พลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ได้รับการวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2536 และมีพิธี

อันเชิญรูปขึ้นสู่แท่นที่ประดิษฐานเมื่อวันพฤหัสบดีที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2536 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพระอนุสาวรีย์ ณ แหลมสนอ่อน อำเภอเมืองสงขลาเมื่อวันเสาร์ที่ 18 กันยายน 2536 รวมค่าใช้จ่ายในการสร้าง 5,346,266 บาท

บริเวณทะเลสาบสงขลาเป็นพื้นที่หน่วยหนึ่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย และตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมจึงกลายเป็นที่ตั้งของชุมชนเมืองโบราณมาแต่อดีตกาล ทำให้บริเวณทะเลน้อย ทะเลหลวง ทะเลสาบ และทะเลสาบสงขลา มีแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม กระจายอยู่ในพื้นที่ค่อนข้างมาก ดังผลการศึกษา ดังนี้

1. การจัดทำทำเนียบแหล่งท่องเที่ยวของประเทศไทย โดยกองวางแผนโครงการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ทำให้พบแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในบริเวณโดยรอบทะเลสาบสงขลา 30 แหล่งกระจายอยู่ในพื้นที่จังหวัดพัทลุงและสงขลา ดังนี้

1.1 จังหวัดพัทลุง จำนวน 8 แหล่ง ได้แก่ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย หาดแสนสุข ลำปำ หมู่บ้านหัตถกรรมทะเลน้อย วัดวัง วังเจ้าเมืองพัทลุง วัดเขียนบางแก้ว แหลมจองถนน และเกาะสี่เกาะห้า

1.2 จังหวัดสงขลา จำนวน 22 แหล่ง ได้แก่ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ ทะเลสาบสงขลา เกาะยอ สะพานติณสูลานนท์ สถาบันทักษิณคดีศึกษา เจดีย์พี่น้องยอดเขาแดง ที่ฝังศพสุลต่านสุไลมาน แหลมสนอ่อน เกาะหนู เกาะแมว เขาน้อย เขาดังกวน แหลมสมิหลา หาดเก้าเส้ง สวนเสรี พระตำหนักเขาน้อย เจดีย์เขาดังกวน ปลับปลาที่ประทับเขาดังกวน ป้อมปากน้ำแหลมทราย ศาลหลักเมืองสงขลา วัดมัสยิมาวาส และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2540 : 149-150, 216-218)

2. การศึกษาแหล่งทรัพยากรนันทนาการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บริเวณทะเลน้อย ทะเลหลวง และทะเลสาบสงขลา โดยสมชาย เลี้ยงพรพรรณ พบแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่จำนวน 70 แหล่งโดยพบกระจายอยู่ในบริเวณต่างๆ ดังนี้

2.1 ทะเลน้อย จำนวน 3 แหล่ง ได้แก่ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ชุมชนทะเลน้อย และวัดทะเลน้อย

2.2 บริเวณทะเลหลวง จำนวน 26 แหล่ง ได้แก่ สวนพฤกษศาสตร์พัทลุง วัดปาลิไลยก์ หาดแสนสุขลำปำ วัดวัง วัดวิหารเบิก วังเจ้าเมืองพัทลุง วัดยางงาม วัดป่าขอม วัดโพเค็ด อ่าวสะทัง วัดสทังน้อย วัดเขียนบางแก้ว อ่าวจงเก แหลมจองถนน ปากคลองปากพล หาดไขเต่า เกาะสี่เกาะห้า เกาะหมาก เกาะบรรทม วัดแหลมจาก วัดบางเจียด เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ วัดท่ากระวะ วัดสูงเกาะใหญ่ แหลมควายราบ และอ่าวทุ่งบัว

2.3 บริเวณทะเลสาบสงขลา จำนวน 41 แห่ง ได้แก่ วัดโล伽าราม แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาสดทั้งหม้อ ที่ฝั่งศพพระยาแขก (มรุ่ม) ที่ฝั่งศพวิลังดา เมืองสงขลาเก่าเชิงเขาแดง เจดีย์บนยอดเขาแดง วัดเขาน้อย ศาลากว้าง ศาลาหลุมเสือ สุสานตระกูล ณ สงขลา วัดภูผาเบิก วัดบ่อทรัพย์ วัดศิริวรรณวาส วัดสุวรรณคีรี เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน พระนอน ที่ฝั่งศพ เจ.วี.ลาร์เซน และศาลาบ่อเก้ง ศาลเจ้าปู่ทวดหัวเขาแดง สถาบันทักษิณคดีศึกษา เจดีย์บนยอดเขาภู วัดแหลมพ้อ วัดท้ายขอ สะพานดินสุลาลัย ส่วนป่าเปรม พิพิธภัณฑสถานแหลมโพธิ์ วัดศาลาหัวยาง วัดโพธิ์ปฐมวาส วัดมัทธิมาวาสวรวิหาร วัดดอนแย้ ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสงขลา อาคารเก่าบริเวณถนนนครนอก-นครใน กำแพงเมืองสงขลา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา วัดแจ้ง ป้อมปากน้ำแหลมทราย พระเจดีย์หลวง และพลับพลา ร. 4 บนเขาดังกวน ด่านหักเขาน้อย เขาน้อย หาดสมิหลา และแหลมสนอ่อน

โดยแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จะปรากฏมากในบริเวณตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร และ ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นที่ตั้งของตัวเมืองมาแต่อดีต ส่วนแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติจะปรากฏมาตั้งแต่ตอนกลางถึงตอนใต้ของทะเลหลวง เนื่องจากมีลักษณะภูมิประเทศที่หลากหลาย (สมชาย เลียงพรพรรณ. 2542 : 250-255)

จะเห็นได้ว่า ในบริเวณโดยรอบทะเลสาบสงขลา มีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ปรากฏอยู่จำนวนมาก สรุปได้ดังนี้

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ น้ำตก น้ำพุ น้ำ สบายน้ำ สัตว์น้ำ สัตว์บก ชายหาด แหลม อ่าว เกาะ เนินเขา ภูเขา เป็นต้น
2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่ วัด เจดีย์ สุสาน กำแพงเมือง ป้อมเมืองคูเมือง พิพิธภัณฑสถาน โบราณวัตถุ ชุมชนโบราณ เรือโบราณ อนุสาวรีย์ ศาลหลักเมือง พระตำหนัก พลับพลา ศาลเจ้า เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อีกจำนวนมากที่รอคอยการศึกษาเพื่อนำมาใช้ในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และจากผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้น พบว่าแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา ยังไม่ได้รับการศึกษาและประเมินศักยภาพเพื่อการพัฒนาอย่างเหมาะสม อันจะก่อให้เกิดการกระจายรายได้ให้กับประชาชนในท้องถิ่น รวมทั้งอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงได้เสนอแนวทางการศึกษาศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณดังกล่าว เพื่อนำผลการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาตามขั้นตอน ดังนี้

การกำหนดพื้นที่และกลุ่มตัวอย่าง

1. **พื้นที่ศึกษา** อยู่ในบริเวณทะเลสาบสงขลา(ทะเลน้อย ทะเลหลวง ทะเลสาบ ทะเลสาบสงขลา) และพื้นที่โดยรอบที่อยู่ห่างจากชายฝั่งทะเลสาบประมาณ 1 กิโลเมตร
2. **กลุ่มตัวอย่าง** คือ แหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ศึกษา เช่น วัด พิพิธภัณฑ์ เมืองเก่า เจดีย์ สุสาน เขตห้ามล่าสัตว์ป่า สวนพฤกษศาสตร์ สวนสาธารณะ เนินเขา ภูเขา ชายหาด แหลม เกาะ อ่าว เป็นต้น

การศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารที่ใช้ศึกษา เช่น หนังสือ วารสาร นิตยสาร จุลสาร หนังสือพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หรือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นต้น
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หรือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เช่น
 - 2.1 การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน
 - 2.2 โครงการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศกรณีภาคใต้
 - 2.3 การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 2.4 โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา : วนอุทยานภูชี้ฟ้า จังหวัดเชียงราย
 - 2.5 การศึกษาเบื้องต้นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครและปริมณฑล
 - 2.6 แผนปฏิบัติการฟื้นฟูบูรณะแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อ่าวพังงา กระบี่ ภูเก็ต และทะเลโดยรอบเกาะสมุย
 - 2.7 การศึกษาเบื้องต้นเพื่อวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดพัทลุง

2.8 การศึกษาศักยภาพ และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา

2.9 โครงการบริหารและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติในภาคตะวันออก

2.10 การศึกษาแหล่งทรัพยากรนันทนาการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลน้อย ทะเลหลวง และทะเลสาบสงขลา

2.11 รายงานโครงการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ณ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง

2.12 การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.13 ศึกษาการจัดการกิจการของชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

3. แผนที่ภูมิประเทศมาตราส่วน 1 : 250,000 ลำดับชุด 1501 S ระวัง NB 47-3 และแผนที่ภูมิประเทศ มาตราส่วน 1: 50,000 ลำดับชุด L 7017 ระวัง 5023 I, II, IV ; 5024 I, II, III, IV และ 5123 III ของกรมแผนที่ทหาร

4. ภาพถ่ายทางอากาศ มาตราส่วน 1 : 15,000 ของกรมที่ดิน

- ถ่ายเมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2538 Roll 383 ลำดับภาพที่ 143, 145, 149, 151, 153, 155

- ถ่ายเมื่อวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2538 Roll 431 ลำดับภาพที่ 4, 8, 6, 203, 205, 209, 211, 213, 215, 217, 219

- ถ่ายเมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2538 Roll 433 ลำดับภาพที่ 1, 3, 5

- ถ่ายเมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2538 Roll 432 ลำดับภาพที่ 113, 115, 117, 125, 127

- ถ่ายเมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2538 Roll 435 ลำดับภาพที่ 203, 205, 207, 209

- ถ่ายเมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2538 Roll 463 ลำดับภาพที่ 15, 25, 27,

- ถ่ายเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2538 Roll 451 ลำดับภาพที่ 134, 136, 144, 1146

- ถ่ายเมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2538 Roll 449 ลำดับภาพที่ 100, 102, 104, 106, 108, 110, 112, 114, 176, 178, 180, 182, 184, 194, 196, 198, 200, 202

- ถ่ายเมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2538 Roll 442 ลำดับภาพที่ 247, 249

5. แผนที่แสดงเขตอำเภอ ตำบล เทศบาล และข้อมูลพื้นฐานของจังหวัด พ.ศ. 2543 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

6. แผนที่โครงข่ายทางหลวงชนบท จังหวัดพัทลุง มาตรฐาน 1 : 50,000 ของสำนักงาน
เร่งรัดพัฒนาชนบท จังหวัดพัทลุง

7. แผนที่โครงข่ายทางหลวงชนบท จังหวัดสงขลา มาตรฐาน 1 : 250,000 ของสำนัก
งานเร่งรัดพัฒนาชนบท จังหวัดสงขลา

8. แผนที่เทศบาลนครสงขลา ของเทศบาลนครสงขลา

การสร้างเครื่องมือ

ในการศึกษาจำเป็นต้องสร้างเครื่องมือ 2 ชุด ซึ่งมีขั้นตอนการสร้าง ดังนี้

1. การสร้างแบบประเมินศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ใน
บริเวณทะเลสาบสงขลา ศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการศึกษาภาคสนาม แล้ว
กำหนดขอบเขตการประเมินให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการศึกษา สามารถแบ่งเนื้อหาออก
เป็น 6 ด้าน คือ ความสะดวกในการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม คุณค่าและ
ความสำคัญ การตอบรับของประชาชนในท้องถิ่น และการจัดการ ซึ่งการประเมินแต่ละด้าน จะ
กำหนดเกณฑ์การประเมินหลักให้ครอบคลุม หลังจากนั้น จึงกำหนดเกณฑ์การประเมินย่อยที่
ครอบคลุมเกณฑ์ประเมินหลัก และกำหนดคะแนนในแต่ละเกณฑ์ย่อย จากมาก-น้อย เป็น 5-1
หรือ 4-1 แล้วนำแบบประเมินนี้ไปทดลองประเมินจริงในบางแหล่ง แล้วนำข้อมูลที่ได้กลับมา
ปรับแก้แบบประเมินนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อนำไปใช้ประเมินกับทุกแหล่งต่อไป

2. การสร้างแบบสอบถามนักท่องเที่ยว ศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการ
ศึกษาภาคสนาม โดยกำหนดคำถามให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการศึกษา และสอดคล้องกับ
แบบประเมินฯ ข้อมูลที่สอบถามประกอบด้วยข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว ลักษณะการเดินทาง
มาท่องเที่ยว ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ความต้องการ หรือข้อเสนอ
แนะที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ (ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกภายในแหล่งท่องเที่ยว
ด้านคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่น ด้าน
การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์) และแนวโน้มในการกลับมาท่องเที่ยว แล้วนำแบบสอบถาม
นี้ไปทดลองสอบถามนักท่องเที่ยวในบางแหล่ง แล้วนำข้อมูลที่ได้กลับมาปรับแก้แบบสอบถาม
นี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อนำไปใช้สอบถามกับนักท่องเที่ยวในทุกแหล่งต่อไป

แบบประเมินศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบ
สงขลา และแบบสอบถามนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ดังกล่าวมี
รายละเอียด ดังนี้

แบบประเมินศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา

วัน/เดือน/ปี ชื่อแหล่ง
ที่ตั้ง.....

1. ด้านความสะดวกในการเข้าถึง

1.1 ลักษณะถนนจาก ถนนสายหลัก ถึง แหล่งท่องเที่ยว	คะแนน
1) คอนกรีตเสริมเหล็ก หรือ ลาดยาง ตลอดสาย สภาพผิวถนนสมบูรณ์	5
2) คอนกรีตเสริมเหล็ก หรือ ลาดยาง แต่สภาพผิวถนนชำรุดบางช่วง	4
3) คอนกรีตเสริมเหล็ก หรือ ลาดยางไม่ตลอดสาย	3
4) ลูกกรง หรือ หินคลุก	2
5) ดิน	1
1.2 พาหนะที่เข้าถึงจาก ถนนสายหลัก ถึง แหล่งท่องเที่ยว	คะแนน
1) รถบัส และ รถที่มีขนาดเล็กกว่า อาจรวมเรือด้วยก็ได้	5
2) รถยนต์ 4 ล้อ และ รถที่มีขนาดเล็กกว่า อาจรวมเรือด้วยก็ได้	4
3) รถสามล้อเครื่อง และ รถที่มีขนาดเล็กกว่า อาจรวมเรือด้วยก็ได้	3
4) เรือ	2
5) รถจักรยาน	1
1.3 พาหนะรับจ้างที่เข้าถึงจาก ถนนสายหลัก ถึง แหล่งท่องเที่ยว	คะแนน
1) รถยนต์โดยสารประจำทาง เรือประจำทาง หรือ แพขนานยนต์	5
2) รถยนต์รับจ้างเช่าเหมา หรือ เรือยนต์รับจ้างเช่าเหมา	4
3) รถสามล้อเครื่องรับจ้าง รถจักรยานยนต์รับจ้าง หรือ เรือหางยาวรับจ้าง	3
4) รถสามล้อถีบรับจ้าง	2
5) เดิน	1
1.4 ระยะทางจาก ถนนสายหลัก ถึง แหล่งท่องเที่ยว	คะแนน
1) น้อยกว่า 1.00 กิโลเมตร	5
2) 1.00 – 3.00 กิโลเมตร	4
3) 3.01 – 6.00 กิโลเมตร	3
4) 6.01 – 10.00 กิโลเมตร	2
5) มากกว่า 10.00 กิโลเมตร	1
1.5 ป้ายชี้ทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว	คะแนน
1) ป้ายบอกชื่อแหล่ง ลูกศรชี้ทาง และ ระยะทาง	5
2) ป้ายบอกชื่อแหล่ง และมีลูกศรชี้ทาง หรือ ระยะทาง อย่างใดอย่างหนึ่ง	4

3) ป้ายบอกชื่อแหล่งท่องเที่ยว	3
4) ป้ายบอกชื่อเส้นทางที่แหล่งนั้นตั้งอยู่ หรือ สถานที่ใกล้เคียงกับแหล่ง และมีลูกศรชี้ทาง หรือ ระยะทาง	2
5) มีป้ายบอกชื่อแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะบริเวณที่ตั้ง	1

2. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว

2.1 น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์สาธารณะ	คะแนน
1) มีครบทั้ง 3 อย่าง เพียงพอ	5
2) มีครบทั้ง 3 อย่าง ไม่เพียงพอ	4
3) มี 2 อย่าง คือ (1).....(2)..... เพียงพอ	3
4) มี 2 อย่าง คือ (1)..... (2).....ไม่เพียงพอ	2
5) มี 1 อย่าง คือ (1).....เพียงพอ หรือ ไม่เพียงพอ	1
2.2 ภาชนะรองรับขยะ และการกำจัดขยะ	คะแนน
1) มีภาชนะรองรับขยะเพียงพอ และ มีการกำจัดขยะสม่ำเสมอ	5
2) มีภาชนะรองรับขยะเพียงพอ แต่ การกำจัดขยะไม่สม่ำเสมอ	4
3) มีภาชนะรองรับขยะไม่เพียงพอ แต่ มีการกำจัดขยะสม่ำเสมอ	3
4) มีภาชนะรองรับขยะไม่เพียงพอ และ การกำจัดขยะไม่สม่ำเสมอ	2
5) ไม่มีภาชนะรองรับขยะ แต่ มีการกำจัดขยะ	1
2.3 สถานที่จอดรถ และ ทำเทียบเรือ	คะแนน
1) มีที่จอดรถยนต์ รถสามล้อเครื่อง รถจักรยานยนต์ เป็นลานคอนกรีต หรือ ลาดยาง หรือ มีทำเทียบเรือ	5
2) มีที่จอดรถยนต์ รถสามล้อเครื่อง รถจักรยานยนต์ เป็นลานลูกรัง หินคลุก ทราย หรือ ดิน หรือ มีทำเทียบเรือ	4
3) มีที่จอดรถสามล้อเครื่อง รถจักรยานยนต์ รถจักรยาน เป็นลานคอนกรีต หรือ ลาดยาง หรือ ทำเทียบเรือ	3
4) มีที่จอดรถสามล้อเครื่อง รถจักรยานยนต์ รถจักรยาน เป็นลานลูกรัง หินคลุก ทราย หรือ ดิน หรือ ทำเทียบเรือ	2
5) มีที่จอดรถ หรือ มีทำเทียบเรืออยู่ภายนอกแหล่ง	1
2.4 ที่พักแรม (บ้านพัก เต็นท์) ที่พักผ่อน	คะแนน
1) มีที่พักแรม และ ที่พักผ่อน อย่างเพียงพอ	5
2) มีที่พักแรม และ ที่พักผ่อน แต่ ไม่เพียงพอ	4
3) มีที่พักผ่อนเพียงพอ แต่ มีที่พักแรมไม่เพียงพอ หรือ ไม่มีที่พักแรม	3
4) มีที่พักแรม หรือ ที่พักผ่อนไม่เพียงพอ	2

5) มีที่พักผ่อนไม่เพียงพอ และ ไม่มีที่พักแรม	1
2.5 ร้านอาหาร ร้านเครื่องดื่ม ร้านค้า และร้านจำหน่ายของที่ระลึก	คะแนน
1) มีครบทั้ง 4 ประเภท	5
2) มี 3 ประเภท คือ (1) (2).....	4
(3).....	
3) มี 2 ประเภท คือ (1) (2).....	3
4) มี 1 ประเภท คือ	2
5) มีร้านอาหาร ร้านเครื่องดื่ม ร้านค้า หรือร้านขายของที่ระลึกอยู่นอกแหล่ง	1
2.6 ห้องน้ำ หรือ สุขา	คะแนน
1) มีห้องส้วม และ ห้องอาบน้ำ อย่างเพียงพอ	5
2) มีห้องส้วม และ ห้องอาบน้ำ แต่ ไม่เพียงพอ	4
3) มีห้องส้วม หรือ ห้องอาบน้ำ อย่างเพียงพอ	3
4) มีห้องส้วม หรือ ห้องอาบน้ำ แต่ ไม่เพียงพอ	2
5) มีห้องน้ำอยู่ภายนอกแหล่ง	1
2.7 การดูแลและการรักษาความปลอดภัย	คะแนน
1) มีมาตรการและเจ้าหน้าที่ดูแลและรักษาความปลอดภัยอย่างทั่วถึงตลอดเวลา	5
2) มีมาตรการ และ เจ้าหน้าที่ดูแลและรักษาความปลอดภัยตลอดเวลา	4
3) มีมาตรการ หรือ เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยอยู่ประจำบางเวลา	3
4) มีมาตรการ หรือ เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยเข้ามาตรวจตราบางเวลา	2
5) มีมาตรการ และ เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยอยู่ภายนอกแหล่ง	1
3. ด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว	
3.1 สภาพทางธรรมชาติ	คะแนน
1) สภาพสมบูรณ์ หรือ ค่อนข้างสมบูรณ์ตามธรรมชาติ	4
2) สภาพธรรมชาติถูกตัดแปลงโดยมนุษย์เพียงเล็กน้อย	3
3) สภาพธรรมชาติถูกตัดแปลงโดยมนุษย์ค่อนข้างมาก	2
4) สภาพธรรมชาติถูกตัดแปลงโดยมนุษย์เป็นส่วนมาก	1
3.2 ระบบนิเวศ	คะแนน
1) ระบบนิเวศสมบูรณ์ หรือ ค่อนข้างสมบูรณ์ และ ยังไม่ได้รับผลกระทบใด ๆ	5
2) ระบบนิเวศค่อนข้างสมบูรณ์ มีแนวโน้มได้รับผลกระทบ	4
3) ระบบนิเวศเริ่มได้รับผลกระทบเพียงเล็กน้อย แต่ สามารถแก้ปัญหาได้	3
4) ระบบนิเวศได้รับผลกระทบค่อนข้างมาก และ ยากต่อการแก้ไข	2
5) ระบบนิเวศได้รับผลกระทบมากจนไม่สามารถแก้ไขได้	1

3.3 สภาพทางวัฒนธรรม**คะแนน**

1) สภาพสมบูรณ์ หรือ ค่อนข้างสมบูรณ์ และมีหลากหลาย	4
2) สภาพสมบูรณ์ หรือ ค่อนข้างสมบูรณ์	3
3) ปรากฏร่องรอยเดิมอยู่บ้าง หรือ สืบค้นร่องรอยเดิมได้	2
4) ไม่ปรากฏร่องรอยเดิมเหลืออยู่เลย หรือ สืบค้นร่องรอยเดิมได้ยาก	1

3.4 มลภาวะภายในแหล่งท่องเที่ยว (ขยะ ทัศนียภาพ เสียง ดิน น้ำ อากาศ)**คะแนน**

1) ไม่มีมลภาวะ	5
2) มี 1 มลภาวะ คือ	4
3) มี 2 มลภาวะ คือ (1).....	3
(2).....	
4) มี 3 มลภาวะ คือ (1).....	2
(2).....	
(3).....	
5) มีมากกว่า 3 มลภาวะ คือ (1).....	1
(2).....	
(3).....	
(4).....	

4. ด้านคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว**4.1 คุณค่าและความสำคัญทางธรรมชาติ****คะแนน**

1) มีความงามตามธรรมชาติ เป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางชีวภาพที่ยังไม่ถูกตัดแปลงหรือถูกรบกวนจากมนุษย์	5
2) มีความงามตามธรรมชาติ เป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางชีวภาพ ถูกตัดแปลงหรือถูกรบกวนจากมนุษย์เพียงเล็กน้อย	4
3) มีความงามตามธรรมชาติ มีความหลากหลายทางชีวภาพ ถูกตัดแปลงหรือถูกรบกวนจากมนุษย์ค่อนข้างมาก	3
4) มีความงามตามธรรมชาติ และมีความหลากหลายทางชีวภาพน้อย ถูกตัดแปลงหรือถูกรบกวนจากมนุษย์ค่อนข้างมาก	2
5) สภาพธรรมชาติถูกตัดแปลงหรือถูกรบกวนโดยมนุษย์ จนเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพเดิมมาก	1

4.2 คุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรม**คะแนน**

1) ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติจากกรมศิลปากร และมีความหลากหลาย (โบราณสถาน โบราณวัตถุ)	5
2) ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติจากกรมศิลปากร	4

3) มีอายุตั้งแต่ 100 ปีขึ้นไป และ มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือ ศิลปกรรม (จิตรกรรม ประติมากรรม เป็นต้น)	3
4) มีอายุน้อยกว่า 100 ปี และ มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือ ศิลปกรรม	2
5) มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และ ศิลปกรรมน้อยมาก	1

4.3 คุณค่าและความสำคัญทางวัฒนธรรม

คะแนน

1) มีสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตในอดีต วิถีชีวิตในปัจจุบัน และ วัฒนธรรมหลักประจำถิ่น	4
2) มีสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตในอดีต วิถีชีวิตในปัจจุบัน หรือ วัฒนธรรมหลักประจำถิ่น และ มีความงดงามหรือความเป็นเอกลักษณ์	3
3) มีสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตในอดีต วิถีชีวิตในปัจจุบัน หรือ วัฒนธรรมหลักประจำถิ่น	2
4) มีสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่า และ ความสำคัญทางวัฒนธรรมน้อยมาก	1

5. ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่น

5.1 การต้อนรับนักท่องเที่ยว

คะแนน

1) ประชาชนในท้องถิ่นหรือชุมชนยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจ	5
2) ประชาชนส่วนใหญ่ยินดีต้อนรับ ส่วนที่เหลือไม่แสดงความคิดเห็น	4
3) ประชาชนส่วนใหญ่ไม่แสดงความคิดเห็น ส่วนที่เหลือยินดีต้อนรับ หรือ ไม่ยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยว	3
4) ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ต้องการให้นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวส่วนที่เหลือยินดีต้อนรับ หรือ ไม่แสดงความคิดเห็น	2
5) ประชาชนไม่ยินดีต้อนรับ หรือ ไม่ต้องการให้นักท่องเที่ยวเข้าไปในแหล่งท่องเที่ยว	1

5.2 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยว

คะแนน

1) มีส่วนร่วมในกระบวนการคิด ตัดสินใจ วางแผน และ เข้าร่วมในทุกกิจกรรม	5
2) มีส่วนร่วมในกระบวนการคิด ตัดสินใจ วางแผน และ เข้าร่วมในบางกิจกรรม	4
3) มีส่วนร่วมในกระบวนการคิด ตัดสินใจ วางแผน หรือ เข้าร่วมในทุกกิจกรรม	3
4) มีส่วนร่วมในกระบวนการคิด ตัดสินใจ วางแผน หรือ เข้าร่วมในบางกิจกรรม	2
5) มีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยวน้อยมาก	1

5.3 การรักษาเอกลักษณ์ของคนในชุมชน

คะแนน

1) คนในชุมชนส่วนใหญ่ยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ในวิถีชีวิต และวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้อย่างเหนียวแน่น	5
2) คนในชุมชนส่วนใหญ่ยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ในวิถีชีวิต และวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้	4
3) วิถีชีวิต และวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนในชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง	3
4) วิถีชีวิต และวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก	2

- 5) วิถีชีวิต และวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนในชุมชนมีปรากฏให้เห็นน้อยมาก 1

5.4 การได้รับประโยชน์ของคนในชุมชนจากแหล่งท่องเที่ยว **คะแนน**

- 1) คนในชุมชนส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวมาก 4
- 2) คนในชุมชนส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวปานกลาง 3
- 3) คนในชุมชนส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวน้อย 2
- 4) คนในชุมชนส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวน้อยมาก 1

6. ด้านการจัดการ

6.1 การให้การศึกษา **คะแนน**

- 1) มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว มีเจ้าหน้าที่หรือวิทยากร และมีป้ายหรือสัญลักษณ์สื่อความหมาย หรือฐานความรู้ 5
- 2) มีเจ้าหน้าที่หรือวิทยากร และมีป้ายหรือสัญลักษณ์สื่อความหมาย ฐานความรู้ หรือเส้นทางศึกษาธรรมชาติ 4
- 3) มีป้าย หรือ สัญลักษณ์สื่อความหมาย ฐานความรู้ เส้นทางศึกษาธรรมชาติ หรือ มีสื่อสิ่งพิมพ์ 3
- 4) พิพิธภัณฑ์ นิทรรศการ ห้องสมุด จุดหรือหอชมวิว หอดูนก หรือ เส้นทางเดินชมธรรมชาติ 2
- 5) มีการจัดการให้การศึกษา หรือ การสื่อความหมายน้อยมาก 1

6.2 การรักษาสีงแวดล้อม **คะแนน**

- 1) มีการคุ้มครอง บำรุงรักษา ป่าไม้ และ ควบคุมจำนวนอย่างสม่ำเสมอ 5
- 2) มีการคุ้มครอง บำรุงรักษา และป่าไม้ แต่ มีการควบคุมจำนวนไม่สม่ำเสมอ 4
- 3) มีการคุ้มครอง บำรุงรักษา และ ป่าไม้ แต่ ไม่มีการควบคุมจำนวน 3
- 4) มีการคุ้มครอง บำรุงรักษา ป่าไม้ หรือ ควบคุมจำนวน 2
- 5) มีการคุ้มครอง บำรุงรักษา ป่าไม้ และ ควบคุมจำนวนน้อยมาก 1

6.3 องค์กรในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ **คะแนน**

- 1) มีองค์กรจัดการที่ชัดเจน มีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีความร่วมมือ ในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และสร้างการมีส่วนร่วมกับคนในท้องถิ่น 5
- 2) มีองค์กรในการจัดการที่ชัดเจน มีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และ มีความร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง 4
- 3) มีองค์กรในการจัดการที่ชัดเจน มีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่ มีความร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมไม่ค่อยต่อเนื่อง 3
- 4) มีองค์กรในการจัดการที่ชัดเจน และ มีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์น้อย 2
- 5) มีองค์กรในการจัดการที่ไม่ชัดเจน 1

.....

แบบสอบถามนักท่องเที่ยว

ในแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา

ว/ค/ป..... เวลา ชื่อผู้บันทึก..... ชื่อแหล่ง.....

คำชี้แจง กรุณาตอบคำถามต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. เพศ : 1) ชาย 2) หญิง
2. อายุ :ปี
3. ที่อยู่ปัจจุบัน : ตำบลอำเภอ.....จังหวัด
4. ระดับการศึกษา :

1) ประถมศึกษา	2) มัธยมศึกษาตอนต้น	3) มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.
4) อนุปริญญา/ปวส./ปวท.	5) ปริญญาตรี	6) ปริญญาโท
7) ปริญญาเอก	8) อื่น ๆ (ระบุ).....	
5. อาชีพ :

1) นักเรียน/นิสิต/นักศึกษา	2) แม่บ้าน / พ่อบ้าน	3) รับจ้างทั่วไป
4) เกษตรกรรม	5) ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	6) พนักงานบริษัท
7) ลูกจ้างชั่วคราว	8) ลูกจ้างประจำ	
9) รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ/พนักงานของรัฐ 10. อื่น ๆ (ระบุ).....		

ตอนที่ 2 ข้อมูลลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยว

6. นอกจากมาเที่ยวแล้ว ท่านมีเหตุผลอื่นหรือไม่ในการเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวนี้

1) ไม่มีเหตุผลอื่น	2) มีเหตุผลอื่น คือ
--------------------	---------------------------
7. ท่านเคยได้ยินชื่อ รู้จัก หรือได้รับข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวนี้มาก่อนหรือไม่ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1) ไม่เคย	2) เคย	จาก ☐ คนแนะนำ ☐ โทรทัศน์ ☐ วิทยุ
☐ สื่อสิ่งพิมพ์ ☐ บริษัทนำเที่ยว ☐ อื่น ๆ ระบุ		
8. ท่านเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวนี้อย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1) รถส่วนตัว :	☐ รถยนต์ ☐ รถจักรยานยนต์ ☐ รถสามล้อเครื่อง ☐ รถสามล้อถีบ ☐ รถจักรยาน	
2) รถโดยสารประจำทาง :	☐ รถบัส ☐ รถสองแถว ☐ รถตุ๊ก ตุ๊ก ☐ รถตู้	
3) รถเช่าเหมา :	☐ รถบัส ☐ รถสองแถว ☐ รถตู้ ☐ รถตุ๊ก ตุ๊ก ☐ แท็กซี่ ☐ จักรยานยนต์ ☐ สามล้อถีบ	
4) เรือ :	☐ เรือโดยสารประจำทาง ☐ เรือเช่าเหมา	
5) รถไฟ	6) เครื่องบิน	7) อื่น ๆ (ระบุ)

9. ท่านมาเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวนี้ในลักษณะใด

- 1) จัดมาคนเดียว ☐ คนเดียว ☐ มากับเพื่อน ☐ มากับครอบครัว
 2) มาเป็นหมู่คณะ ☐ หน่วยงาน ☐ กลุ่มชมรม ☐ กลุ่มสมาชิก
 3) มากับบริษัทนำเที่ยว 4) อื่น ๆ (ระบุ)

10. การมาท่องเที่ยวครั้งนี้ ท่านได้ไปหรือจะไปแหล่งท่องเที่ยวอื่นที่อยู่ใกล้เคียงแหล่งนี้หรือไม่

- ☐ ไม่ไป ☐ ได้ไป หรือจะไป (ระบุชื่อแหล่ง)

11. ในการมาท่องเที่ยวครั้งนี้ท่านพักค้างคืนหรือไม่

- ☐ ไม่พัก ☐ พักค้างคืน ที่จำนวน คืน

12. ท่านใช้จ่ายในแหล่งท่องเที่ยวนี้ทั้งหมดประมาณ.....บาท

ท่านใช้จ่ายในด้าน 1. 2. 3.

13. ท่านใช้เวลาท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวนี้ประมาณ.....

คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ลงท้ายข้อความเพียง 1 ช่องที่ตรงกับความคิดของท่านมากที่สุด

ตอนที่ 3 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ข้อคำถาม	ใช่	ไม่ใช่
14. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม		
15. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ส่งเสริม และสนับสนุนให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่การวางแผน บริหาร จัดการ หรือดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์		
16. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะต้องให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยว และประชาชนในท้องถิ่น เพื่อให้ตระหนักถึงการรักษาสภาพแวดล้อม		
17. นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะไม่ซื้อสินค้าหรือบริการที่ทำลายสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น พืชพันธุ์ สัตว์ป่า โบราณวัตถุ เป็นต้น		
18. นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะต้องปฏิบัติตามกฎ ข้อบังคับ และข้อแนะนำของแหล่งท่องเที่ยวที่ไปท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด		
19. แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ควรควบคุมจำนวนและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เพื่อป้องกันผลเสียที่จะเกิดตามมา		
20. แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะต้องมีป้าย สัญลักษณ์สื่อความหมาย หรือฐานความรู้ต่างๆ เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว		
21. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะต้องทำให้คนในท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการท่องเที่ยว		
22. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ควรก่อให้เกิดความรู้และไม่ทำลายสภาพแวดล้อม		
23. นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะต้องไม่แสดงพฤติกรรมที่มีผลเสียต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ		

ตอนที่ 4 ความต้องการหรือข้อเสนอแนะที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวนี้

ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

24. ท่านต้องการให้ปรับปรุง “ ถนน ” ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวนี้อย่างไรบ้าง

.....

.....

25. ท่านต้องการให้ปรับปรุง “ ป้ายชี้ทาง ” เข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวนี้อย่างไรบ้าง

.....

.....

26. ท่านต้องการให้ปรับปรุง “ พาหนะรับจ้างที่เข้าถึง ” ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวนี้อย่างไรบ้าง

.....

.....

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกภายในแหล่งท่องเที่ยว

27. ท่านต้องการให้ปรับปรุง ที่จอดรถ/ท่าเทียบเรือ ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวนี้ อย่างไรบ้าง

.....

.....

28.ท่านต้องการให้ปรับปรุง ที่พักผ่อน(ศาลา ที่นั่งพัก) ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวนี้อย่างไรบ้าง

.....

.....

29. ท่านต้องการให้ปรับปรุง ที่พักแรม(ห้องพัก เต็นท์) ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวนี้อย่างไร

.....

.....

30. ท่านต้องการให้ปรับปรุง สุขา หรือห้องน้ำ ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวนี้อย่างไรบ้าง

.....

.....

31. ท่านต้องการให้ปรับปรุง ร้านขายอาหาร ร้านขายเครื่องดื่ม ร้านค้า หรือร้านขายของที่ระลึก ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวนี้ อย่างไรบ้าง

.....

.....

32. ท่านต้องการให้ปรับปรุง ระบบไฟฟ้า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวนี้ อย่างไรบ้าง

.....

.....

33. ท่านต้องการให้ปรับปรุง น้ำอุปโภคบริโภค ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวนี้ อย่างไรบ้าง

.....

.....

34. ท่านต้องการให้ปรับปรุง โทรศัพท์สาธารณะ ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวนี้ อย่างไรบ้าง

.....

.....

35. ท่านต้องการให้ปรับปรุง ถังขยะ และการกำจัด ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวนี้ อย่างไรบ้าง

.....

.....

36.ท่านต้องการให้ปรับปรุง ระบบการรักษาความปลอดภัย ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวนี้อย่างไร

.....

.....

ด้านคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว

37. ท่านต้องการให้ พัฒนาคุณค่าและความสำคัญ ของแหล่งท่องเที่ยวนี้ในด้านต่อไปนี้อย่างไร

- ด้านธรรมชาติ

.....

.....

- ด้านวัฒนธรรม

.....

.....

- ด้านประวัติศาสตร์ และโบราณคดี

.....

.....

ด้านการตอบรับของประชาชนในท้องถิ่น

38. ท่านต้องการให้ ประชาชนในท้องถิ่นตอบรับการท่องเที่ยว ในด้านต่อไปนี้ อย่างไรบ้าง

- ด้านการต้อนรับ

- ด้านการมีส่วนร่วม

- ด้านการรักษาเอกลักษณ์

- ด้านการได้รับประโยชน์

ด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

40. ท่านต้องการให้ มีการให้การศึกษา/การสื่อความหมาย ภายในแหล่งท่องเที่ยวนี้อย่างไรบ้าง

.....

.....

40. ท่านต้องการให้มี การคุ้มครอง บำรุงรักษาธรรมชาติ ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวนี้อย่างไร
-
-
41. ท่านต้องการให้มี การดูแลรักษา พื้นฟูสภาพทางวัฒนธรรม เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ วิถีชีวิต เป็นต้น ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวนี้ อย่างไรบ้าง
-
-
42. ท่านต้องการเสนอให้มี กฎ ระเบียบ หรือข้อควรปฏิบัติ ในแหล่งท่องเที่ยวนี้ อย่างไรบ้าง
-
-
43. ท่านต้องการให้ องค์กรในการจัดการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวนี้มีลักษณะ ใดบ้าง
-
-
44. ข้อเสนอแนะด้านอื่น ๆ
-
-

ตอนที่ 5 แนวโน้มในการกลับมาท่องเที่ยว

45. ท่านจะกลับมาท่องเที่ยว ณ แหล่งนี้อีกเนื่องจาก มีเหตุผลหลัก หรือมีความประทับใจ อะไร
-
46. ท่านเห็นว่า แหล่งท่องเที่ยวโดยรอบทะเลสาบสงขลา ควรเป็นอย่างไร
-
-
47. แหล่งท่องเที่ยวรอบทะเลสาบสงขลาที่ท่าน รู้จัก หรือเคยได้ยินชื่อ คือ แหล่งใดบ้าง
-
-
-
-
-

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามอย่างดียิ่ง

การสำรวจและประเมินศักยภาพ

การสำรวจและประเมินศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

1. นำแบบประเมินศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สร้างขึ้นไปใช้ประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง โดยให้ค่าคะแนนตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ในแบบประเมินศักยภาพ ซึ่งในการประเมินจะนำข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมที่ได้ศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาประกอบประกอบการประเมินด้วย

2. นำค่าคะแนนที่ประเมินได้จากแบบประเมินศักยภาพของแต่ละแห่งมาคำนวณหาศักยภาพ ดังนี้

2.1 นำค่าคะแนนที่ประเมินได้จากแต่ละเกณฑ์หารด้วยคะแนนเต็มของเกณฑ์นั้น ๆ รวมทั้งหมด 26 เกณฑ์

2.2 นำค่าคะแนนที่ได้จากข้อ 2.1 รวม 26 ค่ามารวมกันแล้วหาค่าเฉลี่ยรวม แล้วคิดเทียบเป็นร้อยละ(ค่าคะแนนที่ได้จาก 26 เกณฑ์มารวมกัน แล้วหารด้วย 26 แล้วคูณด้วย 100) ค่าร้อยละที่ได้จะเป็นค่าศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของแต่ละแห่ง

3. ประเมินระดับศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยนำค่าคะแนน ศักยภาพของแต่ละแห่งที่ได้มาเปรียบเทียบกับระดับความมีศักยภาพ จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินศักยภาพ ดังกล่าวแล้วในบทที่ 2 และจากการสร้างแบบประเมินศักยภาพให้มีเกณฑ์การประเมินค่อนข้างชัดเจน สามารถแบ่งระดับศักยภาพออกเป็น 4 ระดับ คือ

3.1 ศักยภาพมากที่สุด	ได้คะแนนประเมิน มากกว่าร้อยละ 80
3.2 มีศักยภาพมาก	ได้คะแนนประเมิน ร้อยละ 66-80
3.3 มีศักยภาพปานกลาง	ได้คะแนนประเมิน ร้อยละ 50-65
3.4 มีศักยภาพน้อย	ได้คะแนนประเมิน น้อยกว่าร้อยละ 50

โดยที่แหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ไม่จำเป็นจะต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกสบายมากนัก เนื่องจากนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มิได้มีความต้องการหลักที่ความสะดวกสบาย และไม่ต้องการให้แหล่งท่องเที่ยวพัฒนาจนเกิดการทำลายสภาพแวดล้อม แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยทั่วไป ส่วนใหญ่ยังขาดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ถูกต้องและเหมาะสม นอกจากนี้พื้นที่ศึกษามีบริเวณกว้างและมีแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมากไม่สอดคล้องกับเวลาที่ใช้ทำการศึกษา ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ จึงกำหนดเกณฑ์ว่า แหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับการ

ประเมินศักยภาพแล้ว ได้คะแนนศักยภาพรวมตั้งแต่ร้อยละ 50 ขึ้นไป เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ควร จะได้รับการศึกษา และนำผลการศึกษามาใช้เป็นแนวทางพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยรอบทะเลสาบสงขลา ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีคุณภาพต่อไป

การสำรวจและวิเคราะห์ความต้องการของนักท่องเที่ยว

การสำรวจและวิเคราะห์ความต้องการของนักท่องเที่ยวจะดำเนินการเฉพาะกับแหล่ง ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ผ่านการประเมินศักยภาพแล้วเท่านั้น คือ มีค่าศักยภาพตั้งแต่ร้อยละ 50 ขึ้นไป

การสำรวจความต้องการของนักท่องเที่ยวในแต่ละแหล่งจะใช้พนักงานเก็บข้อมูลที่ได้ ผ่านการชี้แนะแล้ว นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปสอบถามนักท่องเที่ยวในแต่ละแหล่ง

การวิเคราะห์ความต้องการของนักท่องเที่ยวในแต่ละแหล่งจะใช้วิธีการทางสถิติ วิเคราะห์ข้อมูล จากการตอบแบบสอบถามของนักท่องเที่ยวประกอบการพรรณนาวิเคราะห์

การเสนอแนวทางการพัฒนา

การเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บริเวณทะเลสาบสงขลา พิจารณา จากข้อมูลที่ได้จากผลการศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว การจัดการของชุมชน และความต้องการของนักท่องเที่ยว

บทที่ 4

ผลการศึกษาและการวิเคราะห์ผล

แหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลาประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ตามชายฝั่งของทะเลสาบสงขลา ในบริเวณต่าง ๆ ดังนี้ (ภาพ 2-4)

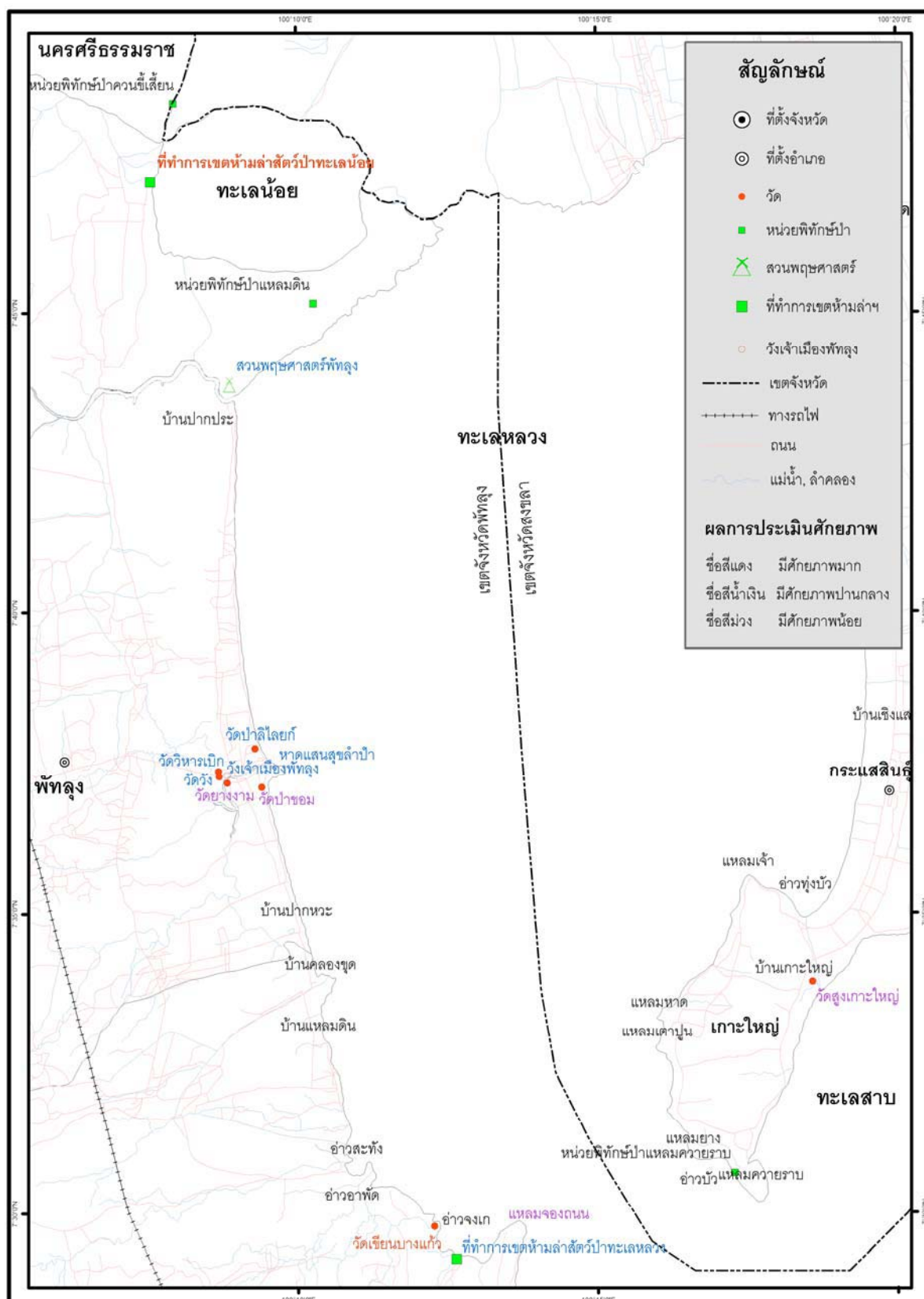
1. บริเวณทะเลน้อย
2. บริเวณทะเลหลวง
3. บริเวณทะเลสาบ
4. บริเวณทะเลสาบสงขลา

การศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา โดยการนำแบบประเมินศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สร้างขึ้นไปใช้ประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทุกแห่ง หลังจากนั้นจึงใช้แบบสอบถามไปสอบถามนักท่องเที่ยวในทุกแห่งที่มีคะแนนศักยภาพตั้งแต่ร้อยละ 50 ขึ้นไป ผลการศึกษาแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลา สามารถกล่าวแยกตามหัวข้อดังนี้

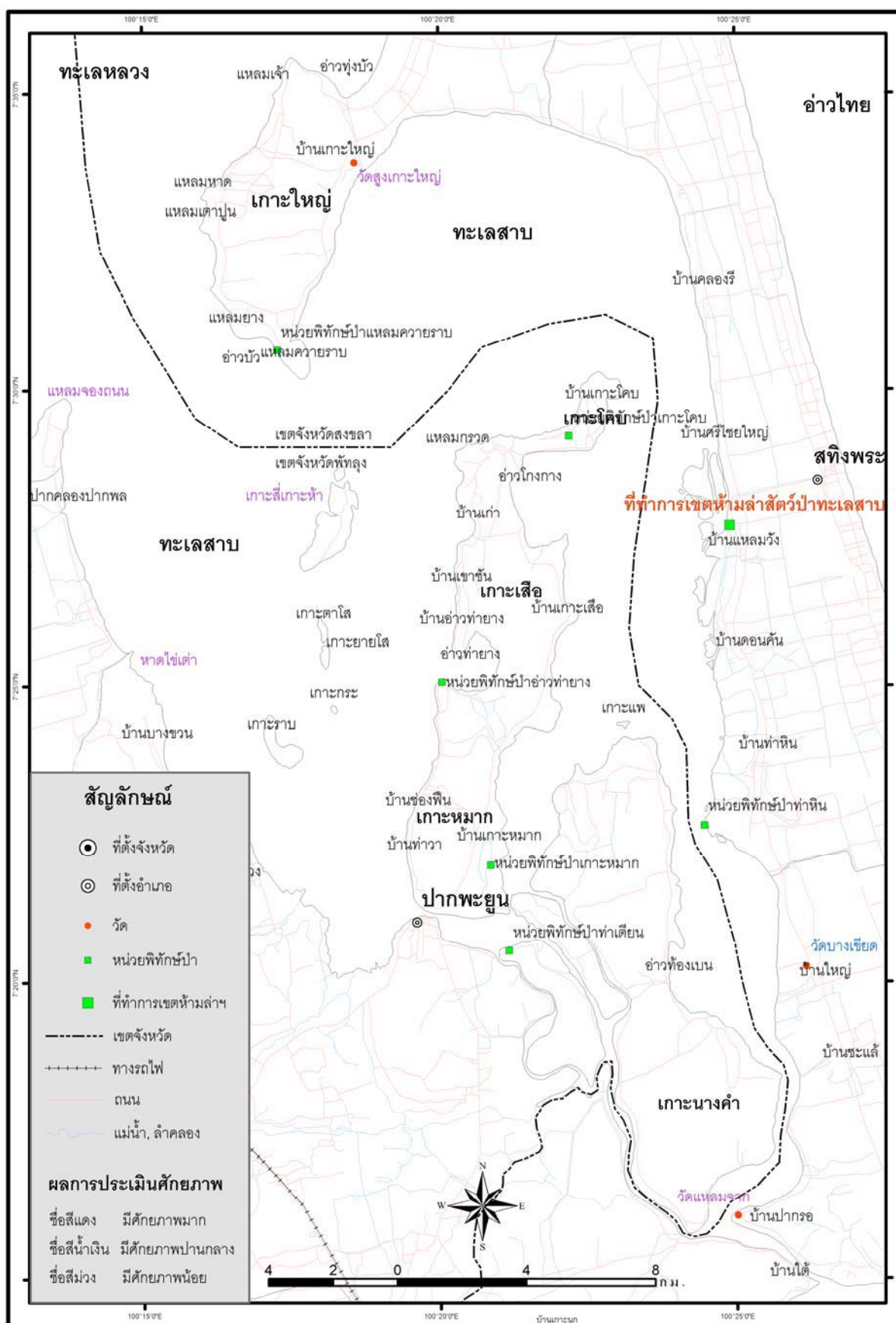
1. ผลการประเมินศักยภาพ
2. ผลการสำรวจและประเมินศักยภาพในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก
3. ผลการสอบถามนักท่องเที่ยวในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก
4. ผลการสำรวจและประเมินศักยภาพในแหล่งที่มีระดับศักยภาพปานกลาง
5. ผลการสอบถามนักท่องเที่ยวในแหล่งที่มีระดับศักยภาพปานกลาง
6. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ผลการประเมินศักยภาพ

จากการสำรวจและประเมินศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลาจำนวน 49 แหล่ง ได้ผลการประเมิน และการแบ่งระดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง ปรากฏดังตาราง 5

ภาพ 2 แผนที่แสดงที่ตั้งแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลน้อยและทะเลหลวง

ภาพ 3 แผนที่แสดงที่ตั้งแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบ

ตาราง 5 ผลการประเมินศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
ในบริเวณทะเลสาบสงขลาจำนวน 49 แหล่ง

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	คะแนน%	ระดับศักยภาพ
1. สถาบันทักษิณคดีศึกษา	เกาะยอ	เมือง	สงขลา	77.115	มาก
2. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย	พนางตุง	ควนขนุน	พัทลุง	73.846	มาก
3. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา	บ่อয়ง	เมือง	สงขลา	68.269	มาก
4. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ	คูขุด	สตงพระ	สงขลา	68.077	มาก
5. หาดสมิหลา	บ่อয়ง	เมือง	สงขลา	67.885	มาก
6. วัดมัทธนิมาวาสรวรวิหาร	ลำปำ	เมือง	สงขลา	67.885	มาก
7. วัดเขียนบางแก้ว	จงถนน	เขาชัยสน	พัทลุง	67.885	มาก
8. วัดท้ายยอ	เกาะยอ	เมือง	สงขลา	66.346	มาก
9. วัดป่าลิไลยก์	ลำปำ	เมือง	พัทลุง	65.385	ปานกลาง
10. สวนสองทะเล	บ่อয়ง	เมือง	สงขลา	64.038	ปานกลาง
11. สวนป่าเปรม	พะวง	เมือง	สงขลา	64.038	ปานกลาง
12. วังเจ้าเมืองพัทลุง	ลำปำ	เมือง	พัทลุง	63.462	ปานกลาง
13. หาดแสนสุขลำปำ	ลำปำ	เมือง	พัทลุง	61.538	ปานกลาง
14. เขาดังกวอน	บ่อয়ง	เมือง	สงขลา	60.577	ปานกลาง
15. วัดโพธิปฐมवास	บ่อয়ง	เมือง	สงขลา	60.385	ปานกลาง
16. วัดสุวรรณคีรี	หัวเขา	สงขลา	สงขลา	60.192	ปานกลาง
17. วัดแจ้ง	บ่อয়ง	สงขลา	สงขลา	59.038	ปานกลาง
18. เมืองสงขลาเก่าเชิงเขาแดง	หัวเขา	สงขลา	สงขลา	59.038	ปานกลาง
19. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลหลวง	จงถนน	พัทลุง	พัทลุง	58.846	ปานกลาง
20. วัดบ่อทรัพย์	หัวเขา	สงขลา	สงขลา	57.115	ปานกลาง
21. เขาน้อย	บ่อয়ง	สงขลา	สงขลา	57.115	ปานกลาง
22. วัดเขาน้อย	หัวเขา	สงขลา	สงขลา	56.923	ปานกลาง
23. วัดวัง	ลำปำ	พัทลุง	พัทลุง	56.923	ปานกลาง
24. สวนพฤกษศาสตร์พัทลุง	พนางตุง	พัทลุง	พัทลุง	56.923	ปานกลาง
25. วัดวิหารเบิก	ลำปำ	พัทลุง	พัทลุง	55.962	ปานกลาง
26. วัดบางเขียด	บางเขียด	สงขลา	สงขลา	55.000	ปานกลาง
27. วัดโลกราม	สตงหม้อ	สงขลา	สงขลา	54.231	ปานกลาง
28. วัดแหลมพ้อ	เกาะยอ	สงขลา	สงขลา	54.231	ปานกลาง
29. วัดภูผาเบิก	หัวเขา	สงขลา	สงขลา	52.885	ปานกลาง
30. วัดศิริวรรณवास	หัวเขา	สงขลา	สงขลา	50.192	ปานกลาง

ตาราง 5 (ต่อ)

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	คะแนน%	ระดับศักยภาพ
31. วัดศาลาหัวยาง	บ่อยาง	เมือง	สงขลา	49.423	น้อย
32. สุสานพระยาแขก(มรุ่ม)	หัวเขา	สิงหนคร	สงขลา	49.038	น้อย
33. วัดยางงาม	ปากร่อ	สิงหนคร	สงขลา	48.846	น้อย
34. ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสงขลา	ลำปำ	เมือง	พัทลุง	48.654	น้อย
35. วัดแหลมจาก	บ่อยาง	เมือง	สงขลา	47.293	น้อย
36. ศาลเจ้าปู่ทวดหัวเขาแดง	หัวเขา	สิงหนคร	สงขลา	45.692	น้อย
37. ป้อมปากน้ำแหลมทราย	บ่อยาง	เมือง	สงขลา	44.731	น้อย
38. วัดสูงเกาะใหญ่	เกาะใหญ่	กระแสสินธุ์	สงขลา	43.165	น้อย
39. วัดป่าขอม	ลำปำ	เมือง	พัทลุง	43.153	น้อย
40. แหลมจองถนน	จองถนน	เขาชัยสน	พัทลุง	43.000	น้อย
41. สุสานตระกูล ณ สงขลา	หัวเขา	สิงหนคร	สงขลา	42.654	น้อย
42. ศาลาหลบเสือ	หัวเขา	สิงหนคร	สงขลา	42.115	น้อย
43. แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาสิงหนคร	สิงหนคร	สิงหนคร	สงขลา	41.308	น้อย
44. เจดีย์เขากูฏ	เกาะยอ	เมือง	สงขลา	41.231	น้อย
45. เกาะสี่เกาะห้า	เกาะหมาก	ปากพะยูน	พัทลุง	41.192	น้อย
46. หาดไข่เต่า	นาปะขอ	บางแก้ว	พัทลุง	41.154	น้อย
47. ศาลาบ่อเก็งและสุสานเจ.วี.ลาร์เซน	หัวเขา	สิงหนคร	สงขลา	39.231	น้อย
48. พิพิธภัณฑ์ชุมชนแหลมโพธิ์	หัวเขา	สิงหนคร	สงขลา	38.077	น้อย
49. ศาลากวาง	คูเต่า	หาดใหญ่	สงขลา	37.307	น้อย

จากผลการประเมินศักยภาพในตาราง 5 พบว่าแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
ในบริเวณทะเลสาบสงขลา มีระดับศักยภาพแตกต่างกัน 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มที่มีระดับศักยภาพมาก (66-80%)	จำนวน	8	แหล่ง
2. กลุ่มที่มีระดับศักยภาพปานกลาง (50-65%)	จำนวน	22	แหล่ง
3. กลุ่มที่มีระดับศักยภาพน้อย (น้อยกว่า 50 %)	จำนวน	19	แหล่ง

เมื่อพิจารณาแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในแต่ละกลุ่มระดับศักยภาพ
แยกตามเขตการปกครองได้ผลดังตาราง 6

ตาราง 6 แหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในแต่ละกลุ่มระดับศักยภาพ แยกตามเขตการปกครอง

ระดับศักยภาพ	จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	ชื่อแหล่ง (คะแนน %)
มาก (66-80 %) 8 แหล่ง	สงขลา	เมือง	บ่อหยาง	1. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา (68.269) 2. หาดสมิหลา (67.885) 3. วัดมณีมาวาสวรวิหาร (67.885)
			เกาะยอ	4. สถาบันทักษิณคดีศึกษา (77.115) 5. วัดท้ายยอ (66.346)
		สติงพระ	คูซุด	6. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ (68.077)
	พัทลุง	ควนขนุน	พนางตุง	7. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย (73.846)
		เขาชัยสน	จองถนน	8. วัดเขียนบางแก้ว (67.885)
ปานกลาง (50-65 %) 22 แหล่ง	สงขลา	สิงหนคร	หัวเขา	1. วัดสุวรรณคีรี (60.192) 2. เมืองสงขลาเก่าเชิงเขาแดง (59.038) 3. วัดบ่อทรัพย์ (57.115) 4. วัดเขาน้อย (56.923) 5. วัดภูผาเบิก (52.885) 6. วัดศิริวรรณवास (50.192)
			สติงหม้อ	7. วัดโลกราบ (54.231)
			บางเขียด	8. วัดบางเขียด (55.000)
		เมือง	บ่อหยาง	9. สวนสองทะเล (64.038) 10. เขาดังกวน (60.577) 11. วัดโพธิ์ปฐมवास (60.385) 12. วัดแจ้ง (59.038) 13. เขาน้อย (57.115)
			พะวง	14. สวนป่าปรรม (64.038)
			เกาะยอ	15. วัดแหลมพ้อ (54.231)
	พัทลุง	เมือง	ลำปำ	16. วัดป่าลิไลยก์ (65.385) 17. วัดเจ้าเมืองพัทลุง (63.462) 18. หาดแสนสุขลำปำ (61.538) 19. วัดวัง (56.923) 20. วัดวิหารเบิก (55.962)
			เขาชัยสน	21. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลหลวง (58.846)
		ควนขนุน	พนางตุง	22. สวนพฤกษศาสตร์พัทลุง (56.923)

ตาราง 6 (ต่อ)

ระดับศักยภาพ	จังหวัด	อำเภอ	ตำบล	ชื่อแหล่ง (%)
น้อย (< 50 %) 19 แหล่ง	สงขลา	สิงหนคร	หัวเขา	1. สุสานพระยาแขก (49.038) 2. ศาลเจ้าปู่ทวดหัวเขาแดง (45.692) 3. สุสานตระกูล ณ สงขลา (42.654) 4. ศาลาหลบเสือ (42.115) 5. ศาลาบ่อเก็งและสุสานเจ.วี.ลาร์เซน (40.769) 6. ศาลากว (37.307)
			ปากรือ	7. วัดแหลมจาก (47.293)
			สทิงหม้อ	8. แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผา สทิงหม้อ (41.308)
		เมือง	บ่อหยาง	9. วัดศาลาหัวยาง (49.423) 10. ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสงขลา (48.654) 11. ป้อมปากน้ำแหลมทราย (44.731)
			เกาะยอ	12. เจดีย์เขากูฎ (41.231)
		หาดใหญ่	คูเต่า	13. พิพิธภัณฑ์ชุมชนแหลมโพธิ์ (38.077)
		กระเส็นรุ้	เกาะใหญ่	14. วัดสูงเกาะใหญ่ (43.165)
	พัทลุง	เมือง	ลำปำ	15. วัดยางงาม (48.846) 16. วัดป่าขอม (43.153)
		เขาชัยสน	จองถนน	17. แหลมจองถนน (43.000)
		บางแก้ว	นาปะขอ	18. หาดไข่เต่า (41.154)
		ปากพะยูน	เกาะหมาก	19. เกาะสี่เกาะห้า (41.192)

จากตาราง 6 การศึกษาแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลาทั้งหมด 49 แหล่ง พบว่าตั้งอยู่ในจังหวัดสงขลามากที่สุดถึง 35 แหล่ง และจังหวัดพัทลุง 14 แหล่ง และในทุกกลุ่มระดับศักยภาพพบว่า แหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในจังหวัดสงขลาเช่นกัน โดยแหล่งที่มีระดับศักยภาพมากตั้งอยู่ในจังหวัดสงขลา 6 แหล่งและจังหวัดพัทลุง 2 แหล่ง แหล่งที่มีระดับศักยภาพปานกลางตั้งอยู่ในจังหวัดสงขลา 15 แหล่งและจังหวัดพัทลุง 7 แหล่ง และแหล่งที่มีระดับศักยภาพน้อยตั้งอยู่ในจังหวัดสงขลา 14 แหล่งและจังหวัดพัทลุง 5 แหล่ง

เมื่อพิจารณาแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในแต่ละกลุ่มระดับศักยภาพแยกตามตำแหน่งที่ตั้งในทะเลสาบสงขลา ปรากฏผลดังตาราง 7

ตาราง 7 แหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในแต่ละกลุ่มระดับศักยภาพ
แยกตามตำแหน่งที่ตั้งในบริเวณทะเลสาบสงขลา

ระดับศักยภาพ	ที่ตั้งในทะเลสาบสงขลา	ชื่อแหล่ง (%)
มาก (66-80 %) 8 แหล่ง	บริเวณทะเลน้อย	1. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย (73.846)
	บริเวณทะเลหลวง	2. วัดเขินบางแก้ว (67.885)
	บริเวณทะเลสาบ	3. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ (68.077)
	บริเวณทะเลสาบสงขลา	4. สถาบันทักษิณคดีศึกษา (77.115) 5. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สงขลา (68.269) 6. หาดสมิหลา (67.885) 7. วัดมณีมาวาสวรวิหาร (67.885) 8. วัดท้ายยอ (66.346)
ปานกลาง (50-65 %) 22 แหล่ง	บริเวณทะเลหลวง (ด้านตะวันตก)	1. วัดป่าลิไลยก์ (65.385) 2. วัดเจ้าเมืองพัทลุง (63.462) 3. หาดแสนสุขลำปำ (61.538) 4. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลหลวง (58.846) 5. วัดวัง (56.923) 6. สวนพฤกษศาสตร์พัทลุง (56.923) 7. วัดวิหารเบิก (55.962)
	บริเวณทะเลสาบ	8. วัดบางเขียด (55.000)
	บริเวณทะเลสาบสงขลา	9. สวนสองทะเล (64.038) 10. สวนป่าเปรม (64.038) 11. เขาดังกวน (60.577) 12. วัดโพธิ์ปฐมवास (60.385) 13. วัดสุวรรณคีรี (60.192) 14. วัดแจ้ง (59.038) 15. เมืองสงขลาเก่าเชิงเขาแดง (59.038) 16. วัดบ่อทรัพย์ (57.115) 17. เขาน้อย (57.115) 18. วัดเขาน้อย (56.923) 19. วัดโลการาม (54.231) 20. วัดแหลมพ้อ (54.231) 21. วัดภูผาเบิก (52.885) 22. วัดศิริวรรณवास (50.192)

ตาราง 7 (ต่อ)

ระดับศักยภาพ	ที่ตั้งในทะเลสาบสงขลา	ชื่อแหล่ง (%)
น้อย (< 50 %) 19 แหล่ง	บริเวณทะเลหลวง	1. วัดยางงาม (48.846) 2. วัดป่าขอม (43.153) 3. แหลมจองถนน (43.000)
	บริเวณทะเลสาบ	4. หาดไข่เต่า (41.154) 5. เกาะสี่เกาะห้า (41.192) 6. วัดแหลมจาก (47.923) 7. วัดสูงเกาะใหญ่ (43.165)
	บริเวณทะเลสาบสงขลา	8. วัดศาลาหัวยาง (49.423) 9. ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสงขลา (48.654) 10. สุสานพระยาแขก (49.038) 11. ศาลเจ้าปู่ทวดหัวเขาแดง (45.692) 12. ป้อมปากน้ำแหลมทราย (44.731) 13. สุสานตระกูล ณ สงขลา (42.654) 14. เจดีย์เขาภู (41.231) 15. ศาลาหลบเสือ (42.115) 16. แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาสีทิงหม้อ (41.038) 17. พิพิธภัณฑ์ชุมชนแหลมโพธิ์ (38.077) 18. ศาลาบ่อเก็งและสุสานเจ.วี.ลาร์เซน (39.231) 19. ศาลากวง (37.307)

จากตาราง 7 การศึกษาแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลาทั้งหมด 49 แหล่ง พบว่าแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตั้งอยู่ในบริเวณทะเลสาบสงขลามากที่สุดถึง 31 แหล่ง บริเวณทะเลหลวง 11 แหล่ง บริเวณทะเลสาบ 6 แหล่ง และบริเวณทะเลน้อย 1 แหล่ง และในทุกกลุ่มระดับศักยภาพพบว่าแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในบริเวณทะเลสาบสงขลาเช่นกัน โดยแหล่งที่มีระดับศักยภาพมากตั้งอยู่ในบริเวณทะเลสาบสงขลา 4 แหล่ง และบริเวณทะเลน้อย ทะเลหลวง และทะเลสาบบริเวณละ 1 แหล่ง แหล่งที่มีระดับศักยภาพปานกลางตั้งอยู่ในบริเวณทะเลสาบสงขลา 14 แหล่ง บริเวณทะเลหลวง 7 แหล่ง และบริเวณทะเลสาบ 1 แหล่ง และแหล่งที่มีระดับศักยภาพน้อย ตั้งอยู่ในบริเวณทะเลสาบสงขลา 12 แหล่ง บริเวณทะเลสาบ 4 แหล่ง และบริเวณทะเลหลวง 3 แหล่ง

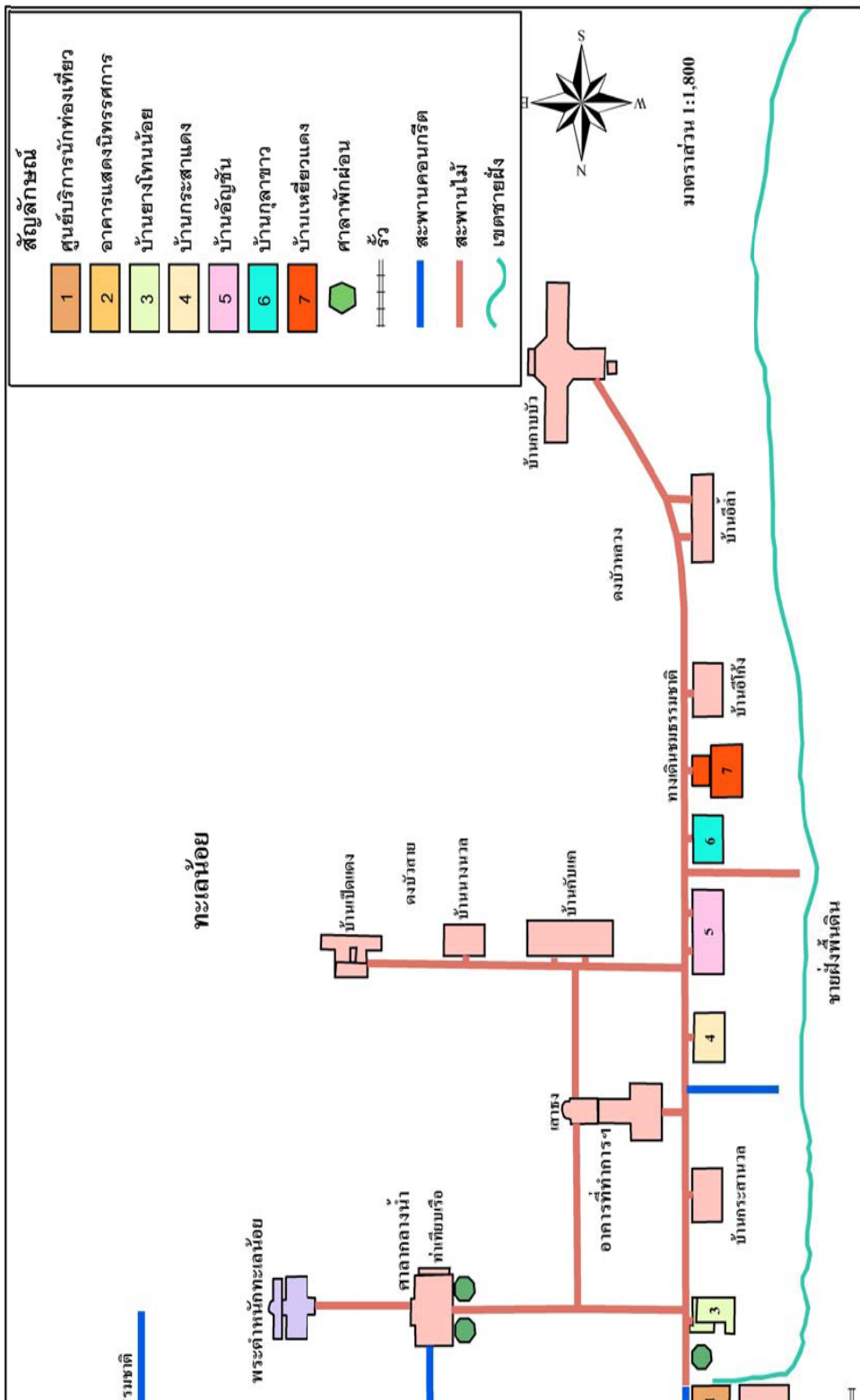
ผลการสำรวจและประเมินศักยภาพในแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก

การสำรวจและประเมินศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณทะเลสาบสงขลาทั้งหมด 49 แหล่ง (ตาราง 5) พบแหล่งที่มีระดับศักยภาพมาก 8 แหล่ง (ร้อยละ 16.33 ของจำนวนแหล่งทั้งหมด) คือ สถาบันทักษิณคดีศึกษา เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สงขลา เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ หาดสมิหลา วัดมณีมาวาส วihar วัดท้ายขอ และวัดเขียนบางแก้ว ซึ่งผลการสำรวจและประเมินศักยภาพของแต่ละแหล่งได้เสนอตามตำแหน่งที่ตั้งในบริเวณทะเลสาบสงขลา ดังนี้

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย (บริเวณทะเลน้อย)

การจัดตั้งเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2517 โดยราษฎรจากบ้านทะเลน้อย ตำบลพนางตุง อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง ร่วมกันร้องขอให้กรมป่าไม้มาดำเนินการจัดตั้งเป็นเขตอนุรักษ์ โดยตั้งเป็น “อุทยานนกน้ำทะเลน้อย” เนื่องจากมีนกน้ำหลายชนิดมาอาศัยอยู่อย่างชุกชุมในบริเวณนี้ และกรมป่าไม้ได้ส่งเจ้าหน้าที่มาสำรวจความเหมาะสมพบว่า บริเวณทะเลน้อยมีความเหมาะสมที่จะได้รับการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย จึงได้เสนอให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีประกาศจัดตั้งตามประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ลงวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2518 มีผลบังคับใช้ตามราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 92 ตอนที่ 84 วันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2518 นับเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าแห่งแรกของประเทศ และต่อมาได้ประกาศผนวกพื้นที่เพิ่มอีก 2 ครั้ง ตามประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ลงวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2523 ตามราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 97 ตอนที่ 48 ลงวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2523 และประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ลงวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2525 ตามราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 99 ตอนที่ 167 วันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2525 รวมพื้นที่ทั้งหมด 457 ตารางกิโลเมตร (285,625 ไร่) ประกอบด้วยพื้นที่ในจังหวัดต่าง ๆ ดังนี้

1. จังหวัดพัทลุง มีพื้นที่ประมาณ 167 ตารางกิโลเมตร (104,375 ไร่) อยู่ในพื้นที่ตำบลพนางตุง และตำบลทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน
2. จังหวัดสงขลา มีพื้นที่ประมาณ 50 ตารางกิโลเมตร (31,250 ไร่) อยู่ในพื้นที่ตำบลตะเครียะ และตำบลบ้านขาว อำเภอระโนด
3. จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพื้นที่ประมาณ 240 ตารางกิโลเมตร (150,000 ไร่) อยู่ในพื้นที่ตำบลขนหาด ตำบลนางหลง ตำบลท่าเสม็ด และตำบลเคร็ง อำเภอชะอวด ตำบลแหลม และตำบลชะลิค อำเภอหัวไทร

ภาพ 5 แผนที่แสดงบริเวณที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

โดยแบ่งเป็นพื้นที่บนแผ่นดินประมาณ 429 ตารางกิโลเมตร และเป็นพื้นน้ำทะเลน้อยประมาณ 28 ตารางกิโลเมตร (กรมป่าไม้. 2536 : 3-4 ; กรมป่าไม้. 2540 : 1-4)

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีคุณค่า มีความสำคัญ และเป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะเป็นแหล่งรวมที่อยู่อาศัย ที่ทำรังวางไข่ของนกประจำถิ่นและนกอพยพจำนวนมาก เป็นแหล่งรวมความหลากหลายของพืชทั้งพืชบกและพืชน้ำนานาชนิด ซึ่งเป็นเหตุผลหลักที่ทำให้เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยได้รับการเสนอเข้าบรรจุในบัญชีรายชื่อพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ (Ramsar Site) เป็นแห่งแรกของประเทศไทย

ปัจจุบันเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมาก เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก ดังแสดงในตาราง 8

ตาราง 8 จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย

ใน พ.ศ. 2543 – 2545 แยกเป็นรายเดือน

เดือน	จำนวนนักท่องเที่ยว (คน)								
	พ.ศ. 2543			พ.ศ. 2544			พ.ศ. 2545		
	ชมธรรมชาติ	ใช้บ้านพัก	ต่างชาติ	ชมธรรมชาติ	ใช้บ้านพัก	ต่างชาติ	ชมธรรมชาติ	ใช้บ้านพัก	ต่างชาติ
มกราคม	10,974	830	117	16,007	1,211	127	9,030	1,325	15
กุมภาพันธ์	3,826	608	100	37,398	1,464	157	27,429	1,334	21
มีนาคม	19,743	1,757	172	20,076	2,015	113	17,179	2,138	50
เมษายน	36,534	1,716	142	37,471	1,788	70	26,769	1,724	281
พฤษภาคม	14,607	1,797	56	15,829	1,811	26	11,166	1,519	168
มิถุนายน	10,785	920	35	12,374	1,226	62	11,554	1,127	170
กรกฎาคม	9,558	978	81	9,059	252	104	12,092	1,416	161
สิงหาคม	9,274	1,899	55	6,914	1,777	69	10,580	1,091	159
กันยายน	7,561	895	80	6,520	967	41	9,374	1,184	11
ตุลาคม	15,572	1,368	-	22,396	1,248	21	17,304	1,743	159
พฤศจิกายน	4,688	738	-	2,697	811	32	3,882	1,105	280
ธันวาคม	7,921	597	-	14,675	932	49	9,223	699	93
รวม	151,043	14,103	838	201,416	15,502	871	165,582	16,405	1,568

ที่มา : เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย. 2546

ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย

ในบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยมีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ค่อนข้างหลากหลายมาก กระจายอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของพื้นที่เขตห้ามล่าฯ ดังนี้

1. บริเวณที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตั้งอยู่ริมทะเลน้อยด้านทิศตะวันตก อยู่ปลายสุดของถนนสายพัทลุง-ควนขนุน-ทะเลน้อย ประกอบด้วยอาคารไม้ที่สร้างอยู่เหนือพื้นน้ำเกือบทั้งหมด โดยอาคารแต่ละหลังจะมีทางเดินสร้างด้วยไม้เชื่อมต่อถึงกัน นอกจากนี้ยังมีทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่น ๆ ดังนี้

1.1 พระตำหนักทะเลน้อย เป็นสถานที่ประทับแรมของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สร้างในปี พ.ศ. 2536 เป็นพระตำหนักที่สร้างอยู่เหนือพื้นน้ำทะเลน้อย มีความสง่างามมาก

1.2 อาคารที่ตั้งสำนักงานเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย 1 หลัง

1.3 อาคารบ้านพักหัวหน้าเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย (บ้านเหยี่ยวแดง) 1 หลัง

1.4 อาคารบ้านพักเจ้าหน้าที่และคนงาน 4 หลัง คือ บ้านยางโทนน้อย บ้านอัญชัน บ้านกระสานวล และบ้านกระสาแดง

1.5 อาคารศูนย์บริการนักท่องเที่ยว 1 หลัง

1.6 อาคารแสดงนิทรรศการและฟังบรรยาย 1 หลัง

1.7 ศาลาพักผ่อน 4 หลัง เป็นอาคารคอนกรีตทรง 8 เหลี่ยม หลังคามุงกระเบื้อง

1.8 ศาลากลางน้ำ 1 หลัง เป็นศาลาไม้ขนาดใหญ่รองรับนักท่องเที่ยวได้เป็นจำนวนมาก และทางทิศใต้ของศาลาหลังนี้เป็นที่ตั้งของท่าเรือน้ำเขียวของชมรมเรือนำเที่ยวทะเลน้อย

1.9 บ้านพักรับรองนักท่องเที่ยว 7 หลัง สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ประมาณ 120 คน การสำรองที่พักสามารถติดต่อได้โดยตรงที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย หรือโทรศัพท์หมายเลข 074-685230-1

1.10 เรือบริการนำเที่ยวของชมรมเรือนำเที่ยวทะเลน้อยจำนวน 17 ลำ เป็นเรือของคนในชุมชนทะเลน้อย ซึ่งอยู่ในความดูแลของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย

1.11 ทางเดินชมธรรมชาติ ประกอบด้วยสะพานไม้ยาวประมาณ 540 เมตร สร้างเชื่อมต่อกับสะพานคอนกรีตยาวประมาณ 310 เมตร

1.12 ลานจอดรถพร้อมห้องน้ำ 10 ห้อง

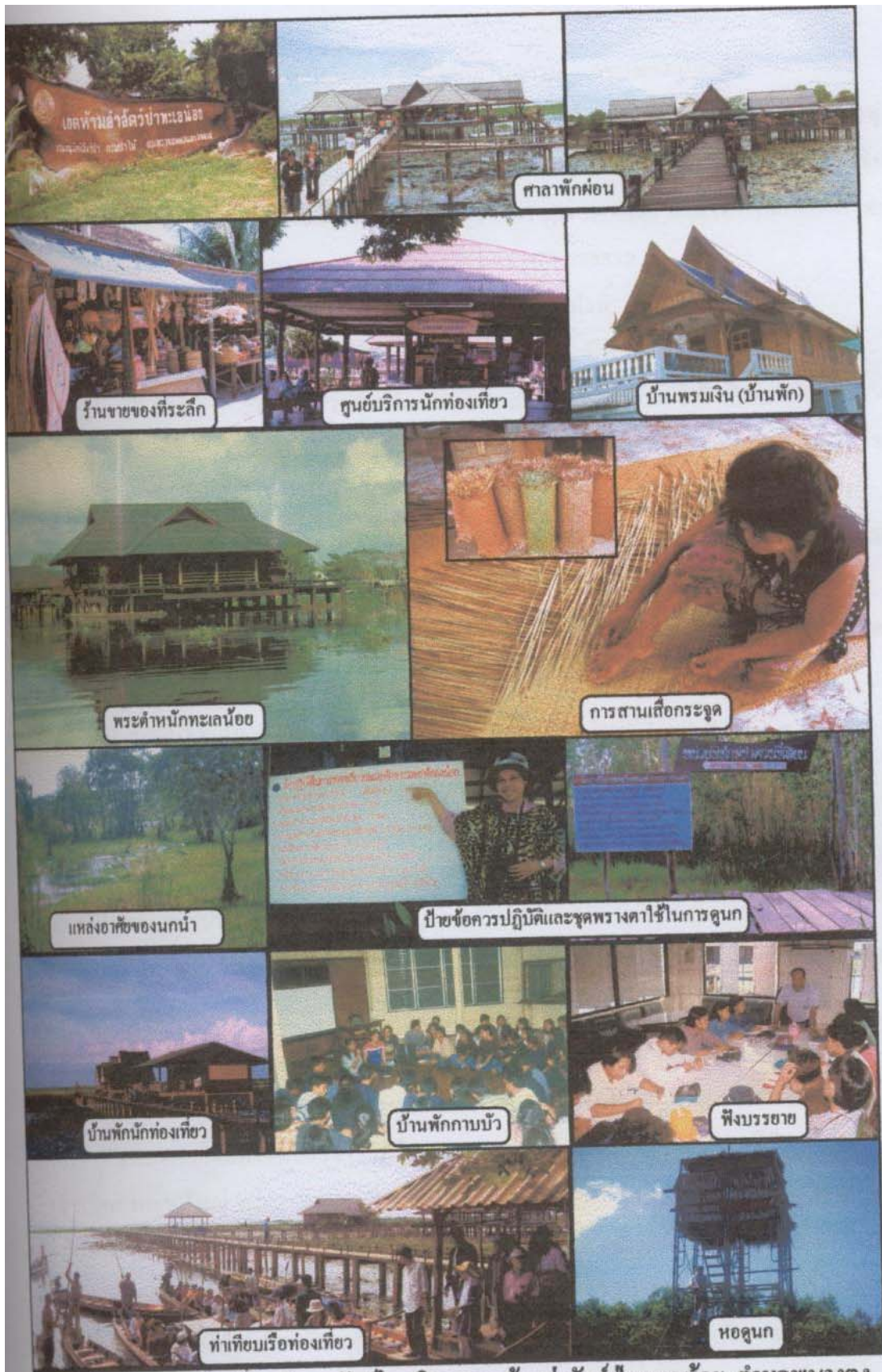
1.13 ป้อมยามรักษาความปลอดภัย 1 ป้อมอยู่ตรงบริเวณลานจอดรถ

1.14 ตู้โทรศัพท์สาธารณะ 2 ตู้อยู่บริเวณหน้าศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

นอกจากนี้ยังมีทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่นที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง หรือบริเวณติดต่อกับที่ทำการเขตห้ามล่าฯ ดังนี้

- ลานจอดรถ เป็นลานคอนกรีตอยู่ติดต่อกับที่ทำการเขตห้ามล่าฯ

- ร้านค้า ร้านอาหาร และร้านขายของที่ระลึก ตั้งเรียงรายอยู่สองข้างถนน และด้านข้างของลานจอดรถ ซึ่งเป็นของคนในชุมชนทะเลน้อย

ภาพ 6 ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ตำบลพนาสูง อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง

- เรือบริการนำเที่ยวทะเลน้อย ซึ่งไม่ได้อยู่ในความดูแลของเขตห้ามล่าฯ
- บ้านพักพรหมเงิน ซึ่งเป็นของนายชื่น พรหมเงิน ชาวบ้านทะเลน้อย ตั้งอยู่เลขที่ 118 หมู่ 1 ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เป็นบ้านทรงไทย 2 ชั้น มีห้องพักเป็นห้องปรับอากาศ 1 ห้อง ราคา 450 บาท/คืน ห้องพัสดุ 3 ห้อง ราคา 350 บาท/คืน ซึ่งสามารถติดต่อได้โดยตรงที่บ้านพัก หรือโทรศัพท์หมายเลข 074-685225 และ 074-685330

2. ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ ที่สำคัญ มีดังนี้

2.1 พืชพรรณ ในบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยมีพืชพรรณที่หลากหลายดังนี้

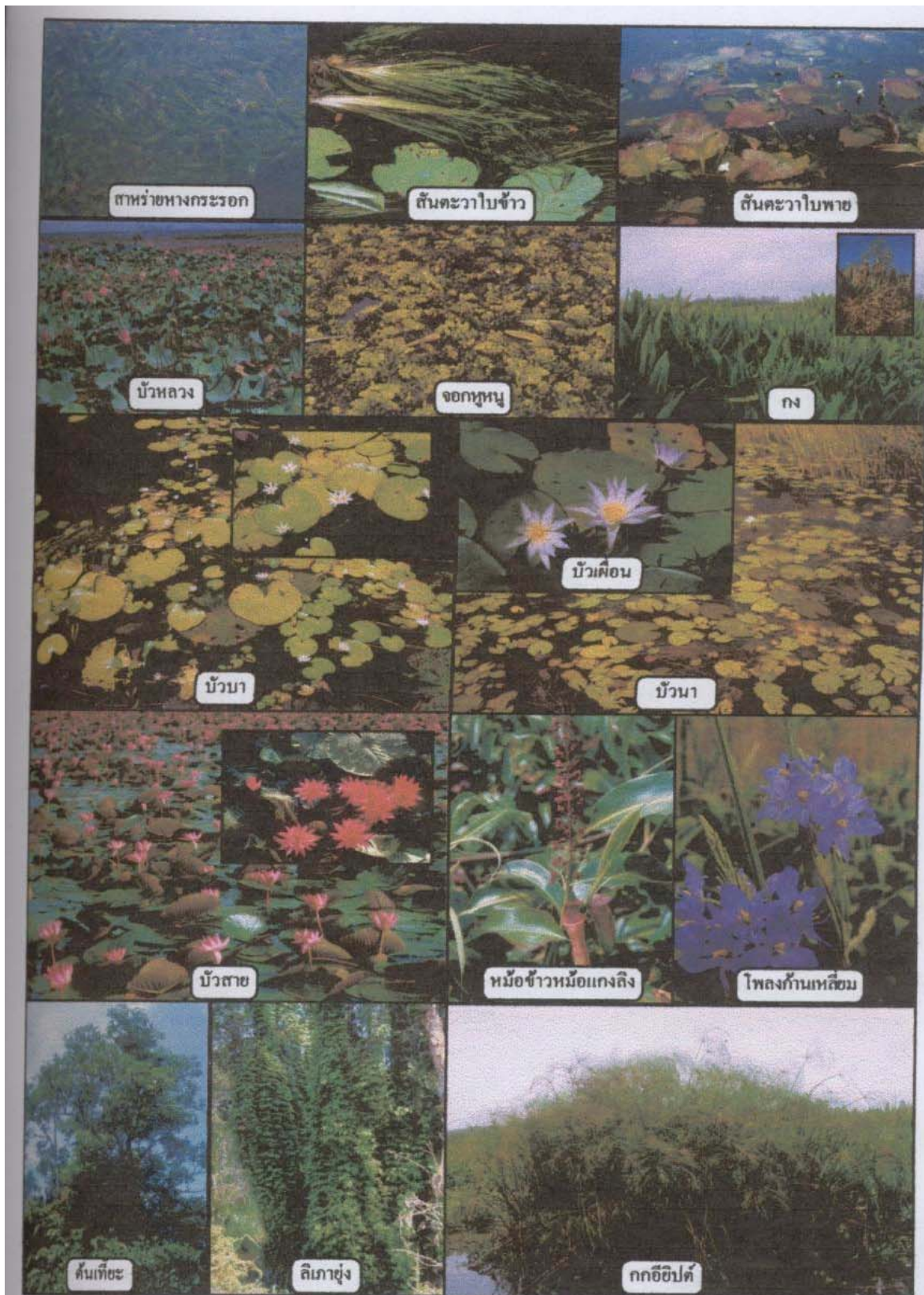
- พืชน้ำ พบอยู่ในพื้นน้ำทะเลน้อย คลอง และที่ลุ่มน้ำขังต่าง ๆ พืชที่พบ เช่น บัวสาย บัวเผื่อน บัวหลวง บัวบา กง สาหร่ายพวงกะโศก สาหร่ายข้าวเหนียว สาหร่ายหางกระรอก สาหร่ายเส้นด้าย จูดหนู ผักตบชวา จอกหูหนู แหน สันตะวาใบข้าว สันตะวาใบพาย แพงพวย เป็นต้น
- พืชพรรณป่าพรุ เช่น เสม็ดขาว เสม็ดขุ่น กระจูด จูดหนู ลิเกายูง เหหัวทรงกระเทียม กก ผักกูด และหญ้าชนิดต่าง ๆ เป็นต้น
- พืชพรรณป่าบก เช่น ตะเคียนทอง สมอขาว ยางนา ประดู่ ชะมวง หวานา กะพ้อแดง กระท่อมจี๋หมู เข้มป่า มะปริง มะม่วง สมอทะเล กาแซะ ก่อควน หย่น้ำ ดินเป็ดป่า เป็นต้น

2. สัตว์ป่า ในบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยมีสัตว์ป่าที่สำคัญ ดังนี้

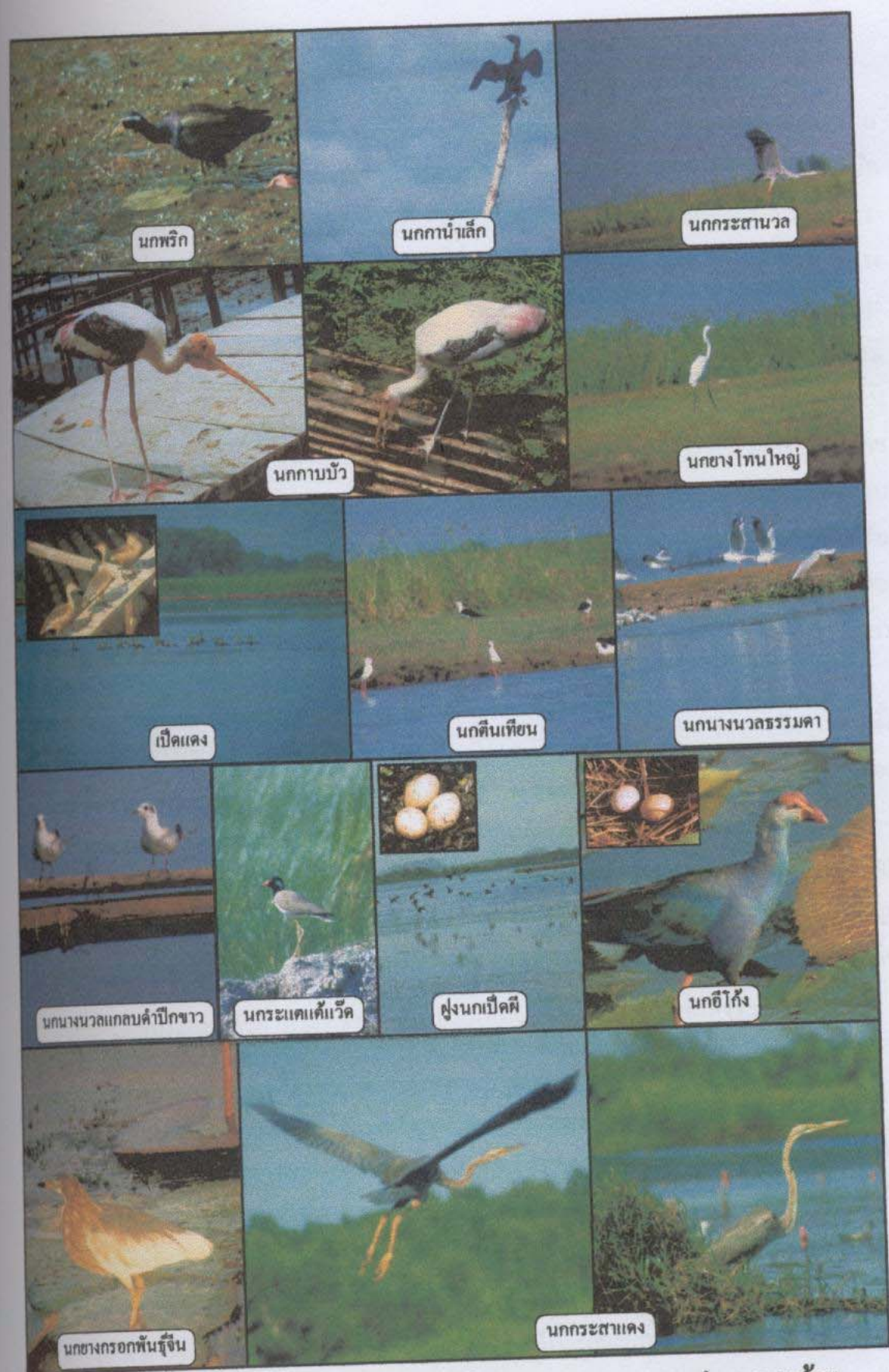
- สัตว์เลี้ยงลูกด้วยน้ำนม เช่น ลิงแสม ชะมด นาค เสือปลา เป็นต้น
- สัตว์เลื้อยคลาน เช่น เต่านา ตะพาบน้ำ จิ้งเหลน เขี้ยว จู เป็นต้น
- สัตว์สะเทินบกสะเทินน้ำ เช่น กบนา กบนาหนอง อึ่งอ่างบ้าน อึ่งน้ำเต้า เขียดทราย เขียดบัว ปาดบ้าน เป็นต้น
- สัตว์น้ำ เช่น กุ้งนา ปลาตะเพียนทราย ปลาดาวแดง ปลาเนื้ออ่อน ปลาเสือ ปลาสลาด ปลาหมอ ปลาช่อน ปลาดุก หอยโข่ง เป็นต้น

- นกน้ำและนกป่าชนิดต่าง ๆ เช่น นกกระสาขาว นกกระสาแดง นกกาน้ำเล็ก นกเป็ดผี นกยางควาย นกยางโทนใหญ่ นกยางโทนน้อย นกยางเปีย นกแซก นกยางไฟหัวดำ นกอีโก้ง เป็ดคับแค เป็ดแดง เขี้ยวขาว เขี้ยวแดง นกกวัก นกอีลุ้ม นกอีแจว นกอีล้ำ นกพริก นกดินเทียน นกเขาใหญ่ นกนางนวลเกลบ นกกระแตแต้แวด นกปรอดหน้าขาว นกกางเขนบ้าน นกเอี้ยงสาริกา นกกระปูดใหญ่ เป็นต้น

จากการศึกษาพบว่าทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพที่สำคัญ และเป็นปัจจัยที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวที่ทะเลน้อย คือ นกน้ำ และบัวชนิดต่าง ๆ

ภาพ 7 ทรัพยากรพืชน้ำในบริเวณทะเลน้อย ตำบลพนางตุง และตำบลทะเลน้อย
 อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง

ภาพ 8 ทรัพยากรนกน้ำชนิดต่าง ๆ ในบริเวณทะเลน้อย ตำบลพนาสูง และตำบลทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง

วัดเขียนบางแก้ว (บริเวณทะเลหลวง)

วัดเขียนบางแก้วตั้งอยู่หมู่ 4 ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง อยู่ริมถนน รพช. สายปากหวะ-บางขน ห่างจากปากหวะ 10.5 กิโลเมตร อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ของตัวอำเภอ 8 กิโลเมตร อยู่ติดคลองบางแก้วฝั่งซ้ายและอยู่ห่างจากริมฝั่งทะเลสาบ 1 กิโลเมตร

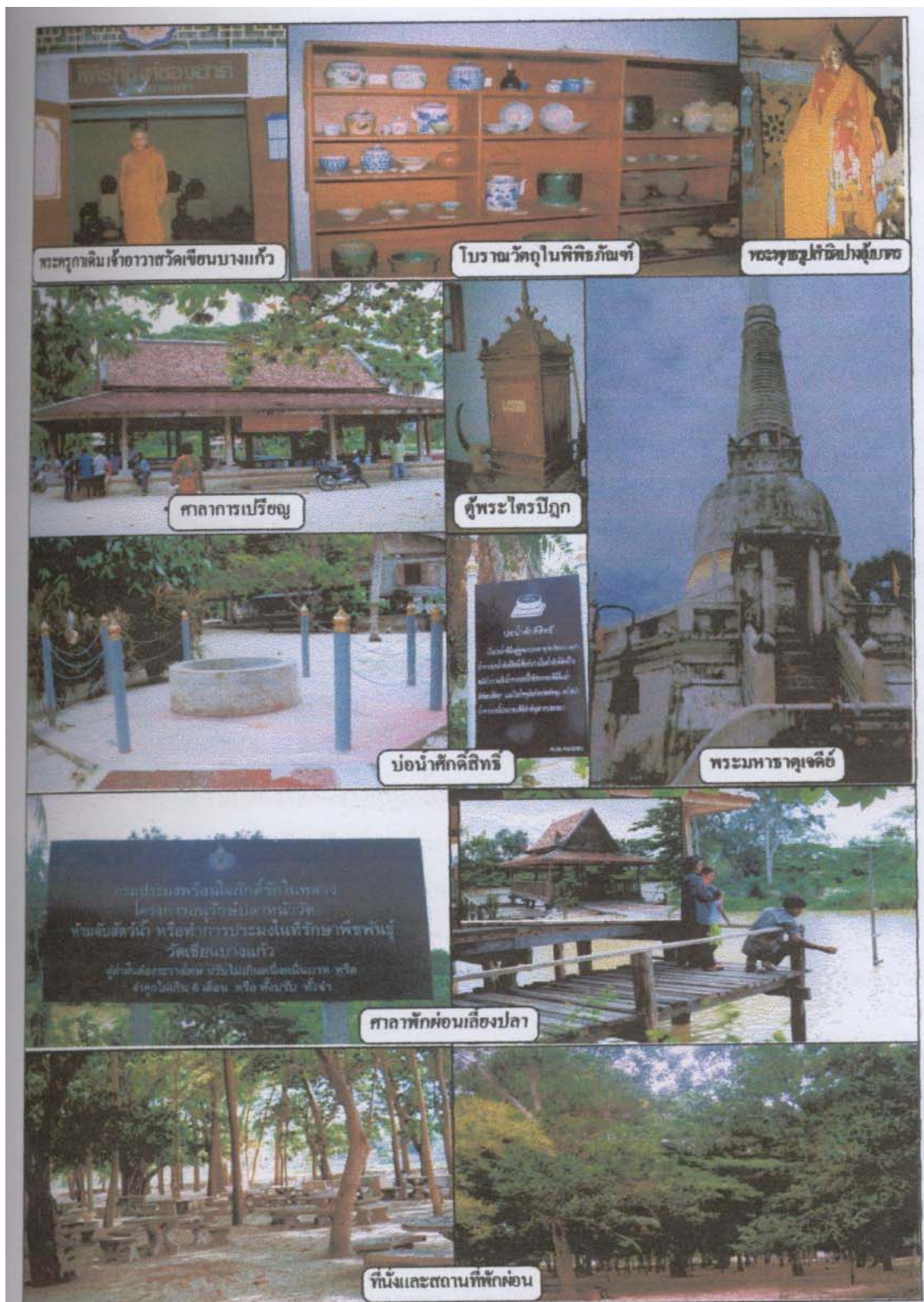
วัดเขียนบางแก้ว เป็นวัดโบราณที่เดิมมีชื่อเรียกแตกต่างกันหลายชื่อ เช่น วัดตะเคียนบาง แก้ว วัดตะเขียนบางแก้ว วัดบางแก้ว วัดป่าแก้ว วัดเขียน วัดเขียนคณะป่าแก้วหัวเมืองพัทลุง สร้างขึ้นในสมัยศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ 13-18) จากความศรัทธาของบุคคลผู้มีอำนาจ และบารมี ทางการเมืองในท้องถิ่น และมีความผูกพันกับอำนาจรัฐส่วนกลาง จึงเป็นวัดที่ได้รับการทำนุ บำรุงจากรัฐ มีอาณาเขตกว้างขวาง มีโอกาสสร้างสมโบราณสถานและโบราณวัตถุจำนวนมาก แต่เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2310 ทำให้วัดเขียนบางแก้วไม่ได้รับการดูแลจน กลายเป็นวัดร้าง โบราณสถานและโบราณวัตถุถูกทอดทิ้งและถูกทำลายไปมาก และเริ่มได้รับการบูรณะซ่อมแซมใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ วัดเขียนบางแก้วได้รับการประกาศขึ้นทะเบียน เป็นโบราณสถานสำหรับชาติใน พ.ศ.2480 ภายในและบริเวณโดยรอบมีทรัพยากรการท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์ ดังนี้

1. **บริเวณโลกเมืองหรือเมืองเก่าพัทลุง** ตั้งอยู่ที่สันทรายทางทิศเหนือของวัด เป็นที่ตั้ง ของเมืองพัทลุงเก่า พบวัตถุโบราณ เช่น เครื่องสังคโลกสมัยสุโขทัย ถ้วยชามสมัยราชวงศ์ชอง ซึ่งมีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16-20

2. **พระพุทธรูปสองพี่น้อง** ประดิษฐานอยู่ทางทิศตะวันตกของโลกเมือง เป็นพระพุทธรูปหินทรายแดงทั้งสององค์ เข้าใจว่าเจ้าเมืองพัทลุงได้สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น เดิมชำรุด หักพังเหลือแต่พระเศียรตั้งอยู่บนฐานชุกชี และได้บูรณะขึ้นใหม่ ในปี พ.ศ. 2507 โดยได้นำชิ้น ส่วนของเดิมประกอบด้วย พระพุทธรูปทั้งสององค์มีขนาดเท่ากัน มีความสูงรวมทั้งฐานชุกชี 6 เมตร หน้าตักกว้าง 2.5 เมตร

3. **พระแก้วจุลาลิมาโพธิ์** ชาวบ้านเรียกว่า พระจุลา ประดิษฐานอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของวิหารถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เป็นพระพุทธรูปหินทรายแดง ปางมารวิชัย ศิลปะ อยุธยาตอนต้น(พุทธศตวรรษที่ 19-20) เดิมถูกชาวบ้านทุบทำลายเพื่อหาทรัพย์สมบัติในองค์พระ ทำให้พระพุทธรูปชำรุดมากเหลือแต่พระพักตร์เท่านั้นที่ยังคงความสมบูรณ์อยู่ เศียรพระวัดโดยรอบได้ 1.30 เมตร สูง 1 เมตรเศษ ต่อมาได้บูรณะปั้นแต่งองค์พระขึ้นใหม่ด้วยปูนและต่อพระเศียรใน พ.ศ. 2505 แต่เนื่องจากฝีมือช่างไม่ดีนักจึงทำให้พระเศียรกับองค์พระดูไม่ได้สัดส่วนกัน

4. **โบสถ์พราหมณ์หรือเทวสถาน** ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพระมหาธาตุเจดีย์ ชาวบ้านเรียกว่า วัดแขกชี ปัจจุบันได้หักพังหมดแล้ว เหลือแต่ฐานเป็นเนินก่ออิฐฝังจมทราย มีฐานสี่เหลี่ยมหรือโยนี 2 แผ่น องค์สี่เหลี่ยม 1 ชิ้นจำหลักจากหินทรายแดง

ภาพ 9 ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณวัดเขื่อนบางแก้ว ตำบลจองถนน
อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง

5. **วิหารถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา** ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของโบสถ์พราหมณ์ ปัจจุบันหักพังเหลือแต่เนินทรายบนฐานชุกชีที่ก่อด้วยอิฐและหิน มีชิ้นส่วนพระพุทธรูปจำหลัก หินทรายแดง พระพุทธรูปศิลาทรายแดงไม่มีเศียร 3 องค์ ปางมารวิชัย

6. **พระมหาธาตุเจดีย์วัดเขียนบางแก้ว** ประดิษฐานอยู่ด้านหลังอุโบสถริมคลองบางแก้ว ก่อด้วยอิฐถือปูน ที่ฐานมีซุ้มจรณะ 3 ซุ้ม แต่ละซุ้มมีพระพุทธรูปประทับนั่ง เหนือซุ้มจรณะ เป็นสถูปเจดีย์รูปทรงสี่เหลี่ยมคี่เหลี่ยม

7. **เจดีย์ทิศ** ตั้งอยู่ทั้งสี่มุมของพระมหาธาตุเจดีย์ เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูน องค์ระฆังแบบ โอคว่า ฐานสูงรูปสี่เหลี่ยม

8. **ระเบียงหรือวิหารคด** เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องดินเผาล้อมรอบ พระมหาธาตุทั้ง 3 ด้าน ภายในประดิษฐานพระเวียง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัยฝีมือช่างพื้นเมืองจำนวน 34 องค์

9. **ธรรมศาลา** ตั้งอยู่ด้านหน้าอุโบสถ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย 1 องค์ ซึ่งได้บูรณะใหม่ในปี พ.ศ. 2513 ทำให้เสียรูปทรงเดิม

10. **อุโบสถ** ตั้งอยู่ด้านหน้าพระมหาธาตุเจดีย์ มีพระประธานรูปปูนปั้นปางมารวิชัย 5 องค์ ด้านหลังพระประธานก่อผนังไว้เป็นห้องประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์ก่ออิฐถือปูน 1 องค์ และรูปพระสาวกอีก 2 องค์

11. **เสมาหินทรายแดง** เป็นศิลปะสมัยอยุธยาตอนต้น ตั้งอยู่รอบอุโบสถจำนวน 8 ใบ เป็นเสมาที่ไม่มีลวดลาย แต่ใบที่อยู่ด้านหลังอุโบสถมีลวดลายปูนปั้นที่อกเสมาเป็นรูปทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ เข้าใจว่าได้มีการต่อเติมขึ้นภายหลัง

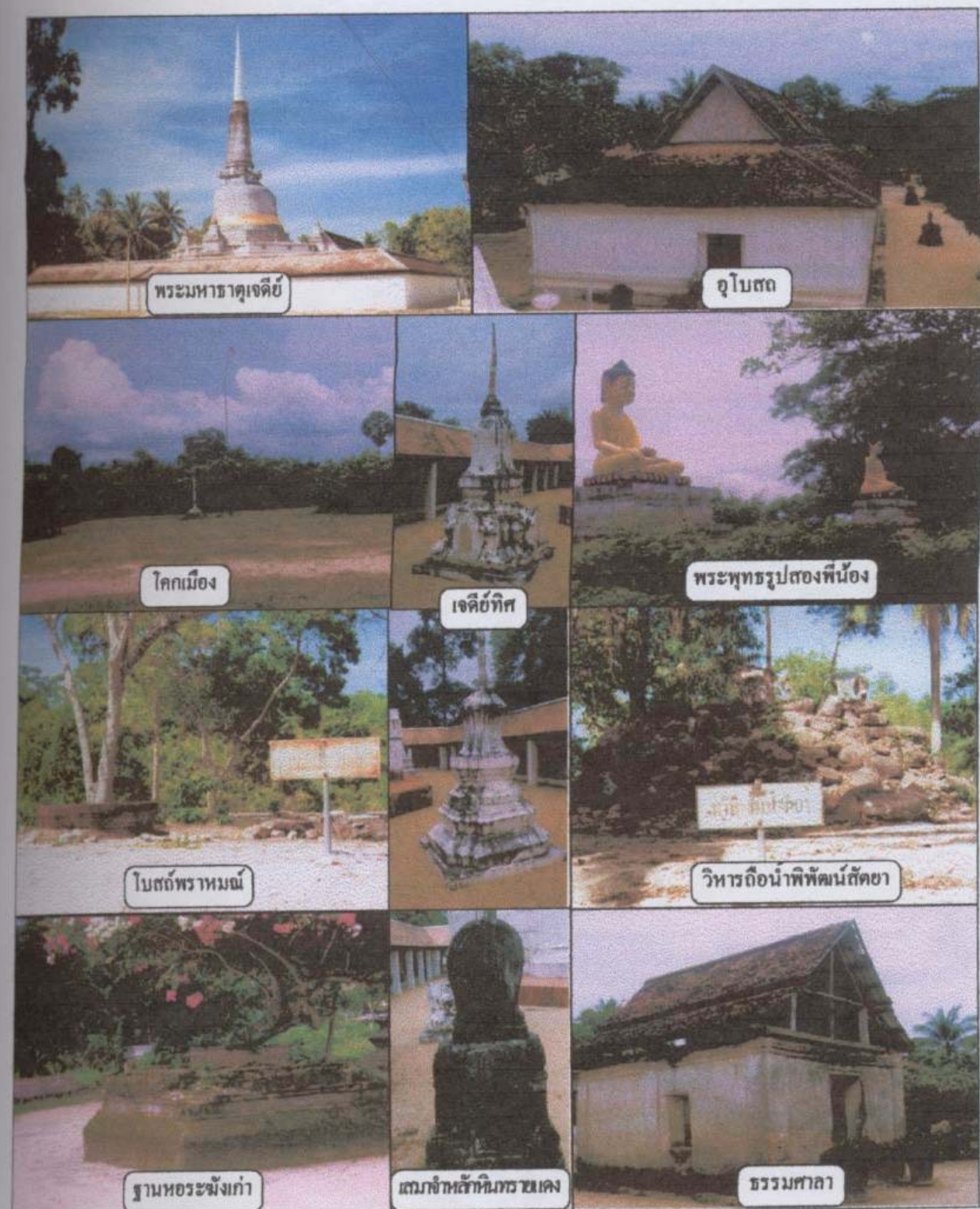
12. **ฐานหอรระฆังเก่า** ตั้งอยู่ด้านหน้าธรรมศาลา ก่ออิฐถือปูนรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

13. **ศาลาการเปรียญ** ตั้งอยู่ด้านหน้าฐานหอรระฆังเก่า มีลักษณะแบบทรงโรงเรือนไทยภาคใต้ หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา

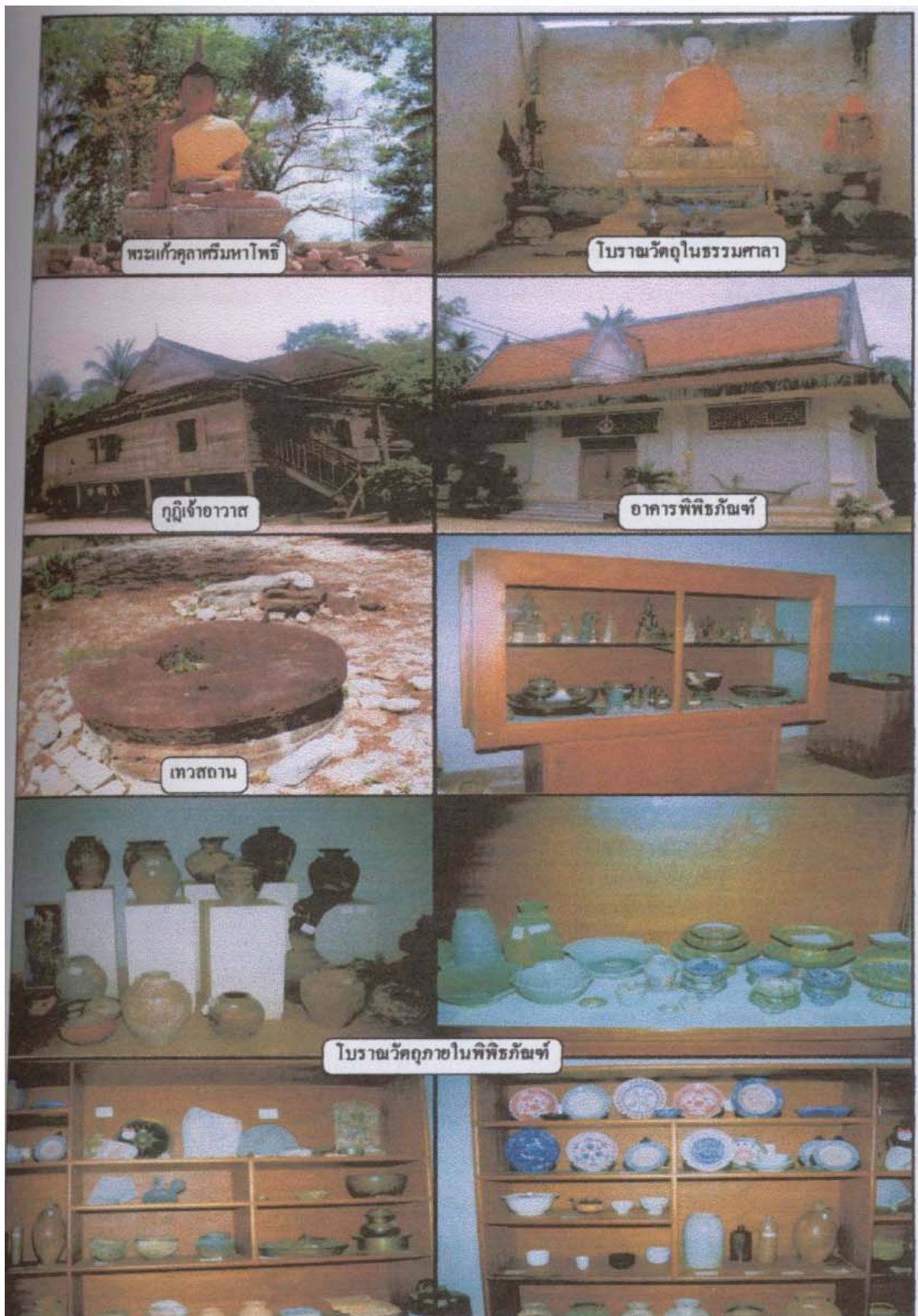
14. **กุฏิเจ้าอาวาส** เป็นกุฏิไม้ทรงปั้นหยายกพื้นสูง หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา มีบันไดทางขึ้น 2 ทาง นับเป็นสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่สำคัญ และหาได้ยาก

15. **พระพุทธรูปตำริดปางอุ้มบาตรศิลปะสมัยอยุธยา** ประดิษฐานอยู่บนกุฏิเจ้าอาวาส ชาวบ้านเรียกว่า แม่ทวด เมื่อถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันออกพรรษา ประชาชนก็จะอัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนบุษบกของเรือพระ

16. **พิพิธภัณฑวัดเขียนบางแก้ว** ตั้งอยู่ทางด้านเหนือของอุโบสถ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กแบบทรงไทยประยุกต์สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2528 เพื่อใช้เป็นที่เก็บโบราณวัตถุที่ขุดพบในบริเวณวัด โคมเมือง และพื้นที่ใกล้เคียง เช่น พระพุทธรูป ถ้วยชามจีนสมัยราชวงศ์ซ้อง ศิลาวารึก

ภาพ 10 ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (โบราณสถาน) ในบริเวณวัดเขียนบางแก้ว ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง

ภาพ 11 ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (โบราณวัตถุ) ในบริเวณวัดเจียนบางแก้ว
ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง

อักษรขอม เครื่องเคลือบสังคโลกสมัยสุโขทัย เหยี่ยงทองคำอาหรับ เป็นต้น โดยกรมศิลปากร เป็นผู้ออกแบบในการจัดแสดง และเขียนคำอธิบายประวัติความเป็นมาเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งผู้สนใจสามารถติดต่อขอเข้าชมได้

17. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นบ่อน้ำโบราณที่มีมาคู่กับพระมหาธาตุเจดีย์ ใช้สำหรับประกอบพระราชพิธีดื่มน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ในสมัยที่เมืองพัทลุงตั้งอยู่ที่โลกเมือง

18. ศาลาพักผ่อน เป็นศาลาไม้ทรงไทย ตั้งอยู่หน้าวัดด้านทิศใต้ริมคลองบางแก้ว และเนื่องจากบริเวณคลองบางแก้วส่วนที่อยู่หน้าวัดได้รับการประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์น้ำของกรมประมง จึงทำให้ศาลาหลังนี้เป็นที่บริจาทานให้อาหารปลา ซึ่งมีนักท่องเที่ยวแวะเวียนมาให้อาหารปลาเป็นประจำ ปลาส่วนใหญ่เป็นปลาตะเพียนแดงและปลาน้ำจืดอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในทะเลสาบสงขลา และคลองบางแก้ว

19. บริเวณทางเดิน ใช้สำหรับการเข้าค่ายพักแรมของเยาวชนที่มาปฏิบัติธรรม หรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ในวัด

20. ห้องน้ำและห้องอาบน้ำ มีห้องน้ำสำหรับนักท่องเที่ยวจำนวน 19 ห้อง และมีห้องอาบน้ำ 3 ห้อง

นอกจากนี้ทางวัดกำลังสร้างที่พักแรมสำหรับผู้มาปฏิบัติธรรม หรือมาร่วมกิจกรรมของวัด และมีทางเดินไปชมทัศนียภาพของปากคลองบางแก้ว ชายฝั่งทะเลสาบ และหาดพัทลุง

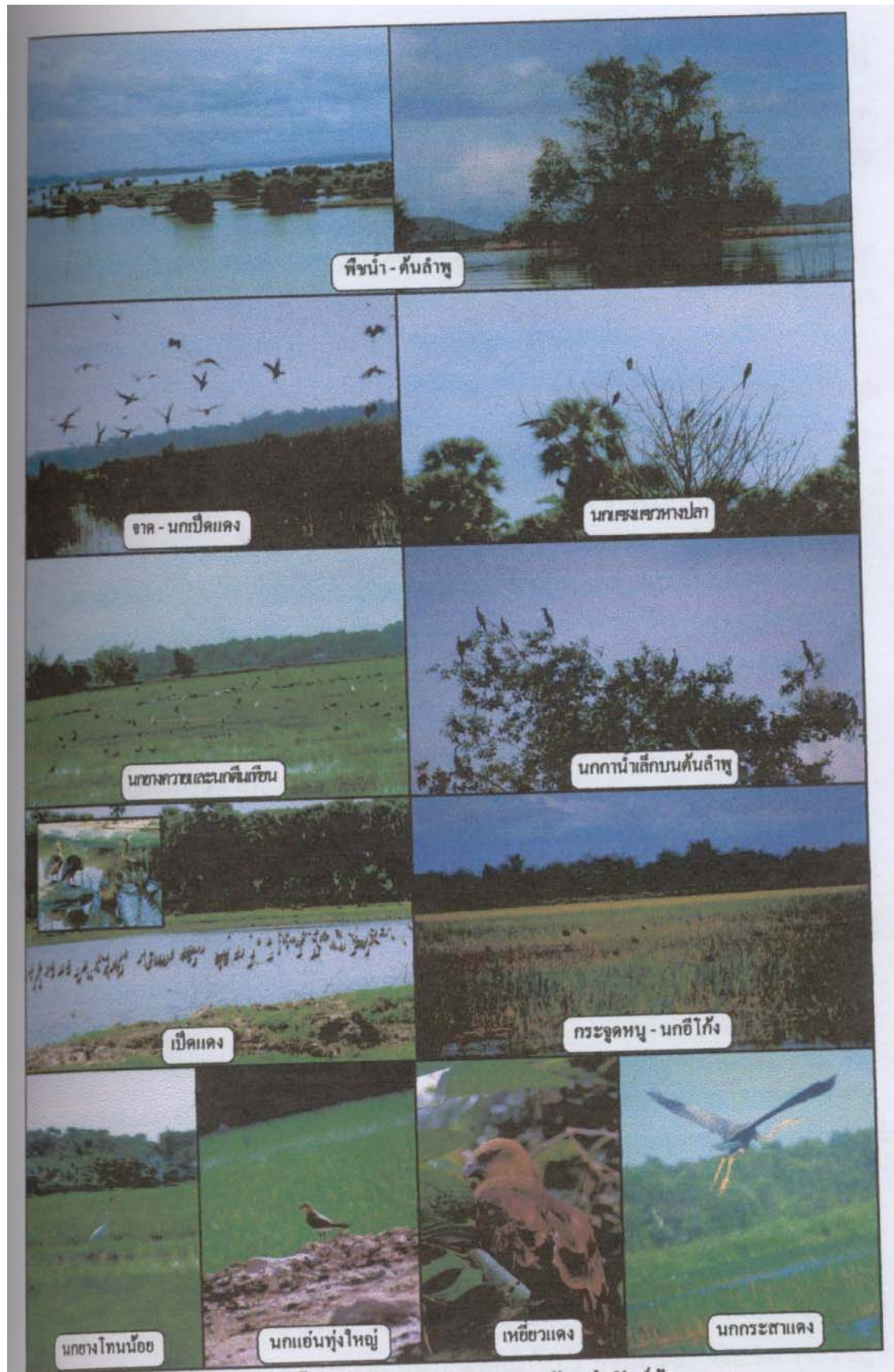
เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ (บริเวณทะเลสาบ)

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ ตั้งขึ้นตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2519 มีพื้นที่ทั้งหมด 227,916 ไร่ (364.67 ตารางกิโลเมตร) ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของอำเภอสิงหนคร อำเภอสตงพระ และอำเภอกระเสสินธุ์ จังหวัดสงขลา และพื้นที่บางส่วนของอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง มีที่ทำการเขตฯ ตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลสาบ หมู่ 4 บ้านคูซอด อำเภอสตงพระ จังหวัดสงขลา มีอาคารที่ทำการฯ 4 หลัง อาคารเอนกประสงค์ 1 หลัง บ้านพักข้าราชการ 4 หลัง บ้านพักคนงาน 3 หลัง บ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยว 2 หลัง (พักได้ประมาณ 100 คน) ห้องประชุมขนาดความจุ 150 คนพร้อมโสตทัศนูปกรณ์ 1 ห้อง และห้องสมุดที่รวบรวมเรื่องราวต่าง ๆ ของเขตห้ามล่าฯ แห่งนี้

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามมากตามธรรมชาติ มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ โดยเฉพาะนกน้ำ ซึ่งในแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศเดินทางมาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ภายในพื้นที่ของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ มีสถานที่ที่น่าสนใจ และเหมาะแก่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หลายบริเวณ ดังนี้

ภาพ 12 ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ
จังหวัดพัทลุง - สงขลา

1. **บริเวณที่ทำการเขตฯ** ซึ่งมีทัศนียภาพของทะเลสาบทั้งดงาม มีที่พักแรม ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ห้องสมุด ห้องประชุม เรือบริการนำเที่ยว ทางเดินชมธรรมชาติริมฝั่ง และหอดูนกไว้บริการ ทำให้เหมาะแก่การเข้าค่าย การประชุมสัมมนา การศึกษาธรรมชาติ และการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น

2. **บริเวณเกาะต่าง ๆ** เช่น เกาะหมาก เกาะเสือ เกาะโคบ เกาะนางคำ เกาะบรรทม เกาะแพ เกาะนก เกาะมันแดง เกาะสี่เกาะห้า เป็นต้น ซึ่งมีความสวยงามตามธรรมชาติ มีพืชพรรณสัตว์ป่า รวมทั้งนกน้ำเป็นจำนวนมาก

3. **บริเวณพืชน้ำและพืชน้ำ** นักท่องเที่ยวนิยมล่องเรือดูนกน้ำในเดือนมกราคม-เมษายน เนื่องจากมีนกหลายชนิดอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ มีเรือมาจอดคอยให้บริการตั้งแต่เวลา 6.00 น.ของทุกวัน โดยอยู่ภายใต้การดูแลของเขตฯ เรือแต่ละลำสามารถบรรทุกนักท่องเที่ยวได้ 8-10 คน มีเรือทั้งหมด 53 ลำ ราคาค่าบริการลำละ 200-300 บาท แล้วแต่เส้นทาง

4. **ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว** เป็นอาคารคอนกรีตชั้นเดียว ตั้งอยู่บนน้ำที่ทำการเขตฯ

5. **ร้านอาหารและร้านเครื่องดื่ม** บริการนักท่องเที่ยว

การเดินทางไปยังที่ทำการเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ สามารถเดินทางได้โดย

1. ทางเรือ ทั้งจากจังหวัดสงขลา และจังหวัดพัทลุง

2. ทางรถยนต์ สามารถเดินทางได้หลายเส้นทาง ดังนี้

- อำเภอเมืองสงขลา ข้ามสะพานยอนด์แล้วไปตามถนนสายเขาแดง-อำเภอระโนด

32 กิโลเมตร เมื่อถึงหลักกิโลเมตร 125-126 จะมีทางแยกด้านซ้ายมือเข้าไป 3 กิโลเมตร

- อำเภอหาดใหญ่-เกาะยอ-อำเภอสิงหนคร-ที่ทำการเขตฯ ระยะทาง 76 กิโลเมตร

- อำเภอระโนด เมื่อผ่านตัวอำเภอสิงหนคร 600 เมตรจะมีทางแยกด้านขวามือ

- อำเภอปากพะยูน ผ่านเกาะหมาก เกาะแก่ง เกาะนางคำ ข้ามสะพานเฉลิมพระเกียรติมาตามเส้นทางสายชะแล้-บ้านใหญ่-คูซูด 34 กิโลเมตร

3. ทางเครื่องบิน มาลงที่สนามบินหาดใหญ่ แล้วเดินทางด้วยรถยนต์อีก 80 กิโลเมตร

เนื่องด้วยความสะดวกในการเดินทางดังกล่าว ดังนั้นนักท่องเที่ยวจึงควรหาโอกาสเดินทางไปสัมผัส และศึกษาธรรมชาติ ณ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบด้วย

สถาบันทักษิณคดีศึกษา (บริเวณทะเลสาบสงขลา)

สถาบันทักษิณคดีศึกษามีฐานะเป็นคณะของมหาวิทยาลัยทักษิณ ตั้งอยู่บนเนินเขาทางตอนเหนือของเกาะยอที่บ้านอ่าวทราย หมู่ 1 ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา อยู่ห่างจากตัวเมืองไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 6.5 กิโลเมตร มีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หลากหลาย ดังนี้

ภาพ 14 ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณสถาบันทักษิณคดีศึกษา ตำบลเกาะยอ
อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา